

Fakta hem avutnija

Tekstia terne romane čhavgenge

Fakta hem Avutnipa

'Tekstia terne romane čhavengé

**Domino Kai, Fatima Bergendahl,
Fatima Miftar, Iren Horvatne,
Kani Miftar, Kati Dimiter 'Taikon,
Mirelle Gyllenbäck, Rosario Ali 'Taikon,
'Teresa Kwiatkowska
thaj i Mai Bejer kordinatori**

Beställningsadress:

Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

ISBN: 978-91-7559-058-5

Bestnr: 13:1346

Crtime ilustracie: Burhan Misirli

Slike: Rosario Ali Taikon/ÉRG, rig 23

Katja och Ingrid Blomerus, rig 116

Hans Calderas, rig 42, 148, 150, 153, 154, privata

Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, Heidelberg, rig 137

É Romani Glinda, sid 201

The Forum of European Roma Young People, rig 118

Mirelle Gyllenbäck, rig 95

Bo Hazell/ÉRG, rig 18

Kani och Fatima Miftar, rig 135

Katolskt Magasin, rig 43

Seija Ketola, sid 190, privat

Olle Norling, sid 199, privat

Gunni Nordström, sid 193, privat

Romska Ungdomsförbundet, rig 21, 114, 130, 136, 156, 176, 182, omslaget bak

Södertörns Högskolas bildarkiv, rig 107

Fred Taikon, rig 50, 52, 55, 56, privata

Fred Taikon/ÉRG, rig 102, 166

Camilla Vejde, rig 89

Mats Wennerholm, rig 4

Nahhavdže ko romane-arli: Fatima Bergendahl, rig 13, 15, 21–22, 27–31, 50–58, 75–77, 96–100, 138, 144–146, 154–160, 202

Nahhavdže ko romane-arli: Fatima Miftar, rig 16–19, 60–64, 115–117, 161–163, 167, 180–181

Nahhavdže ko romane-arli: Fatima Miftar hem Kani Miftar, rig 23–24, 45, 94–95, 106–108, 112–114, 118–119, 137, 139–140, 179–184

Grafikano dizaja: Typisk Form designbyrå

Štampimo: Taberg Media Group

Förord

Den här boken riktar sig till unga romer. Boken innehåller texter om romsk kultur och för ungdomar viktiga områden i samhället. Texterna kan användas som underlag för diskussion och för att inspirera ungdomar att söka mer information. Boken kan även fungera i undervisning i gymnasieskola, folkhögskola eller i studiecirklar. Fakta och Framtid finns på svenska, på romani arli, kelderash, lovari och på polsk romani.

Ett stort tack riktas till alla som medverkar i boken. Fatima Bergendahl, Fatima Miftar, Teresa Kwiatkowski, Iren Horvatne och Kati Dimiter Taikon bidrar med texter och med översättningar. Mirelle Gyllenbäck, Rosario Ali, Domino Kai, Kani Miftar, Erland Kaldaras och Hans Kaldaras har också skrivit texter. Det finns fotografier i boken från privata album och teckningar av Burhan Misirli. Ett särskilt tack riktas till Mai Beijer som svarar för det redaktionella arbetet och som alltid stödjer, driver på och inspirerar!

Boken är framtagen inom Skolverkets uppdrag för romsk inkludering, 2012–2015.

Erik Nilsson
Avdelningschef

Mats Wennerholm
Undervisningsråd

Anglovakeriba

Akava lil tano kerdo tumenge e ternenge so dživdinena ki Švedia. Akale lileskere cilia tane tumen te šaj te arakhen tekstia, so ka keren te šaj te gindinen hem te keren lafi bašo odola pučiba soj tane važna tumenge. Amen so kerdžam akava lžil siem roma hem sa o tekstia hem o diktia tane neve hramome akale lileske. Amen dendžam akava anav e lileske Fakta hem Avutnipa.

Akalea amen mangaja te potencirina, so akate isi asavki fakta soj tani aktuelno e ternenge sar ko misal so valjani baši vozačko dozvola ja sar ikavela pes pasoši. Javera tekstia tane bašo o mangipe, kamipe hem prandibe. Isi amen hem pučiba soj tane važna ki jek demokratia: te kerel pes jek javno mislibe, te kerel pe buti khedipaja/združeniencar hem te lel pe than ko izboria. Ko buteder tekstia kerela pe lafi bašo sikljojbe hem zanateskoro butikeribe. Akale tekstencar amen mangaja te sikava tumenge o razna šaipa tuke te ostvarine tle suneskoro butikeribe!

O lil avgovakerela pes odole ko kerdža buti ki akaja Bučakiri grupa so kerdže akava lil, hem disave javeren so amen pučlem, astarela so amenge značinela te ova roma. Amare dževapia tane razna zavisno taro amare različna iskustiva, ama isi hem asavke so spoinena amen. Akaja zamisla sine amenge jek šukar ikljojbe ko amaro ponodorikano buti keribe. Amen nadinaja amen so tumen ka len taro tumaro vakti hem ka formulirinen so tumenge

značini te oven roma. Bašo amare sličnostia hem razlike kerela pes lafi ko tekstia ama hem bašo romane bare divesa, religia, kulturikane aktivitetia hem šejengere ja urajbaskere kodia.

Amen ki akaja bučakiri grupa vakeraja različna romane varietetia tari romani čhib. Odola sretstvia so i vlada dendža te upotrebina akale projekteske na resela ki akaja situacia te ikava o lil ko sa aktuelna varieteia. Da bi te na da but love hem zori, na iranaja ko romane sa o tekstia soj tane sar fakta informacia. Ko iranibe ko romane kerdže pobut manuša so džanena akala različna varietetia hem ola kerdže barabar buti ko akala, da bi te šaj but džene te haljovent o tekstia ko romane. Amen hem adžehar složindžem amen bašo, akava lžil te ikljol hem ki švedikani čhib, gindinaja ko odola romane čhave so isi olen tikne džanipa ki pli dajakiri čhib. Akaja švedikani verzija šaj hem te upotrebinel pe barabar jekhe romane verzijaja da bi te šaj te del pes arka akale ternenge te bajraren ple dajakiri čhib.

O saikeribe tano ulavdo ko akala rubrike:

- Me sijum rom
- Mangipe hem prandipe
- Religia
- Biribe zanati hem sar te rode buti
- Sikljojbe e pophureder manušenge
- Khedipe/združenje hem demokratia
- Bare divesa, festivalia hem džajbe ko drumo
- O romano dživdipe ki Švedia
- Plani/predlog ko bučakere keribaske/zadatke
- Literatura ternenge bašo dživdipe ko buteder kulture

Amen nadinaja amen so tumen ka arakhen korist tari akaja fakta informacia ko akava lil hem ka ovel tumen jek inspiracia te len odola mogućnostia te šaj te birinen škola, butikeribe hem familia-koro dživdipe. Amen mangaja tumenge bah ko tumaro ponodori dživdipe sar roma ko akava društvo!

Stockholm dekemvri 2013 berš

Domino Kai, Fatima Bergendahl, Fatima Miftar, Iren Horvatne, Kani Miftar, Kati Dimiter Taikon, Mirelle Gyllenbäck, Rosario Ali Taikon, Teresa Kwiatkowska hem i Mai Beijer, šerutni ko akava projekti.

Innehåll

Anglovakeriba 4

1. Me sium rom 9

Me sium jek romani lošali čhaj 10

Koj sium me 11

Kas isi hako te akharel pes rom? 12

Deš top – spisako 13

Rom tano manuš ki duša 14

Me sium romani hem švedžanka 15

Amen siam roma 16

Me sijum dromari 18

Intervju jekhe terne reperea hem romano aktivisti 20

Romani čhaj sar primer 23

2. Kärlek och äktenskap 25

Bizo tute 26

Romano mangljaripe hem biav 27

Kamlimos – Mangipa 30

K'nakiri tradicia maškar o roma ki Makedonija 32

Duj, duj 35

**Lafi keribe maškar o romane čhave
hem čhaja bašo prandiibe ko terne herša 36**

Fakta kring Äktenskap och Samboförhållande 39

3. Religia 41

Foto taro jek ikoni 42

Vakeribe jekhe rimjanikane-katolikane čhajaja 43

Roma thaj o islam 46

Rom hem Jehovaskoro svedoko 48

**Intervju e Fred Taikonea bašo odova
mukhloreligioznikano džajbe 50**

4. Zanateskoro hiribe hem te rode buti 59

Sikavni ke dajakiri čhib 60

Bolničari 65

Policajco 67

Avtobuzeskoro šoferi 72

Muhabeti jekhe bikinardžiaja 75

Purtkerdžia ko Biro bukjake ko Helsingborg 78

Hur man söker arbete 81

Att skriva ett CV 86

Arbetsförmedlingen 88

5. Edukacija e phurederege 90

Edukacia praksaja – Diso so šaj te pasuinel tuke? 92

Intervju e Maria Bogdanov kotar i IRIS-škola 94

E Zanateskere studie dindže odma buti 96

Jek keribe lafi e dajakerečhibjakere sikavnea o Naim Tahiri 101

Jek terni romani čhaj studirinela

te ovel medicinakiri phen/sestra 104

Magister ki Inerkulturnikani pedagogia 106

Högskoleprovet – ett mått på

hur du skulle klara studier på högskola 109

6. Khedipe hem demokratia 111

Romano ternengoro sakhedipe (Rufs) 112

E avutnipaskere/budučna terne roma

kerena lafi trine ambiciozno romencar 115

O Forum e Evropikane Romane Terne Manušenge, FERYP 118

Vår förening 120

Projektansökan 127

Pasivno ja aktivno? – So ka birine? 129

7. Bare divesa hem dromaripe 133

Gelem, gelem 134

O internacionikano Romengoro dive ki Vänersborg 135

**Memorialikano spomeniko ko Berlin
e romenge so sine žrtve ko holokaust 137**

**27: to januari memoriakoro dive
e Samudaripengere kurbanenge 138**

Romano filmeskoro festivali 139

Lättare att resa utan pass i Europa 141

Me lejum e vozibaskiri dozvola! 144

8. Romano dživdipe ki Švedia 147

Mlo dživdipa sar našljardo ki mli Švedia 148

Khedipe e romencar ko Skansen 156

Respekti 159

Mli čhib tani važno mle identiteske 161

**Sar tu dikheja ko odola manuša so mangena
devlengje ki Evropa? – Jek diskusijakoro vakeribe 163**

Kote te džav? 164

**Dali tani diskriminacia ja palem jek čest
te phiraven pes odola romane kaale-šeja? 166**

Razna romane šeja 168

Vi dukar fram en romsk buffé 169

Na mangava te dičovav sar jek thuli foka 175

Bidikhle amala 179

E Maria isila kontakt romencar taro celo sumnal/sveto 180

Jek profesionalnikano snimibaskoro studio 182

9. Roma ki Švedia – jek menibaskoro vakti 185

Förslag på arbetsuppgifter 203

Me sijum rom

Me sium jek romani lošali čhaj

Me sium jek terni 16-beršengiri romani čhaj. Me mangava so sium romani sebepi so isi but lošalipa ki mande. Sakofar isi diso so šaj te slavina. Ja bijava ja bilo save avera čhania so isi slavibas-ke so postoinena ki amari romani tradicia.

Me posebno gindinava ko amaro nacionalnikano dive 8: to april so posetinela man baši mli historia, kultura hem adetia. Odova tano jek dejbe godi ko odova so sine, ama isto bašo o baripe te ikerelpe plo identiteti. Me mangava mlo nacionaliteti hem sa e romen.

Gina 16 bers

Koj sium me?

Beršencar na mangljum te vakerav bašo mlo identiteti, so sium romani. Jek bidošalo pučiba taro jek gadžo, – Kotar sian? šaj sine te vazdel bišukar hoš. Na mangljum baš te vakerav so na pripadinava ko društvo so sium jek outsider. E iranibaskiri nukta ali keda dobindžum džanipa hem uvid bašo e romengoro phiriba, historia, etnologia, mitologia. Akana hošinava so o identiteti tano ko mlo ilo hem nae nisavi veza e phuvjaja kote so dživdinava ja save čhibjaja kerava lafi. Sa meninelape, odoleske so amen o manušia sium turli, sar čhave, sar bare hem sar phure.

Fatima, Falkenberg

Kas isi hako te akharel pes rom?

Me mislinava so odova tano očigledno identiteti jek rom tano ple anavea, familjaja, čhibjaja, kulturaja hem tradicijaja. Ama amen valjani te borinamen bašo amaro hako te ova dikhle sar roma, te na mislina soj tano odova dramatično, te sikava so amenda sijam sar sa o javera.

Isi but maškar amende o roma so mislinena “na osetinena važno te oven roma“ ama me mislinava so odova tano but važno, manuš te šaj te osetini pes sar rom. Amengeda e romenge tano isto but važno sar soj javerenge da te ovel amen amaro identiteti.

Samo šaj odova tano disave dženenge pharo soske isi but lošna buča vakerde amendar e romendar. Me mangava te vakerav, keda manuš celo plo dživdipa pokušini te dokažini plo romanipe, stalno sine zorlajmo te objasninel soj ov tano hem ko savo čhani tano ov rom. Hem skoro stalno valjangja te dokažinel so naje tano bilačo te ove rom.

Ja palem manuš maškar pli grupa stalno valjangja te dokažinel ako manuš tano celo-ja palem ekvaš rom! Me mislinava da kole bilo romane grupake manuš pripadini, manuše isi ole pravo te vakerel, -Oja tu sijan rom, odoborom but sar bilo kova javer rom! Me mislinava so naje šukar jek manuš te na ovel rom, sose bizo odova mlo dživdipa naje to ovel ole smisao,

Almira. iek sikli /učenica

Deš top – spisako

Avdive dobindžum kherutni buti te hramonav deš šukar karakteristike mandar. Savi akaja kherutni buti? Kotar avela mli sikljarni? Mli sikljarni tani totalno psiho! Kotar avena olake sa akala diline ideje? Of, sar ka hramonav! Nae li dovolno so mle klasakere amala džanena so sium rom. Či te šaj te hramonav jek deš top – spisako bašo te ove rom mora sar jekhto te džanav koj sium! Faktički me sium tinejdžeri/ka! E tinejdžeriskiri prednost tani, so na džanela hem so nae ole/ola sa o odgovoria. OK, baš man gajlja! Ama te na hramondžum diso but džene ka gindinen so na usudinava man te hramonav ja so na sium dovolno zrelo, ja diso adžahar. Me džanava koj sium, odoleske na valjani te ovel pharo te hramonelpa. Ama soske valjani mangle odobor vakti hramojbaske? Podžinava te hramonav jek spisako ko lil:

1. Me sium rom
2. Ehh me sium gordo
3. Ehh

Palo cirka biš minutia harmondžum sade duj redia. Me fiksirindžum ko plafoni hem khudžum mlo šero koj sium me. Soske taro jekhfara ulo odobor pharo? Ikaldžum o laptop hem podžindžum te kerav jek tabela. Me ka podžinav tari premali rig! Pokolaj te podžinelpe hramobaja o bišukar buča. Palo odova šaj ka ovel pokolaj te hramonelpa mle sa o deš šukar karakteristike bašo te ovelpe rom? – Akava valjani te pherelpa! Ka de man duma?

ŠUKAR

KARAKTERISTIKE

Me sium rom

Me sium gordo

BIŠUKAR

KARAKTERISTIKE

O roma tane čora

O roma tane šukar te hovaven

O roma khandena

Mangena devlenge

O roma nae školuime

O roma tane cecie

O roma tane čorole

Jek siklovutno /tni so vakerdža pli muka e Katiske

Rom tano manuš ki duša

Me sijum rom soske mli daj hem mlo dad tane roma. Me sijum rom soske me kerava romane lafi. Sa me jeri tane roma hem mle korenja tane romane. Amen e romen naje amen amari phuv odolleske sijem ko but phuvja. Sarine javera dikhena amen e romen stalno sar diso javer, umesto te dikhen kola sijem amen hem so keraja sar individia.

Me mislinava so odova so amen sa e romen spoini tano amaro zaedničko indisko koreno, i čhib soj tani tari purani indisko sanskrit ama hem isto so o javera čhibja utičingje ko različna kotora taro sveto.

Amen o roma keraja but puti bare bijava hem isi amen but hajbe ko amare bijava. But amare romane džuvljendar phiravena but zlato hem disave romnja taro disave romane grupe uravena pes samo ko suknje hem niked ko pantolke ja palem farmerke.

Romane čhaja prandinena pes terne. Amende računini pes sarine sar jek familja hem panda tano maškar amende ko roma važno tano te arakha amare phuren.

Manuš šaj te osetinel pes rom hem ako jek taro dad/daj tano rom. Isi but roma so nadžanena pli čhib, na uravena pes ko ple tradicionalna šeja ama palem ola osetinena pes roma.

Čak avdive amen o roma razvijnaja amen različno kote dživdinaja, manuš naje pobuter ja pohari rom zavisno taro sar tano uravdo ja palem sar manuš dživdinela. Odova tano andre ki duša, me korkori ki mande osetinava so Me sijum rom! Hem akava čuvstvo avela taro mli godi hem taro mlo vilo.

Fatima Miftar

Me sium romani hem švedžanka

Keda sium sine poterni gindindžum but so značinela te ove rom. Sar tano jek has rom, sar huravela pes jek has rom hem sar jekhto sar kerela lafi jek has rom? So pobut gindindžum ko odova, odobor pobut uljum bunimi. Sar buteder tinejdžejra, na sade o roma, naxhljum tari jek identiribaskiri kriza ko mle potikne tinejdžerengere berša. Me edvaj pasuindžum ki odoja slika so avere romen sine korkoro pestar, ama me ni na pasuindžum ki odoja slika bašo roma so butfar zojraja čiçape e romenge taro o društvo. Akava andža dži ko odova so me podžindžum te probinav razna identitetia, iako me na preterindžum, me probindžum. Jek kurko šundžum sade alternativnikani muzika, aver kurko farbindžum mle bala pokale nego so sine hem o trito kurko uravdžum šea sade preterano zorale renkienar. Niked na kerdžum disavi pobari buna sar tinejdžerka, ama rano podžindžum te diskutirinar disave tradicie hem adetia.

Keda dikhava palal ko mlo vakti sar tinejdžerka sium lošali so probindžum akala stilia hem me počmindžum te diskutirinar. Odova avdive rezultrindža so man isi but mukhlo dikhibaskoro čhani prema mlo romano identiteti hem so značinela te ove rom. Man isto isi pobut haljojbe avere kulturenge, adetenge hem tradicenge.

Me sium odobor baripali bašo mlo romano koreno hem historia. Odova niko našti mandar te ljel. Ama našti ni te kerav mli soro egzistencia ko odova so sium romani. Akana isi man šukar edukacia, buti so mangava hem jek šukar kher. Buča hem džanipa so me kerdžum bizo te lav ko obzir kova tano mli soj.

Mange rom na značinela te dživdinelpo ko naxhlo vakti hem te čhivav upri mande kurbaneskoro džemperu. Mange odova značinela pobut. Kerelape lafi bašo respekta ple historiake hem e phurenge, sajgia hem gordost so kerdže amenge amare phure.

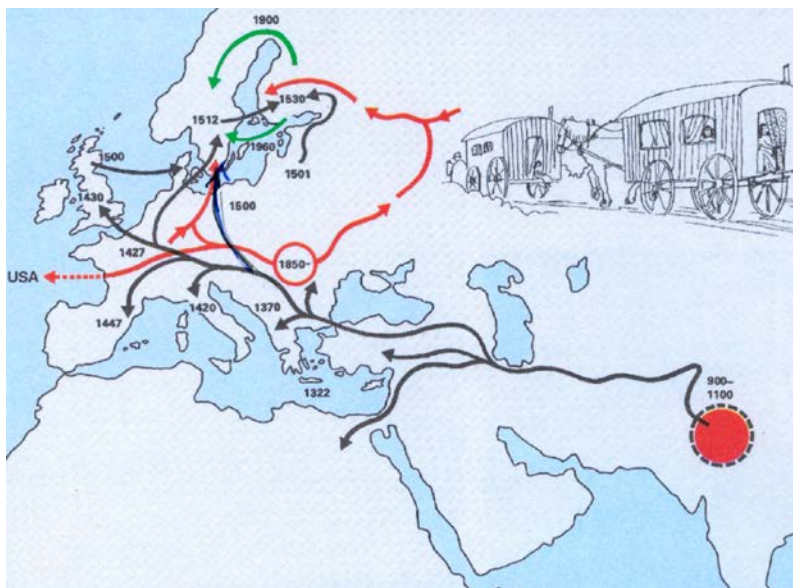
Jekhe manuše šaj te ovel buteder identitetia hem jekhto na valjani te isključinel o dujto. O romano identiteti tano mange džandžolape hepten importantno, ama kobor but so sium romani, odobor isto sum švedžanka. Me isto sium jek terni romani so dživdinava ki avdisutni Švedia. Sa akala identitetia tane mange isto importantno.

Mirelle

Amen siam roma

Odova soj tano zaedničko bašo sa o roma tano amaro koreno, sarine amen avaja tari India. Ama tano isto važno te džanel pes so amen o roma na sijem jek homogeno grupa nego jek but heterogeno grupa (homogeno – sa ista ,heterogeno-nane sa ista).

O khedipe tano but specialno maškar amende o roma. Ki amende ko roma na gejmena pes samo i daj, dad hem čhave sar familija nego i bari familija, sar soj baba/nana, babo/papo,dajakere phenja, dadeskere phenja, jeri, jeriengere čhave, hem sa o javera gejmena pes sar familija. O interes hem i potreba e familijakiri džala angleder e dženeskoro. O lojaliteti hem o solidariteti e familija, jerienar hem akaja mreža kerela jek uslov ko socialikano, ekonomikano hem osečajno podrška maškar sarinende amende ki grupa. Ako diso ovela ki familia, sar soj dukh/tuga ja lošalibe, tegani sarine dena pli podrška hem pomožinena. I jeri/familia hem i grupa tane jek centralno sigurnibe e romane dživdibaske. Odola so dživdinena ko švedikano društvo džanena kobor zoralo

tano o individualiteti anglesikavdo/naglasimo. A ko roma tano mamuj/suprotno, o individualismo tano protiv amare vrednostia.

Amen o roma mangaja te bajrara amare čhaven amare purane romane tradiciencar, hadetencar hem vrednostencar.

E romengiri čhib, romani čhib tani kerdi taro buteder dialektia. But roma nadžanena te keren ki pli čhib lafi, ama ola palem osetinena pes barabar jek javerea. Na khelela nisavi uloga tari savi phuv o dženo avela ja palem savo romano dialekti kerela lafi. Keda o roma arakhena pes isi jek specialno jekhalipe kova naši objasnini pes hem te osetini odova so nae rom.

Amaro romano identiteti tano phanlo amare čhibaja, kulturaja, tradiciencar hem adetencar. But i tano važno te de tut godi, so e manuškero identiteti formirinela pes telo celo leskoro dživdibe. O identiteti objasnini amenge amaro than ko sumnal/sveto. O identiteti dela amen dževapi ko pučiba "Koj sijum me?" hem "Koj nasijum me?". O kolektivikano identiteti soj tano maškar amende e romende dela amen dževapi ko pučiba "Kola sijam amen?" hem "Kola nasijam amen".

Kulturaja mangena te phenen o roma so odova naje so manuše isi, nego diso manuš soj tano. Odova dela jek zaedničko oset hem kerela o dživdipe/egzistencija važno. I kultura pale kerela pes korkori taro roma odolea so manuš ulavela hem iranela ple sakodiveskere iskustvia, hem formulirinela barbarikane džandibe hem osetia. Akava ovela odolea so ulavena pes o rutine hem o tradicie, odole vakerde ja palem bivakerde norme hem vrednostia. Prekal i kultura šaj amen o roma te formulirina men hem izrazina amare grupakoro haljoviba korkori amenge.

Iren hem Teresa khedkerge jek lafi keriba jekhe grupaja roma

Me sijum dromari

Keda me sijum sine tikni o lafi rom naupotebini pes sine nego o lafi cigan ja palem tatari ja palem isto dromari sar so o romane manuša korkori vakerena peske. O lafi rom tano nevo mange hem odova naje diso so me šaj te palemvakerav keda me kerava lafi taro mlo identiteti. Me preperava e romane manušenge dromaria (manuša so džana ko drumo).

Amen sikljovaja o tradicionikano vasteskoro keribe taro phirutne dromaria.

Ked me sijum sine čhavoro me vakergjum mle amalenge so sijum dromari. Me šunava sine khere ki amende so naje odova diso so manuš valjani te kerel lafi odothar. Akava kergja so me pana taro tikne berša sine te ove dromari diso "grešno" ama sar bajrovava sine odova ovela sine sa popharo hem popharo te garavav mlo identiteti. O manuša dikhena sine so me hem mle kherutne na sijem sar sa o javera. Hem ako da amen na razlikuinaja sine amen ko urajbe taro odola norme sine amen jek kultura so disavo far sine phari te garavel pes. O manuša počminena sine te pučen pes soske ki amende khere stalno sine amare jerija hem soske amen sijem stalno but džene. Isto agjehare amen sine pokali mortik/koža hem pokale bala ko odova tikno than kote so me bariljum.

Ked jek dženo tari mli familia kerela sine lafi romane mle da-dea, a ki amende khere sine mli amalin, odova angja pučiba. Me olake vakergjum ko poverenje bašo mlo kotaravibe hem me mislingjum so šaj te pakjav ki late. O javer dive keda aljum ki škola šupudinela pes sine hem but džene taro odola so sine "popularna" akharena man sine tatare. Palo odova dive akava bilačo lafi stalno avela sine palo mande.

Man isi man but primeria kote so me sijum sine direktno izožimi ko diskriminiribe hem odova ko but situacie. Akava sine jek sebepi so me počmingjum mlo blog (internet strana) (www.eleonorfrankemo.blogg.se) kote so me iranava man e travelromengr. Akate me ulavava mle misle bašo mlo identiteti sar dromari. O nadžanibe tano but baro hem o prerasude. Jek javer sebepi tani so me but far osetisaliljum korkori ko mlo identiteti avrijal tari familja, hem akava tano jek obično osečaj maškar o dromari. Akava blog tano te sikavel javere dromarengje so ola naje korkori ple osečajencar.

Ako me but far osetisaliljum izolirimi me sijum palem bari mle identitea hem mle kulturaja. Iako me sar tikni sikliljum te na vakerav phravdo bašo amaro identiteti, ama pale džanelape me sikliljum te ovav gordo ko odova so sijum. Avdive o društvo dikhjola javerčhane hem me avdive sijum totalno phravdi odoleja so me sijum dromari. Me niked naje te ladžav taro odova so sijum. Me sijum odova so sijum hem našti ništo te kerav bašo odova a hem ni na valjani diso te kerel pes.

Eleonor

Intervju jekhe terne reperea hem romano aktivisti

Sar akharea tut?

– Me akharava man Dušan Marinković

Šaj te vakere tutar hem tlo palunipa?

– Man isi 15 berš hem sium bijamo ko centralikano Beograd ki Srbija. Mli daj tani romani a mlo dad srbijančo. Me dobindžum mle vujkoskoro anav so isto akhardža pes Dušan. Ov mudardilo taro o skinheads keda sine ko isto berša sar me akana. Ov gelo sade ki dučana te kinel diso, keda disave skinheads ripindže upro oleste hem mardže ole dži ko meriba. Palo akava slučaj selindžam amen ki jek čoroli mahala maškar avera roma.

Keda sine man duj berš mlo dad mukhlja amen. Keda sine man štar berš barabar mle dajaja selindžam amen ki Švedia odoleske so oj prandindža pes avere romea. Akana isi man trin potikne phenja/phralja kola tane pandž, ofto hem deš beršengere. Me džava ki Sofielund škola ki 9: to klasa. Mange šukar ki škola. Ki završimi ocena tari 8: to klasa sine man 217 poenja.

Me sium člani ki RGRA – kampanja angleder jek berš dive. RGRA značinela Džajbe (R) Ulicakoro (G) Hango (R) & Muj (A) odoja kampanja dela man dumo mle muzikaja. Isto sium aktivisti ko romano pučiba.

Du znači rapuinea: Šaj te kombirine odoja muzika e romane muzikaja?

Oja, odova džanava hem kerava. Me hramonava bašo divesa, odova so mange ovela, hem i romani muzika čhivava sar palunipa. Mange tano importantno te mešinav o rap e romane muzikaja. Sar so dikhava but terne mangena te imitirinen i amerikani muzika hem ple idolen. Ama me gindinava so tano importantno te sikavelpe savo manuš sian, znači te sikavelpe plo identiteti.

Soske i romani muzika tani importantno tuke?

Importantno tani odoleske so šaj te sikavav mle korenia. Manuš valjani te ačhol odote kote soj tano.

So tuke značinela te ove rom?

– Mange rom značinela te ovav odova so sium. Jek baripalo rom. Te sikavav mli kultura, muzika, diveskere tradicie. Importantno

tano te integririnape ko švediakano društvo, ama ko amaro lično čhani. Gindinava so nae te ovel bari razlika so siam roma. Hem amen siam obično manuša sar sarine. Amen mangaja te dža ki diz hem te arakha amen amare amalencar hem doslarencar. Te dža ko dučane bizo o čuvajra te aven pali amende. Te integri-rindžam amen na valjani te značinel so valjani te kera o Ekvašnilaeskoro dive! Importantno tano so amen o roma daja dumo o anglipačape/predrasude protiv o roma te našavdžon, hem sium jek taro odola so kerava buti odolea. Importantno tano te vakerenpe šukar buča bašo roma. Amen siam bahtale manuša, kas isi but te nudinen e majoriteteskere društvoske. Amen isi amari muzika, hajbe, kultura hem tradicie. Manuš valjani te hošinelpe barikane soj tano rom.

Sar sian sine primimo taro e majoriteteskoro društvo sar rom hem muzičari?

Dindžape mange dumo taro o RGRA mle muzikaja hem mle kontaktencar avere muzičarencar. Disave terne na mangena mli muzika sebepi so ola mangena i amerikani verzia. Ola mangena te khelen ki muzika. Mle muzikaja mangava te sikavav koj sium hem mlo diveskoro dživdipa. Osim akava me sium sine pozitivno primimo.

Soske valjani manuš te ačhol ko plo romano identiteti? So bi tu vakerea e romane ternenge?

– Manuš valjani te ovel barikano so tano rom. Keda o manuš bahtagorela/uspeinela tano importantno te vakerele plo identiteti. Te šaj te ovelpe ideali/uzor avere terne romenge. Manuš valjani te ačhol ko odova so tano, na valjani te pokušinel te garavel pes hem ovel aver nego so tano. Manuš valjani te ovel barikano so tano hem te ačhol ple bučake.

Sar šaj te predstavine i romani kultura?

Nadinava man so šaj te predstavinav i romani kultura. Importantno tano so valjani te delpe godi so hem amen siam obično narodo, isto sar sa avera ko društvo. Ama isto dava man godi soj tano jek rom, ja sar so vakerele o majoritetikano društvo "cigan". Me istemalkerava te vakerele so sium rom, ama but džene na haljona so značinela hem tegani mora te vakera o lafi cigan. Jek lafi so me ič na mangava. E muzikaja šaj te sikavav koj sium hem sar tano mlo dživdipaskoro dive.

Tu vakerdžan so i edukacia tani importantno. Ko savo čani?

I edukacia tani but, but importantno. Bizi edukacia našti te ljelpe buti hem jek šukar anglunipa. Te isi manuše edukacia na valjani te delpe godi te meninel ple familiakoro anav akate ko Malmö. O Malmö tano multikulturakoro foro! Na gindinava so tano disavo problemi e familiakere anavea te isi e manuše šukar edukacia ko Geteborg ja ko Stockholm. Šaj te ovel pharo te ljelpe buti ko tikne thana te isi e manuše jabandžisko familiakoro anav. Ama šukar edukacia sikavela koj sian. Edukaciaja hem džanipaja šaj manuš te ljel haljojba avere manušendar. Edukaciaja šaj te kosenpe o prerasude, hem te sikavelpe so siam obično manuša sar sarine.

So mangea te kere ko avutnipa?

– Panda na džanava. Ama mangava te ovav ja advokati ja sikljarno. Mangava te kerav buti e manušengere hakoncar. Gindinava so sar sikljarno šaj te sikavav hem te utičinav ko avera manuša. Sar advokati šaj te trudinama e manušengere hakonge.

Intervjuirindža; Iren Horvatne

Romani čhaj sar primer

Ked manuš arakhela pes e Amiraja dikhela so oj tani jek lošali hem lafčikani terni čhaj, koja so kerela manuš taro jekhfatar te osetini te phene pendžarela ola beršencar.

Amira Zamel tani jek terni romani čhaj taro Malmö koja akana dživdinela hem kerela buti ko Stockholm. Angleder oj te selini pes kerela sine buti ko Romano Kulturako centro ko Malmö raz-na projektencar hem aktivitenar sar soj stalno ko khedipa.

– Me kerava sine buti sar službenička. Odori mli buti sine te kerav lafi ko telefoni hem različna administrativnikane zadatke. Me kergjum hem buti sar sikavni so sikavela bašo biribe zanati ternenge kolen so sine pharipe te arakhen peske buti ja sikljojbe/obrazovanie. Hem me sijum sine jek kotor taro but projektia kola disave me počmingjum. Angleder oj te avel ko Romano Kulturako centro kerela sine i Amira buti sar lično asistenti.

– Sar manušengoro asistenti mli buti sine te arakhav hem te pazinav e manuše ko najšukar čhani, sa disoja sar soj tari higiena dži ko keribe hajbe. Odova sine jek but šukar iskustvo kova kergja te bajrovav sar manuš. Me mangava te kerav buti manušencar.

Pana ked e Amira sinela 17-berš dingela nagrada sar "Beršes-koro terno romano" odova oj lelja taro Romano Ternengoro kheadipe ola motiviringe agjehar: "Ko plo angažiribe te mukhel jek pozitivno utisak bašo o romane terne čhave ki Švedia hem te del e romane ternen muj te ikljon avri!"

Avdive i Amira kerela buti ko Ternengorokher Tuben ki Farsta, kova tano jek distrikti ko Stockholm, oj sikavela e romane hem e gadžengere ternen sar te khuven ko društvo hem ki buti.

- Me kerava buti sar ternengoro treneri/sikavno kote so me sikava o drumo dži ko razna proektia, odova kerava ternencar soj tane maškar 15 hem 19 berš. Me kerava buti hem jekhe bukjakere projektea so akharela pes Stegvis (Korako palo korako). Akava projekti lokhakjarela e ternengoro khujbe ko bukjakoro kurko ki Farsta. Akate isi olen arka ko akava procesi.

- Ama butfar nae lokho te džal pes anglal, objasninela i Amira. - Mange na gelo šukar ki škola, mle ocene na sine baš šukar. Me palo odova haliljum, ako mangava te džav angle tegani valjani mange škola hem tegani te phene irandilo sa preko jek rat. Me sine man arka taro solduj mle roditelja kola tane akademičaria. But tano važno arkaja taro odola soj paše uzi tute.

O dad lakoro palestenco a i daj olakiri tani romani. I Amira barili bute kulturencar.

- Mli daj sine but striktno so me te arakhav tari i šukar romani kultura. I Amira mislinela so tano važno te informirinel pes o majoritetikano društvo baši romani kultura hem odoleske oj geli kursia soj bašo kulturakoro informanti hem kulturakoro sikavno. Sa odova oj kergja da bi te dživdinel ko romano društvo hem te šaj te tergjol ko akava švedikano društvo. Isi disave džene so mislinena so tano pharo te spoine o romano dživdipe jekhe "obično bukjaja" ki Švedia. I Amira tani jek primero so odova šaj te ovel.

- Na odova naje lokho,manuš valjani te del hari buteder vakti hem te pakjal so odova šaj te ovel. Isto agjehar tano važno manuš te tergjol bašo odova soj tano, manuš valjani te ovel ponosno ple kulturaja.

E Amira isi buti ama olate udžarena la pana bukja ko dživdipe. - Mle cilja tane te šaj te razvinav man sar dženo hem ko isto vakti te kerav javerada soj paše mande te razvinjen pes!

Intervju kergja o Rosario Ali Taikon

**Kamlipe
hem prandipe**

Bizo tute

Zamislin tut o jeven bizo iv!

Zamislin tut o anglojeven bizi balval!

Zamislin tut o nilaj bizo kham!

Zamislin e čirikljen bizo lengiri gili!

Zamislin jekhe daja bizo ple čhave!

Zamislin e jakha bizo o dikhibe!

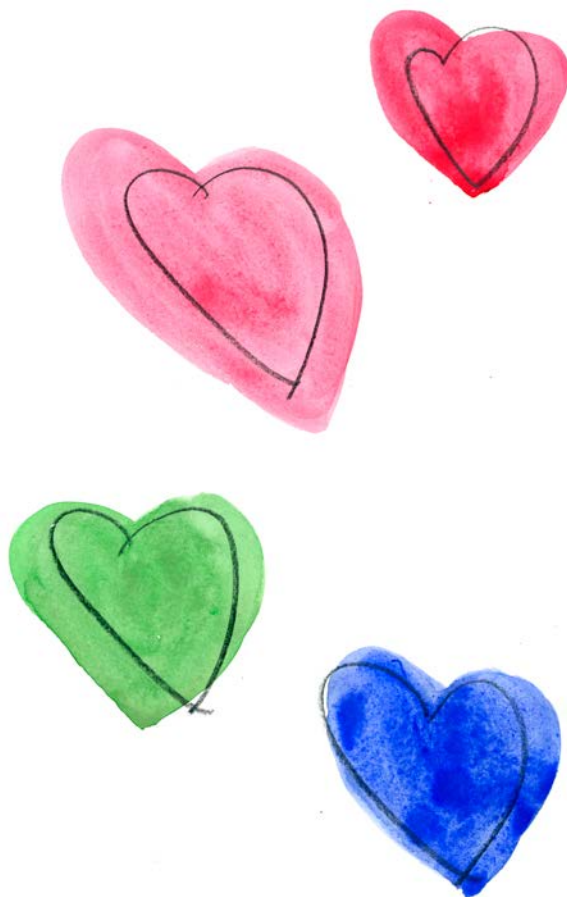
Zamislin o sumnal bizo manuša!

Zamislin tlo badan/telo bizo plo vilo!

Zamislin da agjehare tano mange bizi tute!

Mislin, mislin sar tano mange!

Fatima M

Romano mangljaripe hem biav

Sar manuš prandinelape maškar o roma ulavelape tari grupa ki grupa. Disave grupen isi purane tradicie sar misal, e čhaveskoro dad avela jek but šuže flašaja alkohol pačardi jekhe sumnakutne lancoja hem lirencar. Jek nišani te sikavelpe respekti ama isto te sikavelpe save nameraja manuš avela. Akava akharelape mangljaripe. O dad pučela e čhajakere dade bašo olakoro vas ple čhaveske. Te vakerdža e čhajakoro dad so šaj, ola ka prandinen pes ponodori, ama sar jekhto mora te kerelpe jek bari veridba.

Isto isi adetia so e čhajakoro dad na pristainela ko odova. Tegani e čhaveskoro dad vakerela so peravdža pli luludi ja so olengoro bakro našavdilo hem so o vakeriba tano so i luludi hem o bakro valjani te oven ko odova kher. Olea avena o muzikantia, ola giljavena hem kjelena hem ubedinena e čhajakere dade te ljel i flaša hem te piel olatar. Ama ov na mangela hem vakerela so olen nae ništo akate te roden. Ola so tane strojnikia na mukhenape andre ja ki avlin. Akava kerelape disavo far. Ko agor sikavela pes i čhaj ki sig hem o strojnikia dikhena akava, vakerena e čhaveskere dadeske so vakerela so diso nae ko plo than. Palo disavo vakti šaj te mukhelpe andre o čhavo te šaj te rodel ko kher kote so i čhaj pale garavdža pes. Ov arakhela ola, ljela ola pea avri hem sika-vela ola. E čhajakoro dad hem avera purane našti više te ačhon ko plo than, keda e strojnikoskiri familia vakerena so arakhle pli luludi. Ola mukhena olen andre. O pari tano mangljardo. Keda o pari prandinelape e prandipaskere misafiria kedena love hem poklonia so tane šukar te ovenpe sako diveske. Akava šaj te dičhol averčhane zavisno ki savi grupa ja familia manuš pripadinela.

Ko angluno vakti sine butfar o dad hem i daj te birinen partneri ple čhavage. Akana korkoro o pari odlučinela kasaja ka prandinel pes ja na, iako i procedura maškar o tradicie tani isto.

Panda isi odoja slika so romane terne čhaja prandinena pes but rano. Adžahar sine angleder, ama akala palune šelberša ale dži ko averkeriba. Odola buteder romane grupengere čhaja hem čhave adžikerena e prandipaja dok tane hari pophure taro 20 berš. Disavo far dživdinena ko naoficialnikano prandipe ja sar prandime, bizo odova formalnikano lil. Čače isi panda izuzetko, ama odova tano greška te pačavelpe so akava panda ovela avdive.

O prandipa maškar o roma šaj te kerelpe sar ko majoritetikano narodongoro čani. O pari odbirinela te prandinel pes ki khangjiri, taro turli kristianikane sikavipa, ja komunalnikano ko dizjakoro – ja themutnengoro kher. Tegani džalape prema odola ritualia so

tane obično ko komunalnikano ja khangirakoro prandipa. Ako o prandipa kerelape ki khangiri tegani o rašaj ja o popi so prandinela e pare. Palo odova častinelape jek kafa ja hajbe. O misafiria avena poklonencar.

Ko avera grupe o pari odbirinena te "našen" jek ograničimo vakti. Keda jek pari zamangena jekhe avere podžinena jek kamutni relacia, o pari tane akana mangljarde. I relacia tani garavdi taro o dad hem i daj hem avera phure tari i familia. Sade disave džene maškar olende, burfar disavi paše familia ki isto generacia, džanena bašo akava. Akala džene šaj disavo far te lokhljaren akale pareske te arakhenpe, te pendžaren pes maškar peste, te šaj te dikhen dali pasuinena jekhe averea. Ako ale odobor dur so ola odlučinena te uložinen ko jek barabarikano anglunipa "našavdžona" ko jek kratko vakti. Ako odova na kerdže, šaj olengoro dad/daj te čhinaven olengiri iniciativa te lenpe. Keda o pari "našavdilo" bičhavelape haberi džikastar odolendar so džanena baši olengiri relacia, so ola šaj te den haberi olengere dadenge/dajenge te na sekirinen pes. Bizo obzir ko odova so sako familia gindinela jekhe avereske o pari tano ko jek garavdo than, butfar ki familia ja doslajra. Šaj e čhajakoro dad/daj disavo far, na mangela akale čhave sar džamutro hem iramo, isto so šaj te ovel maškar o majoriteti. Ama ako o pari odlučindža pes, i familia obično ka akceptirinel olengiri odluka angleder ja ponodori. Keda i akceptanca tani doresli o pari računinena pes sar prandime. Inače ola tane ki bioficialnikani relacia.

Domino Kai

Kamlimos – Mangipa

Kamlimos tano jek snimimo filmi taro 2003 hem producirimo taro o Romano ternengoro sakhedipe (Rufs). O filmi anela i tema organizirimo prandipe maškar o romane terne hem sikavela i romani kultura hem e kulturakoro sudar so sako dive ovela ko romane khera hem ki švedikani škola. O filmi sikavela sar o Richard hem i Papusa, duj obično romane terne arakhena pes hem zamangenape ko jek aver, ama te šaj te arakhen pli patjiv hem o respekti mora te prandinen pes te šaj te džan angle ple družibaja. O filmi tano kerdo e pobare fundalno školenge hem e gimnazia-kere siklovutnenge. O filmi tano 55 minutia hem tano snimimo ki Švedia. E filme isi romano hem švedikano – švedikano romano teksti. Te mangljan te poručine o filmi kontaktirin e Rufsea ko www.rufs.org

Vakeribe e Erland Kaldarasea so tano odgovorno e filmske "Kamlimos"

Ko hramondža e filmskiri skripta?

I skripta tani hramomi mandar hem osnovinelape ko mle iskustvia ama hem ko avere ternengere iskustvia taro o organizirimo prandipe hem olengere dživdipaskere historie, so pletinenape barabar ko jek filmskiri skripta.

Sar sine te sniminelpe o filmi, hem kobor vakti valjandža te kerelpe soro filmi?

Sine but šukar hem uzbudljivo. Valjandža baro vakti sebepi so nijek amendar taro o akteria nae profesionalnikane akteria, o majoriteti kjeldže skroz naturalnikano bizo akti. Počmindžam snimibaja ko februaru 2003 hem završindžam ko septemvri 2003. Palo odova valjandže amenge duj masek redižiribaske hem sine amen premiera telo o dekemvri 2003 ko pobut lokalno tv – kanalia ki soro Švedia. O filmi direktno sine uspešno maškar o roma hem o švedžanja.

Sine pharo te razjasnine i problematika te ikerelpe i čest hem o respekti?

O Romano ternengoro sakhedipe sine but pazljivo biribaja e akteren, buteder olendar sine aktivna ko khedipaskoro dživdipa hem sine olen haljokjeriba e cilea te informirinel tari akaja problematika hem te sikavel o turli tradicie e mangljaripaja, biaveskere

sprembaja, koj so ka pokjinel hem o prandipa. Ama čak sine disave roma so sine kritična so o filmi ka sikavel i romani kultura.

Taro 2003 dži 2013 nakhle deš berš. Isi panda organizirimo prandipe? Ako na sar tano akana?

Panda isi organizirimo prandipe ama ki pohari mera. Avdive o romane terne arakhena pes butfar ko internet, hem ola arakhena pe ko garavdo angleder te odlučinen pes prandipaske. Butfar našena sebepi o kamiba hem palo jek vakti kerena olenge tikno biav taro olengoro dad/daj.

Planirinela o Romano ternengoro sakhedibe te kerel jek nevo filmi?

Isi plania bute filmenge so ka sikaven turli predmetia. O problemi tano te arakhenpe šukar akteria. O filmia mora isto sar o Kamlimos te prestavinel jek pobaro kotor taro e romengoro grupiriba ki Švedia te šaj te ljel akceptiriba. Ko filmi Kamlimos isi švedikane, finsko, italiansko, rusko, polsko, jugoslovensko, dansko, češko, madžarsko hem rumunikane roma.

Kati Dimiter Taikon

K`nakiri tradicia maškar o roma ki Makedonija

Dujtodi račate

I sasuj spreminela o tepsie so ka ingarel e bojrake. I familija, o komšie anena o bakšišija a i sasuj hramonela koj sa so andža či keda ka čivelpe i kena te džanel pe ko sa so andža, te šunel o narodo.

Tritodi

Palo ručko avela i muzika. I familia kedelape anglo e džamutreskoro kher, o džuvlja cidena kolo.

I k`na kerelape ko jek bakarno čaro tari jek džuvli, domakica so sarine džanena so isi ola sade jek Rom. Maškaral čivela jek momeli. Keda i vakti džajbaske ki bori, o čhaja, bečarke ingarena o tepsie a i k`na ingari jek phuri romni.

Keda reselape ki henamik, e misafirenge delape šerbeti thaj palo odova ikalena e bojra muzikaja. Oj sar jekto resela e sasakoro vas thaj o pro odoleske so te mangelpe olaja. I sasuj vazdela olakiri loli šamia thaj čuminena jeka javera. Palo odova anelape i stolica, ikalena e bojrakiri peča, avena duj thudvale džuvlja, jek tari sasakiri jek tari dajakiri rig. Ola dena šekeri jeke javerake, čhivena duj dinajra ano bojrakoro šero, či i bori te bajrarel ple čhaven ple thudea. Keda čiče i kena ko šero, odova so ačhola pipinena e čhaengoro šero, i ola te arakhen pli baht.

E vastengoro pani čhuden (frdena) ko luludža, ko užardo than sebepi so isi ole baro religiozno džanlipe, te na kerelpe magie e bojrake thaj e džamutreske.

Ko sasakoro than čhivena i skaminda (stolica) i bori te bešel. Kobor tepsie šea andžape odobor bakšišia delape okolenge so igardže o tepsie.

I sasuj muzikaja džala khere.

Štartodi

O džuvlja džana ki banja te nandžaren e bojra. Pea lena pite, pleskavice, sokia.

Keda i bori tani nandžardi thaj namestim i resela e sasakoro vas.

Savato račate

Ko akšami e sasakere manusa kedenape ko alaj thaj momelencar, džana muzikaja ki bori.

E bojrake čhivena kena ko vasta, ko pre, či te džandžolpe soj tani terni bori. I sasuj ljela pea e džamutreskoro gad thaj čhivela upro e bojrakoro šero a i bori odova našti te mukel. O trito far mukela te čhivel olake o gat upro šero, te na dikhel sar čhivena olake

i kena, odova sebepi te daral taro po Rom, te šunel ole. I sasuj garavela e k'nakoro sahani.

Purano kurko i sasuj thaj o sastro avena te len ple bojra.

Ko sa akala adetija, ceremonie o džamutro nae e bojraja. Ov avela olaja ko restoranti kote so kedemape oleskere misafirija, savato ko akšami. Sako Rom na prandinelape ani opština. Ki romengiri tradicija e bojrakoro aviba ko sasakoro kher računinelape sar prandipe.

Fatima Bergendahl

Duj, duj – en kärlekssång

Två, två, två, två, tolv gånger två
vill jag kyssa, vill jag kyssa hennes mun.
.//. Hennes mun har jag kysst.
Hundra tusen för en kyss,
det har jag fått böta. .//.
Hon är som en dröm,
hon strålar som en sol.
.//. Hennes hud är så len,
hennes blick är varm och skön.
Mitt hjärta brinner och hettar som en eld. .//.
Jag går, går, går, går, vet inte vart jag går.
För hennes skull, för hennes skull ger jag mitt liv.
Hon är för mig den sötaste,
hon är för mig den finaste.
Oh, den finaste.
Två, två ...

Duj, duj, duj, duj, desh-u-duj
te tjumidav, te tjumidav lakho muj.
.//. Lakho muj me tjumidem.
Shel miji putjindem,
ahaaj, putjinden. .//.
Maebol sar sunó,
phabol sar o kham.
.//. Lakho muj si anda mom,
e jakha pe la phabon.
O hjilo pe ma phabol sar yagh. .//.
Jav, jav, jav, jav, tji janav kaj jav.
Pala late, pala late me merav.
Voj si mange maj gugli,
voj si mange maj lashi,
Ahaaj, maj lashi.
Duj, duj ...

Tradicionálnikani rusko-romani gili. Akate dokerdi hem tumaçimi taro Hans Calderas

Lafi keribe maškar o romane čhave hem čhaja bašo prandibe ko terne berša

Disave romane familje dživdinena panda premal odola purane patrijahalna mostre. Odova značini so o terne romane čhave hem čhaja našti te birinen korkori kasaja ka prandinen pes, nego odova birinena olengere pophure ki familja. Ama akana odova but sigate menini pes hem buteder taro terne avdive korkori birinena kasaja mangena te nakhaven plo dživdipe. I delegacija bašo romane pučiba hramongja ko plo izveštaj so akharela pes „E romengere hakia – jek strategia bašo o roma ki Švedia, 2010 “ maškar o roma so mukhena i škola angleder te završinen pli osnovno škola tane but čhaja. Ama isto vakteske isi tradicia koja vakerela so o terne čhaja prandinena pes but tikne. ”Čhavengoro prandipe tano jek realnost maškar o roma so valjani te dikhel pes šukar”. Ama akana tano odova sa poretko hem umesto odova but čhave hem čhaja dena sa pestar ki edukacija. Mle sikle/učenikia tari Birger Sjöberg gimnazia ki Vänersborg kergje lafi bašo akava hem ake sar ola mislinena:

Sehran: – Me mislinava so odova naje specialno godžaver te prandine tut terno. Sar me so haljovava manuš valjani te fokusiri pes ki škola dži ko krajo/matura hem te produžini da ki učičkola/fakulteti. Thaj akava ne mora te značini so manuš ka dobini buti pali pli gimazija ja palem na dobini. Manuš šaj te prandini pes keda ka ovelo le sa ko dživdipa sar soj šukar ekonomia, dozvola vozibaske hem panda javer.

Filis: – Me mislinava soj tani jek lošno tradicia te prandine te čhaven. Me ni na džanava dali odova sine jek tradicia, soske tano odoborom različno maškar o sa romane grupe a mislinava i maškar različna familje da. Me mislinava, da tano baš ko odola berša ked manuš počminela te razvinel pes hem te ovel olen po-baro džandipe so o dživdipa značini.

Selma: – Meda mislinava isto agjehar sar i Filis. Manuš na valjani te prandinel pes angleder te džanel hari pobut taro dživdipa.

Me mislinava i bari greška so amen o roma keraja tani odoja so prandinaja amen terne. Disavo puti šaj te ovel odova, so o pophure prandinena ple čhaven ja palem ple unukon keda tane tikne, ama isi hem odola terne so mangena te prandinen pes tikne.

***So valjani te mislinel manuš keda tano dešupandž-dešušov-berš?
So ka prioritetinel ko dživdipa?***

Sehran: – Me mislinava da manuš valjani te prioritetinel i škola taro sa javer. Odola tane o berša keda manuš valjani te fokusirini pes ki škola. Sose i škola tani o pravo drumo ko dživdipa. Bizi škola hem buti naje tut skoro ništo, hem o romane da roditelia mangena lengera čhave te džan ki škola. Disave lendar mangena odova.

Filis: – Keda manuš tano ko odola berša valjani te mislini sar oleske ka ovel o dživdipa hem manuš na valjani te mislini sar manuš ka ovel sar rom ja palem romni. Odova valjani manuš te cidel ple šerestar. Me sijum 18 berš hem džava ki trito klasa tari programa Neguibaske hem arakhibaske e manušen hem ni na perela mange ki godi te prandinaman.

Selma: – Na, me ka prioritirina mi škola prvo. Sar prandimi šaj na ka ovel man odova mogućnost sar me rome. Mlo dživdipa ke me roditelja tano šukar, hem odoleske mange na nedostaini te prandinaman but terni.

Tefik: – Pa me palem ka vakerav, me prioritirina škola hem edukacija! Sar terno čhavo ja čhaj na valjani te mislinen prandipaske, nego manuš ka mislini e dživdipaske, školake hem džanelape te družine pes hem čhavencar hem čhajencar.

***Soj tano važno tumenge e terne romane čhavenge hem čhajenge?
So mangena te keren tumare dživdipaja***

Sehran: – Te ovel tut šukar odnos ko tlo dživdipa, te ponašine tut šukar hem te džane soj šukar soj lošno hem te dža ki škola. Me bi mangava te završinav mli škola so šaj posigate hem te počminav te čerav buti da bi te šaj te izdržinav me roditeljen. Ola počminena te oven phure hem istrošime kova so čerela da ola našti čerena buti više.

Filis: – Mange najvažna tane mi familia hem i škola, vozačka, amala, kamlipe hem o dživdipa. Hem odova soj isto agjehar važno mange tano odova, so amenda o roma ka sikava hem ka dokažina so sijan isto odoborom but važna sar soj sa o javerada, da amenda šaj te kera šukar bukja ko amaro dživdipa hem ki škola!

Selma: – Agjehar tano hem mange da. Angleder i škola a palo odova o rom, haha(asala)!

Tefik: – Mange da mli škola hem mli edukacija hem mle suneskiri buti soj tane najvažna. Me mangava te živinav lošalo/srečno sar jek romano čhavo.

Sar tumen dikhena ko odova o romane čhave hem čhaja te prandinen pes ked ka ovel olen 20–25 berš?

Sehran: – Me mislinava so odova tano šukar, sose dži tegani manuš barilo hem ulo pozrelo. Tegani ka šaj manuš te odučini ako mangela te prandinel pes ja palem na.

Filis: – Oja, odova tano šukar, prvo kariera, vozačka pa posle rom. Tegani tano manuš zrelo ko odola berša.

Selma: – Odova ka ovel pošukar sose tegani tano manuš ko prava berša prandipase, nego 15-16 beršengere ola tane panda čhavore!

Tefik: – Me mislinava da manuš te prandini pes keda tano 20–25 berš. Odova tano pošukar sose dži tegani šaj manuš te završini pli škola hem tano sposobno bašo sa. A isi disave manuša ki romani grupa so mislinena, da manuš tano but phuro ako isi ole 20–25 berš hem naje prandimo.

Soj odova so tumen mangena te meninen ja te šukarkeren da bi manuš te na prandinel pes o terne?

Sehran: – Odova sa zavisni taro roditelja. Neko šaj prandinela ple čhaja lovengoro sebepi. Ama hem e čhaja isi odgovornost ako oj mangela te prandinel pes ja palem na. Ako i čhaj namangela tegani ovela agjehar.

Filis: – Sa o romane čhaja hem čhave ka džan ki škola hem ka len pli matura hem ka džan ponodori ple školaja. A me mangava hem hari poviše sloboda e čhajenge.

Selma: – O roditelja valjani te oven hari stroga ama na previše. E čhaja šaj te ovel ola kamle ama na te prandini pes odole prvoja so ka arakhel pes ked tani tinerdžerka.

Tefik: – Me sijum 20 berš hem vakerava so manuš valjani te meni ni hem te šukarkerel da bi o terne ma te prandinen pes. Ola ma te prandinen pes keda tane tikne/terne but. Amende e ternen, valjani te ovel respekt amare pophurenge ki familja, ali olada valjani te den amen hari sloboda ko dživdipa.

Taro odova so amen kergjam lafi sarinen isi amen isto mislibe so naje OK te prandinel pes manuš ko tikne berša. Odova sine poviše angleder, ama na avdive. Odova meninela pes hem promenini pes but sigate. Avdive but terne prvo uložinena ki pli edukacija. O terne birinena korkori akana. Šaj te ovel odova jek romani čhaj te prandinel pes terni, hem odova te misline jek javerda da tano šukar. Tegani hem oj kerela odova, sar te phene tari lju-bomora kerela odova soj javer manuš kerela.

Lafi kergja i Fatima Miftar

Fakta kring Äktenskap och Samboförhållande

Äktenskapet är ett juridiskt och samhälleligt avtal mellan två personer. Äktenskapet kan ingås religiöst eller borgerligt. I Sveriges lag finns en *äktenskapslag* och där står följande:

De som har ingått äktenskapet med varandra är makar.

Makar skall visa varandra trohet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa.

Varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder.

Makar skall fördela utgifter och sysslor mellan sig. De skall lämna varandra de upplysningar som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden skall kunna bedömas.

Äktenskapet upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad.

Från och med den 1 maj 2009 gäller några nya regler för äktenskap. Två personer av samma kön kan ingå äktenskap på samma villkor som par av olika kön. Bestämmelserna i äktenskapslagen gäller alla par oavsett makarnas kön.

Huvudregeln för att man ska få gifta sig är att man

- har fyllt 18 år
- är ogift
- inte är nära släkt med den som man tänker gifta sig med

Den som är under 18 år måste ha länsstyrelsens tillstånd för att få gifta sig. Tillstånd ska sökas hos länsstyrelsen i det län där man bor. Det är mycket sällan ett sådant tillstånd beviljas, och möjligheten kommer sannolikt att tas bort.

Innan man får gifta sig måste det göras en så kallad *hindersprövning*. Hindersprövning betyder att innan ett par kan gifta sig görs en prövning för att se om det finns något hinder mot äktenskapet. Prövningen görs av Skatteverket och ska gemensamt begäras av personerna som ska gifta sig. Hindersprövningen gäller i fyra månader.

Vigsel

Äktenskap ingås antingen genom borgerlig vigsel eller genom vigsel inom ett trossamfund. Borgerlig vigsel förrättas av den som är förordnad av länsstyrel-

sen. Vigsel inom trossamfund får endast förrättas inom ett trossamfund som har vigselstillstånd och av sådan präst eller annan befattningshavare i trossamfundet som har förordnats av Kammarkollegiet att vara vigselförrättare.

Samboförhållande

Med sambor (sammanboende) avses två personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

De som är sambor har ett gemensamt hushåll, vilket innebär att man delar på sysslor och utgifter. Det spelar ingen roll om sambor är av motsatt kön eller av samma kön.

Det finns en lag om *samboförhållanden*, men den gäller endast om båda parterna är ogifta eller ej har registrerat partnerskap. (Registrerat partnerskap jämställs med äktenskap. Detta var något som samkönade par kunde begära innan det blev möjligt för dem att gifta sig). För att parterna ska kunna ha t ex fortsatt separat ekonomi kan man ingå ett avtal enligt sambolagen.

De som lever som sambor har inte samma rättigheter som äkta makar. Men när det gäller gemensamma barn har sambor samma underhållsskyldighet som gifta. Sambor som har barn tillsammans har inte automatiskt gemensam vårdnad. Modern är primärt ensam vårdnadshavare och förmyndare. De kan få gemensam vårdnad genom att begära detta hos sociala myndigheter inklusive att fadern skriftligt bekräftar faderskapet. Den förälder som inte har vårdnaden om barnet har rätt till umgänge enligt samma regler som vid skilsmässa.

Ett samboförhållande upphör om parterna eller någon av dem ingår äktenskap, om de flyttar isär eller om någon av dem dör. Förhållandet kan upphöra också om en sambo ansöker om att tingsrätten ska utse en bodelningsförrättare eller ansöker om rätt att få bo kvar i den gemensamma bostaden tills bodelningen.

Sambor har ingen rätt till arv efter varandra. För att sambor ska kunna ärva varandra måste de *skriva testamente*.

Du kan läsa mer om äktenskap, vigselrätt och samboförhållande på www.regeringen.se/sb/d/8953/a/110669

Religia

Foto taro jek ikoni

Akaja tani jek purani rusko-ortodoksno ikona. O Hans Calderaš odova nasledindža taro plo Papo. Odoleske so oj tani sar kali tano odova so la ikaldžela/spasindže la tari jek khangiri so thabljola sine.

Vakeribe jekhe rimjanikane-katolikane čhajaja

– Zdravo! Sar tlo anav hem kobor berš isi tut?

– Mlo anav tano Maria hem me sijum 17 berš.

– Me avdive mislingjum te pučav tut hari diso tari tli religia, tlo pakjibe?

– OK, so mangeja te džane?

– Ki savi religia pripadinea tu?

– Me sijum kristijanka hem pripadinava ki rimjanikani-katolika-
ni khangiri. Amen akharaja amen katolikia.

– So značini odova so tu sijan katoliko?

– Katoliko značini so sa astarela, univerzalno. Katolikia isi ko soro sveto, hem isi buteder tari jek milijarda členia ki katolikani khangiri/crkva. E khangirakoro glavno/šerutno tano o papa ko Rim. Ko leskoro pomoč isi ole milja javera episkopia soj tane lega-
rutne ko ple thana so akharenapes biskopija.

– Šaj li te objasnine o katolikano pakjibe?

– Oja, samo odova naje kolaj. Amen pakjaja ko jek Devel so sika-
velapes ko buteder džene sar soj o Dad, o čhavo Isus Krist hem o sveto duho/ruj hem akava pakjajbe tano šelberšengoro khedibe

Katolikano khangirako sumnaleskoro ternegoro khedipe 2011 ko Madrid.

kova so akharelapes sar Apostolengoro pakjibe. Ako džiko tano intresirimo šaj te arakhel pobut informacie ko jek katolikano psalmengoro lil ja palem ko Internet.

- So kerea tu ki khangiri? Kerea li diso specialno osim odova so lea than ke devleskere molitve?

- Ja, čače. Me pripadinava ko diso so akharelapes "Oдова Neokatekumenala Phiribe". Amen so sijem ki odoja organizacia, so amen samo akharaja Phiribe, arakhaja amen dujfar sako kurko. Isi but terne so avena akate.

- Akava tano diso but nevo mange, šaj li vakerea amenge hari pobut so odova Phiribe tano diso?

- Akava aktiviteti počmingjapes 1964 berš ko Madrid ki Špania. Sine jek terno manuš anavea Kiko Arguella hem jek džuvli, Carmen Hernandez, so propovedinena sine e romenge bašo Isus Kristus so ov kergja amenge. Odola so šunena sine akava but utičingja ki olende hem ola osetingje jek zoralo phandibe jekh javerea.

- So misline odole pahandibaja jekh javerea? Ko savo čhani?

- Isi but manuša so ale ko plo pakjibe akale manušengere iskustvoncar. Na sine odlučimo sar akava Phiribe ka ovel. O manuša so šunena sine počmingje odole so arakhena pes sine te drabaren/čitinen Biblija hem akala manuša sine asavke so ola naštine te acceptirinen pes korkori a akana počmingje te phandenpes e Devlea hem te sikaven phralikano mangipe

- So ulo palo odova?

- O džanipe bašo odova so ulo ko akava khedipe širisalilo hem but manuša so na preperena sine ki khangiri počmingje te pakjan. Akava Phiribe širingjapes sigate ki Špania hem ko javera phuvja. Akana odova isi ko sa o kontinentia. O manuša so kergje akaja inciativa ko akava Phiribe sine akharde taro jek kardinali ko Rim 1968 hem akava kerga so ola počmingje maškar javera bukja jek barabarikano butikeribe. Taro 2008 berš tano o Phiribe odobrimo taro papa.

- Šaj li te opišine sar akava Phiribe funkcirinela, isili odova ke khangirako khedipe ?

- Ja o Phiribe isi ke khangirakoro khedipe hem ov sastainipes taro potikne grupe so akharenapes zaednice othe isi manuša razna beršendar taro razna kulture hem različna dikhibaja. Akava tano jek duhovno khedipe.

- *Dičhola ki tute so tu sijan but lošali keda vakerea taro akava Phiribe. So šaj pana te vakere?*

- Amen arakhaja amen jekfar ko masek e zaednicaja mangava te vakera v grupaja. Isi amen khedipe drabaribaja/čitibaja i biblia amare ternenge. Ko akala khedipe avena hem javera terne tari khangiri hem amare amala/amalina. Sa e ternenge tano phravdo o udar.

- *Šaj li vakerea amenge hari pobut bašo akava dive, kobor džene khedena tumen?*

- Amen isi navika te počmina drabaribaja i biblia hem te kera lafi olatar, palo odova ikeraja amare molitve hem haja barabar maro koleske vakeraja Agape. Amen sijem džigde 30 džene odothe.

Soj odova specialno so ki tumende isi a o javera terne nakerena?

- Amen sijem e katolikane khangiraja ko Svetoskoroternengoro-dive e papaja. Najpalal sijam sine ko Madrid 2011, a akana ka dža ko Brazil 2013.

- *Sar šaj manuš te khuvel ko akava barabarikano khedipe?*

Amen ikljovaja informacijaja bašo Phiribe dujfar svako berš. Tegani isi nekobor džanle manuša kola so vakereba bašo amaro pakjibe odova ola kerena telo duj masek, dujfar ko kurko. Odova periodi završinelapes odole so amen arakhaja amen jek subota hem nedela ko jek kursi. Palo akava manuš korkori odlučini ako mangela te ovel ko akava barabarikano khedipe ja namangela.

- *Isi li akava barabarikano khedipe, Phiribe, ko sa o katolikane khangira?*

Na, za žal! Nane ko sa, ama isi disave sar soj i katolikani khangiri ko Malmö, Landskrona, Göteborg, Olofström hem Stockholm.

- *Kasaja valjani te kontaktirinelpe ako manuš mangela buteder informacia?*

- Tu šaj te kontaktirine i katolikani khangiri ko Malmö hem te puče bašo Neokatekumenala Phiribe, ja palem šaj te rode informacia ko Internet.

- *Pa akava zvučini but šukar mislinava me. Me mangava tuke bah!*

- Ov sasti!

Intervju kerđja i Iren Horvatne

Roma thaj o islam

Našti te vakerelpes baši nesavi posebno romani religija. Isi roma soj tane katolikija, ortodoksija, kristijanija ja muslimanija. Isi asavke da roma soj tane pingstamala ja pale jehovino svedokija. Amen o roma butfar astaraja odija religija zavisno kole državatar amen avaja. Maškar amende o roma so avena tari purani Jugoslavija isi roma muslimanija so ikerenape zorale ki pli religija. Ama ki akaja da muslimansko grupa isi roma so samo vakerena kaj tane muslimanija ama nane ki praktika. Odola tane roma so vakerena kaj tane muslimanija thaj ola na hana balano mas , postinena disavofar, maškar lende isi džuvlja so phiravena šamija, a

džikote javera na kerena odova, ama odova na značinela da ola na osetinenapes sar muslimanja.

Sar o islam so phenela, o Muhamedi tano najpaluno pekamberi thaj oleske sine dendo o kurani taro Allah te šaj te sikavel e manušenje o čačutno drumo. Ko kurani isi e Allahesere lafija so sikavena e manušen ko jek šukar akanutno dživdipe, thaj dživdipe ko ahireti.

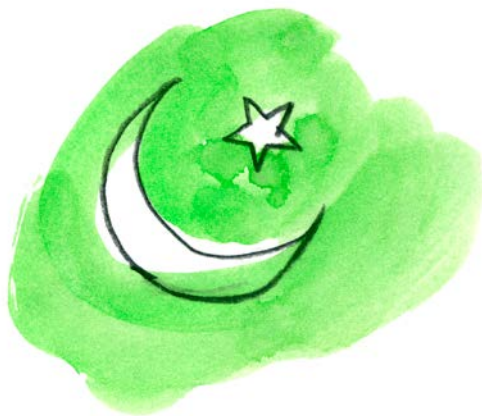
Sa tano angleder vakerdo taro Devel-Allah. Muslimanja isi ko pobut phuvja, ko but čhibja, thaj različno kulture. Odolese ko jek than šaj te oven različna grupe. O islam isto šaj te odvinelpes ko duj pobare grupe ; sunni thaj šija. Ola maškar peste odvinenape ko tumačibe tare Muhamedeskere lafija.

Jek čačutno muslimani ka molinelpe pandž far ko dive, iramo premal ki Mekka.

Manuš ked merela parunelape so po sig šaj. Najšukar ka ovel te parunelpe maškar o 36 sahatija. O muslimanja parunenapes ki phuv. Anglal o parunibe e mule religiozno nangjarelape, a palo odova o mulo pakarelapes ko parno pamučno čaršafi /kefini. Ako i dženaza parunelape tabuteja ka dikhelpe odova te ovel so po prosto. O muslimanja na mangena tradicije ja pale obdukcija. Lulugja ko limorija na anelape/legarenape.

O džuvlja na avena ked i dženaza parunelape. O parunibe agor-kerelape dovaja. O limori ka markirinelpes jekhe obično belegoja kaj o šero thaj jek kaj o pre. E limoresere bara pokasno avena thaj olen butfar isilen ekvaš čhon thaj čeren.

Kani Miftar

Rom hem Jehovaskoro svedoko

Disave džene šaj te gindinen so tano bišukar kombinacie te ovelpe Jehovaskoro svedoko hem rom. Barabarikano anav e romenge hem e Jehovaskere svedokonge tano, so jek baro kotor taro o majoriteteskoro narodo tane predrasudno prema amende sebe-pi o bidžanibe, kerelape bišukar lafi amendar, ja pale but sigate osudinenape.

Ama aver barabarikano anav e romenge hem e Jehovaskere svedokonge tano so na mešinaja amen ki politika.

E Jehovaskere svedokia tane pendžarde so džana taro kher ko kher e cilea te arakhen manušen so mangena te pendžaren pli biblia. Ama na sade odova, nego o rezultati tari olengiri buti isto tano butfar so e manušenje delape edukacia hem ko buteder thana ko sumnal e Jehovaskere svedokia sikavena e phureder manušen te hramonen hem te drabaren. E svedokongere lila saikerena uputia baši higiena, sastipaskoro arakhibe hem familiakeren odnosia. Hem ko khediba, so ikerenape duj far ko kurko, hem keda arakhenape ko avera prilike ohrabrinenape jekhe avere te ikerenpe prema e bibliakoro godidejbe, te oven iskreno, te keren buti hem te oven bučarne.

Save sebestia šaj te oven te manglja džiko te ovel svedoko? Jek rom so tano svedoko but berša vakerela, so jek taro o sebestia so o roma avena ko Jehovaskere svedokia tano o jekhipa so isi maškar olende, ama isto so isi olen odgovor ple pučibaske, odgovoria so temelinenape ki biblia. Panda jek sebesti tano so ola hošinena pes šukar ki organizacia.

Jek terno 21 beršengoro romano svedoko vakerela, so ov ulo svedoko odoleske so o svedokia na upotrebinena grubo čhib ko plo sakodiveskoro keriba lafi. Ov manglja plo bibliakoro studij te ljel ozbilno hem te širinel e bibliakoro džaniba averenge. Ov smatri-nela so ništo na propustindža so avera terne kerena. Sa godidejbe so ljela dena ole dumo ko sakodiveskere situacie, sar te našel taro o but džungalo koristibe taro but buča. Ov na valjani te mukhel sa o romane tradicie hem adetia.

O sebestia soske džiko mangela te ovel svedoko šaj te oven hemten individualnikane, ama bizo obzir dali manuš tano pakjavutno ja na hošinelape daravdo keda dikhaja sar turbo problemia bajrona ko sumnal. Tegani tano naturalnikano amen te roda rahatlukko ko ekonomikane, politikane ja religioznikane institucie so dičhona sigurime, hem isto ki nauka hem tehnika.

O politikane promene ko o 1990- šeliberš vazdindže neve pakjibe ko Balkan ama isto grebindže o purane rane. Keda o neve države tiknardže ple uložiba prema o ugrozime manuša hem na sledindže ple kanunia protiv diskriminacia, but roma ale panda ki pophari situacia ko socialnikano hem ekonomikano dikhibe nego poangle. O rešibe butedženenge sine te džan ko avera phuvja kote so isi pobaro rahatluke hem barodušno minoritetikani politika. Akava andža dži ko odova so but roma ale ja panda avena ki Švedia. Odoja grupa akate akharela pes " neveresle roma".

Buteder taro akala roma sine olen šaipe je kontaktirinen e Jehovaskere svedokoncar maškar olengiri rodibaski buti. Ama isto isi roma so več sine Jehovaskere svedokia ple phuvjate, familie so tane svedokia ja so šundže baši olende. Sar jek misal šaj te spomeninelpe o Skopje ki Makedonija. Odote ko dizjakoro kotor Šuto Orizari, kote so isi džigde 40 000 roma hem so tano hembaro dizjakoro kotor ki Evropa kote so isi roma ko jek than, isi khedibaskoro lokali e Jehovaskere svedokonge so akharelape "Thagarikani sala" kote so isi duj sale kote so khedenape o trin romanečhibjakere khediba. O misioneria so dena dumo e romenge podžindže te sikljon romane, delape informaciakere gazete ki romani čhib hem ko 2012 snimindžape jekh crtimo filmi ko DVD e tikne čhavenge e naslovea " Tu šaj te ove e Devleskoro amal".

E Jehovaskere svedokia ki Švedia pokušinena te roden e romen hem te nudinen olen ko khediba ki olengiri čhib. Buteder roma so tane svedokia pripadinena ko jek švedikano khediba, ama ko Borås, Vänersborg, Trollhättan, Linköping hem Norrköping isi ja romani grupa ja khediba.

Sebepi so amen e romen nae amen isto religia nego pobut "nasledinaja" ola taro e majoritetikano narodo nae biadžikerdo so manuš rodela ko avera religioznikane grupe. Amen o roma siam radoznala, phravde neve kontaktenge, prilagodime, predživdime, mangaja o dživdipa hem asavke ka ačhova.

Fatima Bergendahl

*panda informaciake khuv ko www.jw.org

Ko nilaj 1960 but milja roma kjedinzepe ko šatoreskoro khedipa ki Francia.

Intervju e Fred Taikonea bašo odova mukhloreligioznikano džajbe

Akaja tani i historia so o Fred Taikon vakerela keda ov sar dešuštarberšengoro cidindža ko drumo tele ki Francia hem alo ko kontakt akale mukhloreligioznikane džajbaja so tegani na sine pendžardo ki Švedia. Jek džajbe so akana širindžape sar jek jag ko soro sumnal.

Mlo papo o Fred Taikon tano bijando 1945. Ov krstindžape palo o dive paraštuj ko 8 maj. Odoleske dindžape oleske o anav Fred. Ov barilo ko odova so akharelape "cigansko logor ko Tanto" ko Stockholm, baš telo e vozeskiri phurt so nakhela upraldan ko Årstadzaliv/ Årstadviken. Ov akate bešlja barabar ple phralencar, phenjencar hem ple bute bratučetencar hem 1956 selindžape i familia ko jek kher ko Älvsjö. Oleskoro dad/daj podžindže te džan ko drumo e zabavno kunajkencar ki Danska hem o Fred, oleskere tikne phralja hem phenja gele nilaeskoro ple familijaja.

O berš sine 1959 keda o Rigo Lajos, jek šukar doslari e familia-

ke, alo khere palo jek baro vakteskoro bešibe ki Amerika. Ov sine diso so akharelake cigansko misionari hem misafirindža bute romen ko olengere šatojra hem kolice ki Švedia. Ov isto misionarindža maškar o roma hem arakhlja bute romen ki Evropa, objasnela o Fred.

I familia na sine ko Stockholm keda o Lajos alo tari Amerika hem e Fredeskiri phen i Zima vakerdža e Lajoske so ola tane tele ki Danska kote so ka ačhon soro nilaj. O Fred vakerela ponodori; – O Lajos alo ki Danska hem bešlja ko šatori barabar amencar. Ov valjandža te cidel ko drumo, ki Barcelona, ki Špania pa pasundža te ačhol ki amende disave kurke. O Lajos arakhljape duje norvežankencar so valjandže te džan olea ko drumo vrda ja ki Špania. Odori ola ka arakhen pes e romencar hem ka misafirinen turli romane mukhlereligioznikane organizacien so kerdže buti e romenge ki Norveška hem ki Evropa.

E Fredeskere dajoja hem olengere familie dživdindže angleder ki Barcelona ama o Fred niked na dikhljape olencar. Ov šundža so isi ole but bratučetia ki Špania, odoleske pučlja ple dade/daja dali bi mukhena ole te cidel ko drumo, sine than ko vrda! Olengere dozvolaja šaindža te cidel ko drumo sebepi so e familia sine poverenje ko Lajos.

Keda resle ki Barcelona o Fred arakhlja pes e familiaja hem avere romencar. Akala roma sine reliozno ko aver čhani nego taro odova so sine obično maškar o roma ki Švedia. O Fred vakerela ponodori, – O roma ki Švedia sine ruskopravoslavno hem gele ki khangjiri kote i rašaja sine uravde ko svečano šea. Ama akava sine diso averčhane so me na sium sine siklo ko odova. Kedindže pes ko jek tikno lokali kote so podžindže te propovedinen hem te giljaven. Sine šukar muzika, na disave baripale psalmia sar akate khere, nego akate čak manuš šaindža te khuvel ple vastencar. Me ništo na haljiljum, me na džanljum špansko. Amen i kapela misafirindžam but far. Palo jek kurko ki Barcelona alo vakti te irana amen palal ki Danska te arakhav man e dajaja hem e dadea.

Palo jek berš valjandža te kedelpe ko jek baro šatoreskoro khexdipe ko Dravell avrialdan taro Paris. O Fred isto ka džal hem ko akava drumo. E Frede sine jek tetka so dživdindža ko Paris hem bi ovela šukar hem odova familiakoro kotor te misafirinel. Ov nikeda na arakhljape ple vujkoncar hem ple tetkencar

...Soro angloeven hem aver berš, o Fred hem o Lajos gele ko drumo telo o vikendia ko turli thana ki Švedia. Olen sine predavanje hem sikavdže diaslike romendar hem odoja khangjirakiri buti so sine avrialdan tari i Švedia. O predavanje butfar sine ki

E šatoreskoro khediba ko Dravelle, Francija.

Vojska spasibaske, ki Filadelfia khangjiri hem ko obično khangjira.

O Fred vakerela: – Amen valjandžam te zaradina hari love či te šaj te financirina amaro drom ko Paris. Man sine mlo pakujba več sredimo angleder e školakoro agoribe. O Lajos čiča jekhe fabrikante te kerel amenge jek tikni kampina kote so ka beša. Amen probindžam te beša odote disave vikendia ki Švedia te šaj te dikha sar sa te funkcinel sar so valjani. Amen startindžam amaro baro drumo maškar i Germanija, Holandija hem Belgija te šaj edvaj te ava ko Paris. Amen aljam račate ko Paris hem rodindžam jek campibaskoro than ki Boulogner-veš uzi i len Seine. Sebepi so aljam jek kurko angleder o baro šatoreskoro khediba so valjandža te ovel avrialdan Dravelle, iskoristindžam i prilika o Paris te kera hem by Day and Night. Jek fantastikano foro jekhe terneske ko dešuštar berš.

E khedipaskoro baro dive alo so popaše, o Lajos hem o Fred podžindže te roden ki karta o tikno gav Dravelle. Ko Dravelle ale ko jek baro phravdo than, sigurno jek zabavno parko ja cirkus.

But familie več resle, količkencar hem šatorencar so sine postavime ko jek krugo trujal o baro šatori sine džigde 50 kotora kolice hem šatojra hem buteder ka oven.

– Jek manuš alo prema amende phravde musienkar hem akhardža "Latjo Dives", so značinela "šukar dive". Amen ačha-kerdžam o vrda hem ikljlam avrial. O Lajos hem o manuš so alo prema amende podžindže te gušinenpe maškar peste, sar so kere-lape ko francuzikane maniria. O manuš akhardžape Clemens Le Cosec hem sine francuzi. Ola arakhlepe angleder hem o Le Cosec sine odova iniciatori akale džangajbaske so gelo anglal ki Francia, mothovela o Fred hem sikavela disave grupakere slike: – O Lajos prestavindža man hem vakerdža koj sium, so me pripadindžum ki kelderashgrupa hem so avava tari Švedia. Ov bahtakerdža man isto šukar aljum ko isto francuzikano čani, gušibaja hem čumiba-ja ki sako čham.

O Le Cosec bezadinela: – So bezaha so nae amen disave kelde-rasha akate, buteder roma akate tane tari i grupa manush hem ola na vakerena kelderash, ama isi amen jek familia tari i čurara grupa kasaja o Fred šaj te kerel lafi.

But manuša valjandže te aven hem te misafirinen e Lajose hem man ko francuzikane maniria. Me sium sine hari ladžutno ama mange sine sade me odova te kerav. Keda sa sine parkirimo o Le Cosec alo hem ingardža amen ki familia so vakerdža jek romani varianta so sine slično sar amari. Sine jek familia štare dženenkar, rom, romni hem duj čhaja. O roma akhardžape Yayall a oleskiri romni akhardžape Paprika. Ola sine but iznenadime keda me vakerdžum olenge koj sium hem so ka vizitarinav mle tetka so bešela ko Paris. Isto vakerdžum so me na džanava kote bešela, sade so bešela ki jek naselba kote so isi but roma. Palo mlo objasnibe koj sine mli tetka Valea hem plo vujko Milanko, ov odma džanlja kote ola bešle.

Yayall odlučindža te džal e Lajosa hem e Fredea ki oleskiri tetka hem ola cidindže rano aver javin te šaj te našen o baro soobračaj andre ko Paris. – Amen valjandžam te dža ki jek anglidiz so akharelape Montreuil, kote so bešle skoro sa o roma ko Paris. Keda aljam o Yayall pučlja e romen ki ulica kote bešela o Milanko hem sigate siam sine odote. Keda aljam ki olende sade i tetka hem disave tare olakere bojra sine khere, vakerela o Fred. – Me e tetkake vakerdžum koj sium hem so bešljum ko Dravelle barabar e Lajsoja hem šelideš avere roma. Odote amen ačhiljam soro dive hem o Yayall hem o Lajos objasnindže soske khedindže-pe sa akala roma. But roma mukhle pli purani religia. O roma so

angle sine rusko – ja grčko pravoslavnikia, katolikia ja protestantia, akana ola nakhle ko odova mukhloreligioznikano džajbe. Akava gelo ki potikni skala taro o sarandaberšipe hem barilo beršencar. Akana o roma kedena pes ki Francia hemhari jekhfär ko berš ko akala bare šatoreskere khedibe hem e lindutnarnengiri /učesnikongiri cifra bajrola taro berš ko berš.

E Fredeskiri tetka sine nasvali hem na sine ki odobor šukar forma, ama oj dindža plo lafi so ka avel ko Dravelle hem te dikhel so ulo maškar o roma.

– Aver dive e khedibaskoro šatori sine namestimo hem but kolice hem šatojra ale. Akana sine hemhari trišel kolice ko than, vakerela o Fred hem sikavela jek purani slika taro jek baro umal e buteder kolicancar nego so šaidža te gejnelpe

Podžindža te šunelpe muzika taro o šatori. O orkestri vežbindža hem panda na podžindža te bašalel. Angleder ola beše hem improvizirindže. E violinakiri strelka pačardža soro violinakere thana ko jek hot sving hem jazikano takti, dok isto virtuzikano hem e gitarakoro solo but sigate iklile taro o zvušnikia. Ponodori sikadžape, so akaja vrsta muzika ka bašavelpe ko šatojra telo odola dive dok siam sine odote. I muzika sine Django Reinhardt inspiririmi. O hor giljvdža mukhlereligioznikane gilja hramome ko romane so menindžepe e francuzikane tekstencar. Sine gilja kote so valjandža hem te khuvelpe vastencar.

Keda e diveskoro tatipa mukhljape, o zvučnikia podžindže te akharen o hemangluno džangavdo khedipe. I hava sine pošudri hem e šatoreskere duvaria sine buljarde ki strana či i balval te nakhel maškar o šatori. O šatori sine pherdo narodoja so disave manuša mangle te bešen avri ko kebe hem te šunen e pastorengere/popengere vakjeribe hem averengoro svedočibe. Akate sine pastoria taro turli dizja hem phuvja. O buteder propovedindže ko francuzikane ama sine isto ko romane, ama ki asavki romani čhib so na šundžum angleder. So značindža so me haljiljum sade disave lafia.

Ko paraštuj palo ručko ali mli tetka Valea ple čhavea e Nicolaja hem oleskere phralea e Bobaja. I tetka ljilja pea hajbaske so amen čičam ko jek čaršafi. Sine šuže francuzikane kobasice, šuže kaškavalia, patlidžanja hem pain riche. Tegani alo vakti neve khedibaske. But pherde vrdia ale akale thaneste. But roma so beše paše ale – gele ko khedipe.

O Lajos dikhlja mli tetka te bešel paše uzi i bina, me hem mle bratučetia bešljam hari popalal. Akana tumačindžape mange so vakerdžape. Odote sine roma so sine olen kriminalnikano palu-

nipa ja so sine alkoholičajra angleder te oven kurtalime/spasime. Akate isto ale nasvale hem sakatia manuša te oven spasime. But manuša šundže so šaj te oven sastarde kočakeribaja/molitvaja taro o nasvalipa. Ko khedibaskoro sako agor/krajo o propovednikia kočakerdže olen so mangena šaj te aven anglal hem te len angluno kočakeriba. Ulo baro redo anglo o propovednikia so menindžepe kočakeribaja

E khedibabaskoro šatori razadelape.

I tetka Valea potopinela pe ko khediba, ko Dravelle.

Jek taro o hempopularno propovedniko sine šužo hem šukar uravdo, ov akhardžape Archange so značinela arhangeli. Ov but vakti kerdža buti e Le Cosecea. Ola duj džene istemalkerdže te džan ki soro Francia te ikeren khediba hem te propovedinen. Ola sine o duj džene so avgokerdže akava pentekostolikano khediba so komparirinela e pentokosnikane džajbaja.

I tetka so sine nasvali hošindža so akava tano diso so dolindža ola. Oj geli anglal ko pastoria hem čiće ple vasta upro olakoro šero jekhe barabarikane kočakeribaja sastapibaske. Keda aljam ki amari kolica oj vakerdža so hošindža pes lošali. Sine diso so ulo hari pokolaj, oj vakerdža.

O Fred džala angle vakeribaja, so palo odova oleskiri tetka hem aver familia ale sako dive ko khediba hem gele peske khere račate. Jek dive oleskiri tetka našti ali, pa o Fred hem o Lajos gele khere ki olate te šaj te dikhen te na ulo diso, te na sine olake pharo, te na nasvalili?

Na sine odova. O roma ko Paris pučle pes kote geli mli tetka sako dive. Keda aljam ki mli tetka hem ko mlo kako o kher sine pherdo manušencar. Oj e vizitarenge vakerdža so arakhlja hem so sine ko Dravelle. O roma mandeda pučle hem me vakerdžum sar me aljum e Lajosea hem mli tetka dodaindža so sium e Vorsoskoro hem e Belkakoro čhavo, so alo te vizitarinel ola. Isto vakerdžum olenge, taro o baro šatoreskoro khedibe, o kolice hem bar mange hiljadencar roma so sine khedime. Jek kotor taro o

roma šundže bašo akava, ama sine bidžanle. Hembut odoleske so o roma so sine khedime na sine tari isto grupa hem nasine olen isto adetia hem čhib.

Ko Kurkoskoro agor telo svato hem purano kurko valjandža te ikerelpe potopiba e phuren. Javinate ko savato ale skoro biš roma taro Paris. Ola šundže so vakerdilope olenge amendar hem sine interesirime. Keda o avera roma dikhle so sine neveavutne ko logori khedindžepe sarine. Maškar olende sine jek phuri romni kasaja sine man but kontakt keda sium sine ko Dravelle. Oj sine prandimi jekhe romea tari i grupa manuš, ama oj korkoro vakerdža so olakoro koreno tano kotar o čurara hem kelderashia hem šaj sine te kerel lafi amencar ko romane bizo pharipa. Sine jek but bučarni džuvli, soro vakti kerdža lafi e Devlea hem amende sine amare korkoro momentia kote so oj objasnindža so hramonela ki biblia. Akava oj na kerdža sade mange nego isto avere čhavenge hem e ternenge. Akana keda i nevi grupa roma ale, oj vakerdža e džuvlengje so ulo hem oj energikane drabardža tari i ilustririmi biblia so oj stalno pea ingardža.

O neveavutne ačhile soro dive hem gelepeske kasno račate. Ola irandže pes sabale ušti tajsa buteder romencar taro Montreuil

Pentekostolikano khediba ko Stockholm.

ko Paris. Sine purano kurko hem e khedibaskoro kongreseskoro paluno dive. Odma odote paše uzo e cirkuzeskoro than sine jek veštačko ezero. Odova sine kote so ka potopinenpe o manuša. Me hem mli tetka potopindžam amen istovakteskoro hem but roma taro Paris isto odova kerdže.

O Fred hem o Lajos ačhile duj dive palo e khedibaskoro agor, palo odova ola pakuindže ple šea hem gelepeske khere ki Danska te arakhenpe e Fredeskere familijaja. – Keda aljam odote siam sine džangarde soro rat hem vakerdžam mle dadeske/dajake hem phralenge/phenjenge so dodživdindžam ko Dravelle. Me ačhiljum olencar ki Danska dži ko septembreskoro agor, palo odova irandžam amen khere ki Švedia.

Na sine sade e Fredeskiri familia so manglja te šunel so ov dikhlja ko plo drumo nego but roma šundže so ov dodživdindža keda cidindža ko drumo e Lajosea hem mangle te džanen so ov dikhlja hem dodživdindža. – Ama keda vakerdžum olenge baši odoja nevi religia maškar o roma, ola holjandže hem vakerdže so me vakerdžum sade dilinipa. Na bi o roma cidena ple ikonja hem niked više te len ole? Mlo dad vakerdža mange, te na vakerav so dikhljum, odoleske so amare "rusko roma" ki Švedia panda nae zrelo akaleske.

Soro familia geli ko jek nevo khediba ko Lille ki Francija 1961 ama valjandža više taro biš berš angleder o isto džajbe so o Fred arakhlja ki Francija avela hem ki Švedia! Ko 1980 – šeliberšeskoro avgipe so o romano mukhloreligioznikano džajbe podžindža ki Švedia hem palo odova anglegelo zorale hem panda džala angle, agorkerela o Fred.

Rosario Ali Taikon

**Zanateskoro
biribe hem te
rode buti**

Sikavni ke dajakiri čhib

Sar tlo anav hem kobor berš isi tut?

– Mlo anav tano Natalia Olah hem man isi 25 berš

Šaj li vakerea hari bašo tute?

– Man isi duj čhave hem dživdinava ko Malmö mle čhavencar hem mle romeja.

So kerea tu avdive, soleja kereja buti?

– Me kerava buti ki angliškola sar sikavni ki romani čhib. O čhave kolencar me kerava buti tane štar, pandž berš.

Keda počmindžan tu te here buti sar sikavni ko romane?

– Ko anglojevend, avgust 2012.

So mislinea tu baši akaja buti?

– Me mislinava so akaja buti tani but šukar! Me na bi mangava sine te kerav buti sar obično sikavni, soske manuš šaj te kerel but bukja ked kerela buti sar sikavno ke dajakiri čhib. Odova tano but šukar hem interesno soske manuš kerela buti celo vakti ko razna angloškole.

So dela akaja buti e romane čhvenge?

– Me sijum jekfar ko kurko ko svako čhavo. Kobor vakti sijum ko čhave tano različno. O najhari vakti tano jektekvaš sahati. O čhave pakjana ki mande, ko jek romano manuš. Keraja but bukja barabar sar naprimer o čhave kerena khereskiri buti ja palem boinena. O čhave osetinena pes dikhle ko jek specialno čhani, keda tane nekasa kova avela tari isto grupa manuša. Me dava olen hrabrost ki lengiri čhib.

Tane o čhave lošale keda dikhena tut?

– Ja, ola ovena sa pobut hem pobut, me osetinava so olengoro povernje bajrola celo vakti.

Sar dikhena o čhave ko odova so isi olen jek romani sikavni/vaspi-tačica?

– Me bi mangava sine so pobut roma te keren buti ki angliškola. Keda počmindžum me te kerav buti, pučena man sine o čhave,- ”So sijan tu, jek amal ja palem jek sikavni”. Tegani me

vakerdžum olenge so me sijum jek sikavni. A ola pučena sine ponodori, – "Ama sar šaj tu te ove jek sikavni, tu kerea lafi ki amari čhib, odova na džala?" Tegani me objasnindžum e čhvenge so me sijum sikavni hem kerava olengiri čhib hem so amen ka kera ponodori da lafi ko romane. Odoja tani hem mli čhib. Me mislina-va so o romane čhave mangena sine te dobinen dokaz so olen isi sikavni so kerela olengiri čhib.

Dela li tut diso specialno odova so tu kerea buti romane čhavencar, dali ola tane različna?

– Naje disavi razlika te kerel pes buti romane čhavencar. Samo odova so ola dobinena buteder pomoč mandar, buteder haljovibe odoleske so me haljovava olen pošukar me pendžarava olengiri/ olengoro pozadina/palunipe.

Šaj li tu te doprinosine disoja akale čhvenge?

– Ja, me mislina-va so me doprinosinava disoja, soske e čhavegiri čhib kerela pes keda tane ola tikne.

Kobor tano važno o čhave te keren lafi romane. Naje li ki švedikani čhib so valjani te uložini pes?

– Oja važno tano odova e švedikane čhibjaja da, amen dživdinaja ki Švedia. Me dikhava so odole čhaven me so džanava ola stalno na džanena šukar ple dajakiri čhib. Ola džanena pošukar švedikane nego romane. Ama jekhefarestar avela disavi situacia keda ola našti vakerena diso olenge falinena lafia ki švedikani hem ki romani čhib. Ko asavke situacie tano važno džiko te objasnini olenge ki olegiri čhib. Inače isi riziko ola te oven ”duplo jekvaš čhibjale”.

A soske tano odova adžehar so o čhave kerena buteder švedikane nego romane?

Angleder deš berš sine neobično e romane čhvenge te keren lafi švedikane hem tegani o roditelija namangena sine olengere čhave te džan te sikljon dajakiri čhib ko romane.

A akana mangena hem ko angloškole te ovel jek romano sikavno. Soske tano odova, so mislinea tu?

– Jek pričina tani odoja so e čhaven akana isi bilače džanipa soj i romani čhib, so e čhibja isila tikno statusi hem so o roditelija svesno kerena sine lafi buteder ko švedikane ja palem madžarikane. Jekh javer pričina tani so avdisutne romane roditelja tane bija-me ki Švedia hem olenge tano but normalno te kerel pes amare čhavencar švedikane. Ama me sijum uverimi soj tano važno te uložini pes ki romani čhib, soske ako ola džanena ple dajakiri čhib lenge ka ovel polokho te sikljon sa o javera čhibja.

Kobor tano baro o interes te sikljol pes i romani čhib? Tu vakereja so i dujto generacija roditelija kerena švedikane ple čhavencar.

– Ko celo Malmö sine anglojevendeske samo 12 čhave kaskere roditelija rodindže o sikavibe ki romani čhib. Ko mlo lovarikano dialekti isi efta čhave so isi olen dajakiri čhib. Odova značini so man isi samo 25 procentia buti. Ama me mislinava so taro javer berš ka ovel pana čhave so ka roden, soske o roditelija šunena so isi džiko ki angliškola so šaj te kerel lafi olengere čhavencar hem odova ko olengoro dialekti.

Me pučava man so isi tu završimo da bi te kere buti sar sikavni ki angliškola?

– Me završindžum gimnazija, i linija akharela pes Čhavengoro –hem mukhlovakteskoro program odoja linija tani trin berš. Pali

gimanzia uljum me vaspitačica hem palo odova me kerdžum praksa ko but angloškole.

Tu studirindžan znači trin berš ki gimnazija te ove sar vaspitačka, me pučava man so motivirindža tut te počmine te studirine ki gimnazija?

– Panda keda džava sine ko 7:to klasi ki osnovno škola džanava sine so me mangava te studirina ki Čhavengoro – hem mukhlovakteskoro program. Me stalno mangava sine te kerav buti čhavencar hem adžehar odlučindžum te kerav buti čhavencar. Me odlučindžum te kerav buti čhavencar soske o čhave tane stalno korkori pestar spontana hem me osetinava sine so isi man but diso me te dav e čhavenge. Sar motivacia ko studie sine mange o ponodorigaskiri buti keribe odova cidela man sine.

Sine li tut podrška taro tle paše? Sine li normalno romane čhaje te studirinen ?

– Me odova svatindžum sar normalno keda džava sine ki škola. Ama poslem počmindžum te mislinav so o romane lovarikane čhaja na džana sine ponodori ple školaja hem disave ni na završivena sine i osnovno škola. Pali gimnazija me sijum sine but gordo bašo odova so me završindžum jek gimnazijakiri programa.

Ama so mislinena sine odola ki tli sredina so tu studirineja sine?

– Me nadžanava savo mislibe sine len. Me na haliljum dali neko sine ljubomorno ja palem lošalo so me studirinava sine.

Naje but terne romane čhave so džana hem studirinena ponodori ki gimnazija. So bi tu mangeja sine te vakere akale ternege so na džana te studirinen ponodori? Sar tu ka inspiririne/delen volja?

– Ako me vakerava jekhe 14–15 beršengere čhajake te studirinel, tegani me ka vakerav olake te ovel sigurno ki peste. Manuš zavisi ni but tari pli familja, jeri hem amala hem so ola mislinena bašo leste. I familja mora te del podrška lake da bi oj te džal ponodori e studiribaja. Akaja čhaj valjani korkori te osetini so i edukacia tani važno. Me mangava te vakerav hem ako e čhaja isi ola jek veza džikasa palem šaj oj te studirinel.

A soske tani i edukacia važno, soske manuš ka studirinel?

– I edukacia na dela samo džanipe nego but javer da. Manuš dobinela iskustvo, arakhela pes amalencar, kerela lafi ple vrsnikoncar. Znači o socialnikano kotor tano but važno ki jek edukacia.

Mli edukacia legardža dži ko odova so me dobindžum jek buti, me uljum vaspitačica, hem odoleja me dobindžum buti,

Osetindžan li tu disave pharipe taro majoritetikano drštvo so tu sijan jek romani čhaj so studirinela?

– Me vakerava sine so sijum romani. Me na osetindžum diso negativno. Me osetinava sine da odova tano pozitivno odova so sijum romani.

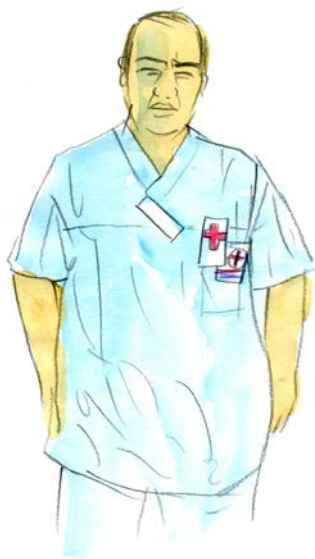
Soj tano tuke te ove rom?

– Me na upotrebinava tradicionalna šėja-suknja. Ama me palem osetinava man romani. O šėja na kerena e manuše romano, mislinava me. Odova tano diso so manuše isi ki peste andre. I čhib tani važno mange, ama isi but džene so na kerena lafi romane ama olada gejmena pes sar roma. O najvažno tano sar manuš osetini pes, sar manuš ponašini pes. Odova soj zaedničko mange tano o romanipe. Keda amen isi amen pharipa tegani amen ikeraja hem daja amen podrška jekhjavereske Odova so podržinaja jekh jekhe tano važno amenge e romenge.

Soske ka valjani o terne čhave te birinen akaja programa so tu geljan Čhavengoro – hem mukhlovakteskoro program

– Me bi vakerava olenge adžehar, te birinen odoja programa so ola mangena hem so ola mislinena soj tani interesno!

Intervju kerdža i Iren Horvatne

Bolničari

Me sijum jek 24 beršengoro čhavo hem me kerava buti sar bolničari ki Vänersborg komuna.

Sar manuš šaj te ovel bolničari?

– Me dželjum jek programa so akharela pes Neguibaske hem arakhibaske e manušen programa so isila spasibaskiri linija. Jek bolničari kerela buti manušencar kolende taro razna pričine isi potreba taro dikhibe, arakhibe, podrška ja palem servis. Save bukjakere zadatke manuše isi zavisini kote ov kerela buti.

Soske birindžan akava zanati/profesija

– Me mangava te kerav buti manušencar. I buti sar bolničari tani jek socialnikano zanati so rodela taro manuš te ovel lošalo, pozitivno hem šukar dušakoro keda arakhela pes ple pacientencar. Me mangava te pomožinav e manušen.

Soj tano odova so kerela tuke tli buti zabavno?

– Odova soj tano najšukar mle bukjaja tano so amen keraja buti sar jek kotor ko jek timi barabar e medicinikane phenjencar hem e doktorencar. Manuš ovela jek kotor taro sa diso. Me osetinava so me sijum olencar hem šaj te spasinav e manušengoro dživdipa hem me akate sikljovava sako dive po diso nevo. Stalno isi neve izazovia.

Kola tane tle bukjakere zadatke?

– Me dodžarava e pacienten hem čhivava olenge razna žice ko razna dikhlaribaskere mašine da bi te šaj te pratina olen. Diso so amen dikhaja šaj ko misal te ovel EKG (sar o vilo kerela buti), pulsi, temperatura, sar ola dišinena hem urinikano katetar. Me kerava buti hem transportiribaja e pacienten te džan ko razna priemija sar soj rengeni, ultrazvuk hem panda javera thana. Mlo buti keribe isto značini so me isto adžehar vodinava briga phurenge hem javerenge keda valjani olenge sastljarije. Amen pomožinaja amare pacienten thojbaja hem murajbaja. O najvažno ki amari buti tano odova so amen keraja lafi hem šunaja olen.

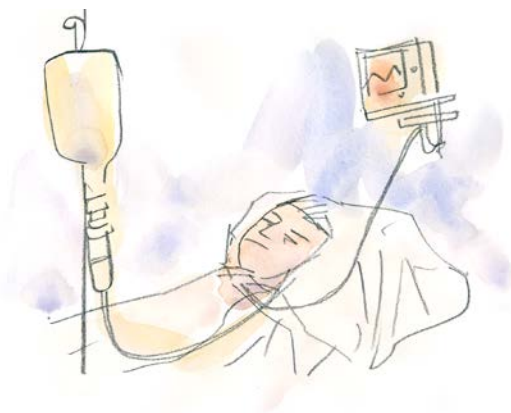
Save kvalitetia valjani manuše te oven da bi te ovel oleske šukar ki buti?

– Me gndinava so manuš valjani te ovel svesno so amen keraja buti manušencar hem odova rodela peske buti keribe ko timi. Manuš valjani te ovel fleksibilno hem te šaj te planirinel hem te kerel pli buti ko najšukar čhani. Hem uzo odova manuš valjani te ovel spremno ako ovela diso biplanirano tegani te šaj spravinen pes odolea. Me mislinava so tano isto važno manuš te čhivel pes ki pacientengiri situacia.

So ka here tu ponodori ko tlo dživdipe/budučnost?

– Akaja profesija tani šukar hem pasuini mange. Me sikljovava but bukja sar te ovav jek socialno manuš keda valjani te ovel keda isi ole kontakt javerenkar. Šukar tano te gndinelpes sar tano odole phureske, odoleske so valjani arakhibe. Me mangava mli buti hem preporučinava ola javere ternenge kola so mangena te keren buti manušencar.

Intervju kerdža o Kani Mihtar

Policajco

Sine skoro bičačutno so o Faiko so kerela buti sar policajco manglja te del dumo ko jek intervju. Me sium sine but lošali ama hem pher-di nadaja. Soro sabale o mobilno telefoni sine ki mande slučajno te akhardža man te mukhel haberi so našti te arakha amen sebepi diso akutno ki buti ja te sine aver soskipe.

Ov adžikerdža man uzi i recepcia hem geljam ki oleskiri kancelaria. Angleder te avav lilja te razmatrinel jek predmeti. Ov sine smirimo hem zračindža sigurimo. Hošindžum man osigurimi andre ki stanica.

Vaker hari tutar!

Ja, tu džanea mlo anav. Panda hari ka pherav 30 berš, isi man jek potikni phen hem phral. Ki Švedia aljum 1992, hem tegani sine man 10 berš. Šukar dava man godi sar sine mange khere ko Kosovo, ki Priština, keda usporedinava mle phenjaja so ič na delape godi ko odova.

Džandžolape so mora te pučhav tut dali sian prandimo?

Na, na sium .... (asajbe)

Me soro vakti dživdindžum akate ko Falkenberg osim ko Hyltebruk maškar o berša 1992–1994. Akate geljum ki škola, bavindžum man but sportea ko mukhlo vakti, hembut fotbali. Bariljum ko Skogstorp, ki jek naselba avrialdan taro Falkenberg, palo odova selindžum man ko centar keda podžindžum ki gimnazia. Jek berš palo odova sium sine ko askerluko ko Skövde, kerdžum buti jek berš ko Torsåsen, ki jek maseskiri fabrika hem sium sine odgovorno jekhe mašinake kote so melindžape sa o mas. Odova sine jek iskustvo ko jek "pharo" zanati. Soske ki industria principialno nae tut so te vakere osim odova so mora te kere zavisno so rodela tutar i mašina hem mora te sledinelpe e fabrikakoro bučakoro takti.

Oja, sar so vakerena o manuš, te probinelpe o čačutno dživdipa!

Oja, mora te probinenpe turli buča hem bavindžum man bute bučencar, bikinardžia, kelneri, ja sa so isi ki nilaeskiri buti. Palo o Torsåsen podžindžum te studirina arhitektura ko Kalmar. Sekfar mangljum te kerav buti sar sikamno, policajco ja ambulantakoro vrdaskoro šoferi. Dikhljum ki jek gazeta taro o fakulteti ko Kalmar so sine olen jek šukar programa arheologiake. Me rodindžum hem studirindžum ki odoja programa 2,5 berš hem isi man kandidateskiri diploma odotar.

Te džav sine poanglal ka lav sine magistareskiri diploma, ama pali ekvaš edukacia slučajno dikljum jek oglas ki reklama ja šaj sine ko kompjuteri, so ačhilo jek kurko dive rodibaske policijakere akademiake. Khudžum ki olengiri vebrig hem dikhljum so valjandža te kerelpe.

Manuš valjani te ispitinel ple jakha hem te bičhavelpe jek lično lil. Sa odova bičhaldžum elektrikano, e jakhengoro testi skenirindžum hem bičhaldžum. Odova sine o drumo ki policijakiri akademija.

Soske baš policajco?

Pa odova sakofar sine mange džigde ki godi. Akaja tani jek but interesno profesia. Isi uniforma, sian avri, astarea e čoren, baš odova so skoro sa o čhave fantazirinenena. Odova tano klasično "te astarenpe o čora" hem te delpe dumo e manušenge avri. Odova tano diso so me vakerdžum ko khujbaskoro/primibaskoro intervju.

Sar džala angleder te khuve ki akademija?

Sar jekhto hramondžum jek testi ki švedikani čhib, ama odova tano ikaldo. Palo odova isi jek fizikano testi, manuš prastala 2 km ko vakti, palo odova diso so akharelape "Harrestest" tegani merinelape i elastika, sigutniba/brzina hem jek inteligenciakoro testi. Na sium sigurno dali sa akava panda važinela, soske taro tedani sigurno but buča menindžepe. Palo odova valjandža te hramonelpo jek lil, ama našti te dav man godi e temake. Ko agor intervjuirinelpo manuš taro duj policajcia hem jek psihologo. Šaj te vakerelepe so o khujba ki akademija saikerela trin faze: i jekhto faza te bičhalenpe ple dokumentia, jek lično lil, i dujto faza tani turli testia kote so testirinenape i fizika hem e haljojbaskiri sposobnost, trito faza tani o intervju. I konkurencija tani zorali. Me direktno khudžum, ama butedet policajcia vakerdže so ola rodindže trin-štar far angleder te khuven ki akademija.

Sar spremindžan tut angleder i edukacija?

Na kerdžum ništo posebno. Valjani te ovelpe šukar fizika, znači te vežbinelpo but hem odova kerdžum. Keda studirindžum ko fakulteti arheologijake sine man studenteskoro popust treniribaske so koštindža sade 900 kr. jekhe beršeske hem sium sine odote tri – štar far ko kurko sebepi so sine lično studie. Na sine sar ki gimnazija so e manuše isi časija sako dive.

Mangea te vakere so tano polokho te studirine ko fakulteti?

Oja! Odoleske so obično studirinelape sade jek po jekh predmeti,

ko misal historia ko duj – trin masek hem palo odova o kursi tano ko agor hem podžinelape neve kursea. Ki gimnazia isi tut buteder kursia taro jekfar hem tegani šaj te ovel phare te našti te ikljolpe ko krajo.

Ko so valjani te delpes godi angleder te rodelpa ki policijakiri akademija?

Manuš mora te ovel spremno so našti te khuvelpe taro jekhfara hem ma te delpe godi so manuš na pasuineladoleske. Valjani te kontrolirinelpe kobor džene ka priminenpe baš odova termini hem te dikhelpe e policijakoro vebthana www.polis.se. Angleder o khujba /primiba e policia isi običaj te organizirinel posebno dive dejbaske informacia. Angleder sine 20-beršengiri granica e molbake, akana tano tiknardo ko 18 berš. I edukacia tani telo duj berš a e aspirantengoro kursi tano ekvaš berš, znači 2,5 berš ukupno angleder te ovelpe policijakoro aspiranti.

Sar i edukacia tani organizirimi?

I juridika tani phari ko avgo angleder te avelpe ko sar valjani te gindinelpe, ama posle ovela dosta naturalnikano te izrazinelpe ko juridikane termia keda vakerelape ko misal, o krivco, ov te manglja te dukhavel namerno ja sade slučajno, savi kazna ka ovel aktualnikane. I edukacia tani averčhane usporedibaja avere fakultetengere edukaciencara. Isi but buča so valjani te kerenpe, hem o teoretikane hem o praktikane sar ko misal, vrdaskoro voziba, radioskoro kontakti, pharakeriba, sar valjani te braninelpe, sar pritisninelape tele jekhe manuše, sar valjani te dolenpe ko šukar čani. Hari tano daravdo ko avgo. Sako termini isi duj ja trin manuša so činavena o studie. Posebno keda avelape ko pharakeriba. Manuš šaj te hošinel pes hari gadno keda pharakerela jekhto far hem delape godi so akava šaj te ovel čače.

Dali disavo far dindžan tut godi, a so ako džiko pharakerela prema mande?

Ranimo, na! Odova nae obično. Šaj manuš te ovel khuvdo hem me odova dodživdindžum ko akala trin berša so kerava buti sar policajco. Ama te ovav ranimo, na.

Kobor tano importantno e dadengiri /dajengiri podrška teli i edukacia hem ko profesiakoro odbiriba?

Mlo dad/daj podržindže man panda khere ki mli phuv. Me geljum štar berš ki škola odote hem i edukacia dikhljape sar diso

importantno tari soro familia. Sarine ko mlo pašipe mangle te džan ki škola hem man na sine disave problemia e sikljojbaja. Keda aljum ki Švedia sine man sa o šaipa jekhe šukar edukaciake hem sium sine spremno te uložinav. Ko Kosovo retko manuše te ovel asavko šaipe hem retko jek rom dikhelape ko pobare pozicie. Akate hošinava i privilegia hem ko policijakoro intervju isto vakerdžum, so sium sastodejutno so ačhiljum ki Švedia. Akate šaj te temelinav mlo dživdipa hem mangava te iranav palal hem ke kerav diso korisno ko društvo.

Sar sian sine primimo ki edukacia zavisno taro tlo palunipa?

Me niked na garavdžum mlo palunipa ja mlo romano identiteti. Ki policijakiri škola siam sine trin siklovutne jabandžikane palunipaja. Me na hošinava so sium sine averčhane tretirimo nego o fokus sine ko studie.

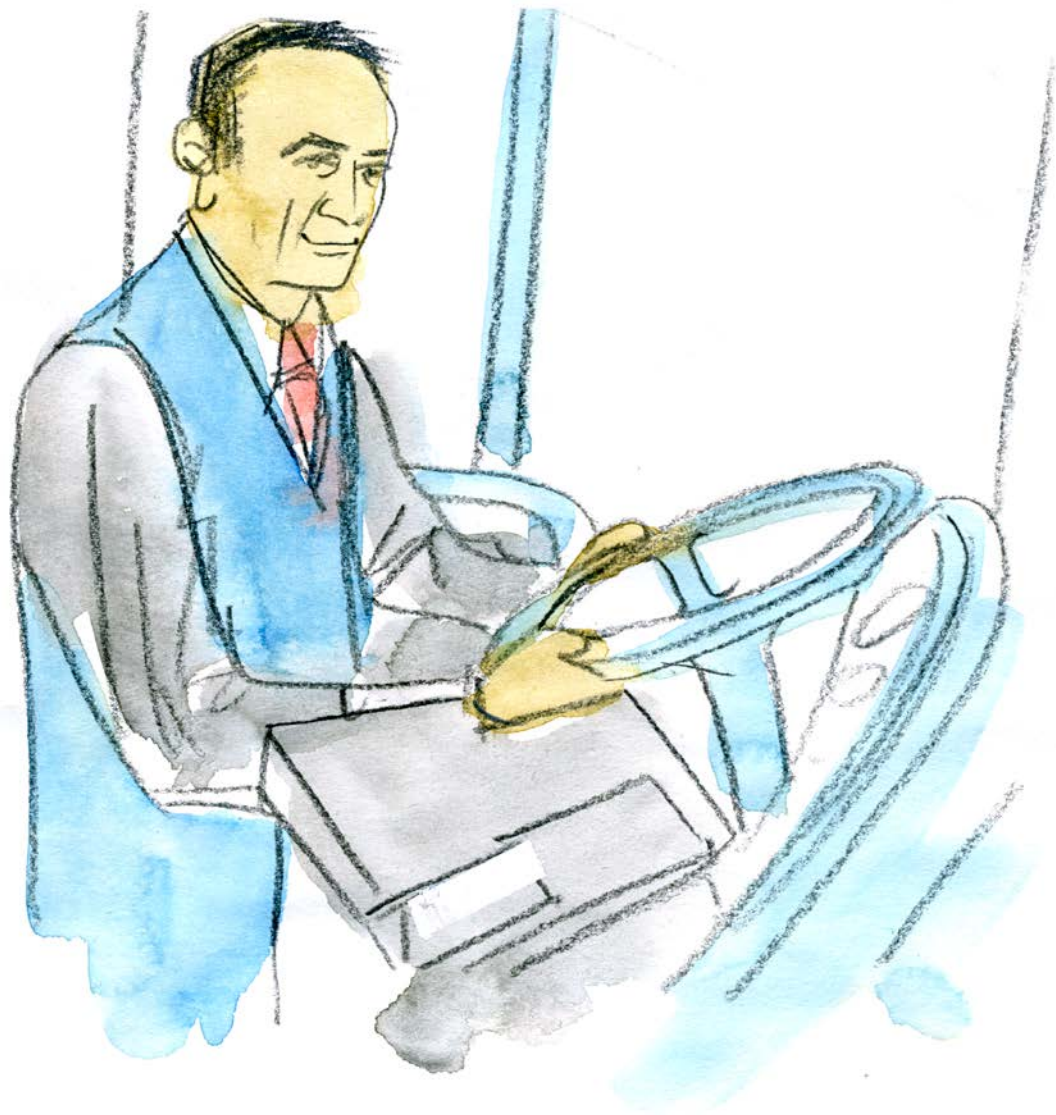
Soj tano hemšukar sar policajco?

Te džalpe avri ko teren. Ko avgo hošinelape bisigurimo, manuš darala te na ladžakerel korkoro pes, te na džanelpe o kanuni, ama manuš džala barabar jekhe iskusno kolegaja. Palo disavo vakti hošinelape pošukar, manuš tano poodlučimo ama hem korektno. Valjani poniznost ki akaja profesia, so valjani te priznainelpe o došalipe. Valjani te ovelpe prilagodljivo odoleske so sako situacia rodela odova. Valjani disave lično osobine, specialno adžikeriba hem te izdržinel stress. O manuš obično vakerela so o hembaro oružje tano o muj. Butfar dži ko 95 posto dovolno tano o vakeriba, posebno keda o alkohol tano mešimo odoleske so anela dži ko agresiviteti.

Savo godidejbe bi dea odole ternenge soj tane dujgodžakere te roden bašo policajco?

Rode hem ma našav tli nada!

Intervjuirindža – Fatima Bergendahl

Avtobuseskoro šoferi

Tlo anav tano Ajvaz Ajvaz thaj bijamo sijan ko 1983-to berš. Tu bešeja akate ko Trollhättan thaj agorkergan škola sar mehaničari bašo vordija. Tu vakereja buteder čhibja: romane ,srbikane , anglikane thaj švedikane. Ko berš 2011-to sijan sine izbirimo sar hemšukar beršeskoro avtobuseskoro šoferi. Čače li odova?

–Oja!

Sose izbiringjan tu akaja profesija?

– Me akaja profesija izbiringjum sose pharo te arakhelpe javer buti, numa nane samo odova me mangava te paldav bare vordija. Akaja buti pasujnela me gimnazijakere školaja so me završingjum. Mange valjandža buti, ked nudindže man asavki buti sar šoferi bašo avtobusi, mislindžum odova tano but šukar. Ki akaja buti arakheja manušen, jthaj pasujnela odoleja so me kerdžum angleder. I buti sar šoferi tani jek servisno profesija.

Kobor berš isi sar kerea buti sar šoferi?

–Paše duj berš sar sijum avtobuseskoro šoferi.

Pharo li o siklojbe te ove avtobuseskoro šoferi?

–Zavisinela kobor manuš džanela švedikane. I teorija tani phari thaj i profesionalnikani kompetencija, a o vozibe tano po lokheste. Me mislinava ako manuš mangela hem probinela te sikljol nane but pharo.

Savi škola tani potrebno?

– Trebela osnovno škola, B-vozačka hem valjani te džane te ponašinetu e vrdaja thaj e manušenar. Na paldelape sade avtobusi nego paldelape avtobusi manušenar! Odova ka trebel manuš te sikljol. Mora te ove pazlivo thaj te palde sigurno. Me mislinava ki mli profesija tano važno o manuša so vozinena pes avtobusenar te osetinen pes šukar.

Sose mislineja deka tu sijan sine birimo bašo naj šukar avtobuseskoro šoferi?

– Sar nevo šoferi dindže man nagrada sar ”najšukar avtobuseskoro šoferi”. I motivacija sine so me sikadžum man sar šukar ki mli buti thaj ponašindžuman šukar mle putnikoncar. Me mle putnikon dikhava sar diso but važno mange. Ako sarine ponašinaja amen profesionalno jek sprema javerende tegani ka ovel šukar sarinenge.

Mislineja li so te putnikija mislinena tutar šukar?

– Oja, me odova mislinava, dži akana me našundžum mandar nekoj te žalinelpes. Manušenge sikaveja li respekt, ola iranena isto respekteja, ama ako dikheja olen lošno tegani ola iranena isto adžahar.

So gindinena te kolege tutar sar manuš?

– Oja, ola mandar mislinena šukar. Ama meda mislinava olendar šukar sose amen sa o kolege sijam pozitivno radosna mangaja te pomožina jekh javere. Keda arakhaja amen keraja lafi, šalinaja amen thaj keraja te ovel amenge interesno. Amen isi jek šukar relacija maškar amende. Ki jek firma tano važno te ovel sorabotka maškar o personali. Te respektirina jekh javere.

Tu sijan samo avtobuseskoro šoferi ili kereja nešto javer da?

– Akana akanaske me sijum samo avtobuseskoro šoferi thaj odoleja me osetinavama šukar. Sar so vakerdžum angleder, te kere buti sar šoferi avtobuseskoro tano te pomožine manušen hem odova šaj te kere ko but čhania.

Sine li tu nekada bilače putnikija?

– But retko. Olendar butfar tane but šukar. Ama šaj te avel disavofar asavki situacija ked o terne na mangena te platinen ili avena manuša rasistikane vakeribaja tegani odova kerela manuš te osetinelpe bilače. Me palem ka vakerav isto, te ponašingjan tu manušeja ko jek šukar čhani tegani ka funkcinirinel sa šukar.

Vakerdža li tuke nekoj dži akana da ka mudari tu?

–Na, odova na sine.

Ka ove li avtobusesoro šoferi celo to dživdipa?

– Oja, dži akana adžahar mislinava, me mangava mi buti hem me osetinava man šukar ki buti ked kerava manušencar sekova dive. Akaja tani interesno buti so me preporučinava javerenge. Me osetinava man but šukar sar šoferi avtobuseske.

Intervju kerdža o Kani Miftar

Muhabeti jekhe bikinardžiaja

Sar akharea tut?

Me akharava man Sylvester.

Kobor berš isi tut?

Man isi 26 berš.

Šaj te vakere hari tutar?

Me sium biamo ki Švedia hem bešava ko Malmö. Me sium prandimo hem isi man duj čhaja, so tane šov berš hem duj berš. Mlo dad/daj avena tari Polska. Ola ale ki Švedia ko 70- šeliberš.

So kerea akana akanaske?

Kerava buti sar bikinardžia ki jek firma so lansirinela robe hem usluge ko Google. Me sium odgovorno soro Skåneregioneske ki akaja firma.

So motivirindža tut te studirine?

Mangljum te kerav buti. Bizi edukacia na bi dobinava buti sar so isi man avdive. Sine importantno te sikavav so hem e romen šaj te ovel edukacia. Me na džanjum diso aver nego te studirina. Mlo dad / daj sekfar vakerdže so o džajbe ki gimnazia tano importantno, či te šaj te snadžinelpo ko dživdipa hem te ovelpe diso.

Dobindžan disavi podrška taro tle paše manuša?

Oja, sar so vakerdžum mlo dad/daj soro vakti sine mle misalia/ primeria hem ola podržindže man telo soro školujba. Ama hem disave sikljarne. Jekhea, taro mle sikljarnencar tari i gimnazia, isi man panda kontakti. Sium sine telo baro pritisko tari i okolina, so me sar rom ka agorkerav i skola šukar ocenencar. Me sium ko barikano so agorkerdžum i edukacia hem so isi man šukar buti.

Savi edukacia rodelape akale bučake so isi tut avdive?

Rodelape edikacia ko trgovačko hem ekonomia. Ama isto rodelape lično angažmani akale bučake. Sar rom isi amen prednost sebepi amaro iskustvo taro bikiba. O roma tane but šukar biki-nardžie.

Nae but romane terne so studirinena ko fakultetia ja univerzitetia avdive. So bi vakerea te šaj te inspiririne olen te studirinen pobut?

But romane terne pačana so nae te uspeinen ple edukacijaja pana taro avgo. Ola isto pačana so ka ovel olenge phare ko bučakoro pazari, sebepi so isi but predrasude baši amende, e romenge. Odoleske tano importantno so amen kas isi buti te sikava hem te utičina amare okolinake e pozitivno iskustvencar. Odoleske so amen siam primeria averenge.

Me bi vakerava avere romane ternenge ma te popuštinena. Ma te pačan so našti te nakhen i škola ja jek buti ko isto čani sar sarine avera. O romane terne valjani te oven baripale so tane roma. But tano importantno ma te garaven plo identiteti soj tane roma.

Soske pačaja so i edukacia tani importantno?

Bizi edukacia našti te dža dur! Edukacia rodelape či te khuve ko društvo hem ko bučakoro pazari. Bizi edukacia našti te ljelpo buti!

Osim odova interesantno hem angledžardo tano te studirine. I edukacia dela džanipa hem o džanipa tano zoralipa.

Sine tut pharipa ki tli škola sebepi tlo romano palunipa?

Na, me na dodživdindžum disavo pharipa ki mli škola sebepi so sium rom.

Sar pačaja so o faktum so tut isi šukar buti deluindža ki romani grupa?

Pačava so mle buča isi jek but pozitivno deluiba ki romani grupa. Dela jek pozitivno dikhiba ki amende, ko terne so uspeindže te khuven ko društvo. Isto sikavela so amen šaj te kera buti. Importantno tano te ikljova hem te sikava avere ternenge so jek šukar edukacia legarela dži ki jek šukar buti. O samočuvstvo bajrola keda manuš korkoro ikljola ko krajo ple izdržibaja.

Pačavea so avera romane terne ka birinen akaja edukacia hem akaja buti sar tu so odbirindžan, hem soske?

Pačava so tani jek uzbudljivo hem ispiririmi buti, hem me hošina so šaj te džav angle. Me arakhava man but manušencar taro turli sredine, sako dive nae jekhajekh. Mange pasuanela akaja buti, ama džandžolape so valjani te birinelpa studiakoro pravco palo ple lično interesia.

Intervjuindža i Teresa Kwiatkowska

Purtkerdžia ko Biro bukjake ko Helsingborg

Ivanka, tu kerea buti ko Biro bukjake sar purtkerdžia. Sar dobindžan tu akaja buti?

– Me rodindžum korkori i buti ki biroskiri vebrig . Me khudžum ko bukjakere oglasia hem dikhljum so rodela pes disavo "projekti bašo e romengoro inkludiribe/uključibe". Me na haljiljum hič soske kerela pes lafi ko akava projekti ama palem me bičaldžum jek molba bukjake. Hem adžehar me dobindžum i buti!

Soja kereja buti tu?

– Me kerava buti sar "purtkerdžia" a na sar administratori. Sar purtkerdžia šaj manuš vakerela so amen keraja purt maškar o Biro bukjake hem odola manuša soj tane avrijal taro bukjakoro pazari, odola so naje olen buti. Odova značini so me sijum sar jek podrška e romenge soj tane "othe avrijal" hem ko Biro bukjake "akate andre". Me dava informacija baši situaciaja e romengiri ko akava društvo hem informirina e romen sar funkcionirina o Biro bukjakoro.

Avena o roma ki tute?

– Absolutno! Me več arakhljum man bute dženencar hem ola sine but pozitivna.

Dali tli buti tani te arakhe buti ja škola e romenge? Šaj li vakerea amenge hari popaše soj odova so tu kereja ki tli buti?

– Akana me kerava buti adžehar: Me džava kote soj o roma hem vakerava so me arakhljovav ko Biro bukjake. A ked me več sijum ko Biro bukjake, tegani othe me funkcionirina sar podrška e administratoreske hem odole romenge so rodena buti. Me pokušina te pomožinav odolen so rodena buti te arakhen disavi buti hem amen pomožinaja jekhjekhe te roda o čuče bukjakere thana. Me objasnina olenge sar valjani te keren keda rodena buti, barabar hramonaja/pišinaja jek CV, mangava te vakerav jek objasnibe so isi tut završimi škola hem savi buti kerdžan angleder akava sa bičavela pes sar hramomi molba ko butidejdzija/manuš so dela buti. Panda jek bukjakoro zadatak so man isi man tano, me javinava man ko telefoni odole manušenge so dena buti hem rekomendirina ola te keren lafi odolencar so rodindže i buti. Manuš šaj te kerel ko razna čhania, ama me mislina so adžehar funkcionirina šukar.

Dobinena li buti?

Apsolutno! Mande ali jek so rodindža buti hem dobindža buti duje kurkenge. Jek javer, so sine ole leskoro administratori, dobindža škola hem buti sar šoferi avtobuzeske.

So isi tut škola tut Ivanka?

– Ja, isi man. Me isi man škola taro Turizmi hem Turističko branša.

So tu mislinea save kvalifikacie valjani te ovel manuše da bi te kerel buti sar purtkerdžia maškar o roma hem o švedia hem maškar o Biro bukjake hem o roma?

– Da bi manuš funkcionirina sar purtkerdžia tano važno te ovel manuš korkori romano. Tegani ov pendžarela i romani situacija kolate so o roma arakhljona. Manuš korkori doživindža ista problemija.

Helsingborg tani jek "probno komuna" kolate so khuvela e državakoro uložibe bašo pobaro uklučibe e romengoro ko švedikano društvo. Purtkerdžia ko Biro bukjake tano jek kotor taro akava uložibe. Akaja ideja bašo ekstra uložibe valjani te ovel dži ko 2032

berš. So mislineja tu dali akava ka anel promene e romenge, ko kratko dikhibe ja palem ki pobari perspektiva?

Pa na ačhola javer nego te nadina amen so ka ovel jek bari promena. Amen več dikhaja jek tikni promena ki mli komuna. O roma osetinena pes lošale, ola osetinena so isi olen podrška hem ola mislinena soj tano but šukar so isi jek rom ko Biro bukjake kova kerela buti olenge. Ola džanena so šaj te aven ki mande akate pumare mangipencar hem te dobinen pomoč. Ola džanena so me ka kerav sa o hemšukar da bi te pomožinav olen. But džene dikhena man sar primer, ako oj šaj tegani meda ka šaj!

So bi tu mangeja te rekomendirine amare ternenege ko so te uložinen?

But tano važno ola te studirinen hem te završinen ple studie. O studie legarena dži ki buti.

O intervju kerdža i Fatima hem o Kani Miftar

Hur man söker arbete

Att söka jobb är inte alltid en enkel process, tvärtom kan det många gånger ta väldigt lång tid och man måste ha tålamod. Oavsett vilket slags jobb du söker så finns det generella krav du bör uppfylla för att jobbsökandet ska bli så effektivt som möjligt. Det räcker inte alltid med att bara ringa en arbetsgivare och säga att man är intresserad av att jobba. I de flesta fall måste man både ha ett CV (Se nedan!) och ett personligt brev där man förklarar varför man är bäst lämpad för jobbet. Alla dessa begrepp kan verka lite förvirrande i början, men vi ska försöka bena ut det, steg för steg.

När man söker jobb så är det viktigt att man har så många dörrar som möjligt öppna. Du behöver inte alltid gå till Arbetsförmedlingen för att söka jobb. Idag finns det en mängd andra kanaler som man kan använda. Ett första tips när man letar jobb är att berätta för sin omgivning att man letar efter jobb. Om du är medlem i ett socialt nätverk, är det en bra idé att skriva att du söker jobb. Kanske har du några klasskamrater som har några bra kontakter? Sprid därför även informationen till dem.

Om du bor nära ett centrum eller köpcentrum så kan det vara en bra idé att gå runt med din ansökan till olika potentiella (tänkbara) arbetsgivare, det kan vara alltifrån olika butiker till caféer.

Vi bygger upp ett scenario. Du går fortfarande på gymnasiet, men vill börja jobba extra på helgerna för att ha lite mer fickpengar.

Ansökan

För att ha en större chans att få det jobb du vill ha, så är det första steget att du skriver en bra och intresseväckande ansökan. Den består av två delar, ett kort personligt brev och ett CV eller en meritförteckning. Detta behövs för att arbetsgivaren snabbt ska kunna få en bild av vem du är och vad du har gjort tidigare. Det är bra att du lägger ner tid på detta och är noggrann. Om du bara hastigt skriver ner något, så är det lätt att det blir stavfel och det kan se slarvigt ut. Låt en kompis eller någon du litar på läsa igenom ditt CV och personliga brev.

I ett CV tar du upp vilken tidigare erfarenhet du har av att jobba, vilken kunskap du har och vilka personliga egenskaper du har som passar för just det jobb du söker. Men det är inte i alla fall du behöver ha ett CV. Ibland räcker det med en meritförteckning där du enbart tar upp vilka tidigare arbeten du haft och när du haft dem och utbildningar och när de ägde rum.

I det personliga brevet berättar du om varför du söker jobbet och varför du är bäst lämpad för det. Du ska helt enkelt marknadsföra dig på så sätt, att arbetsgivaren fastnar för just din ansökan. Lyft fram de egenskaper du har och som passar för jobbet som du söker. Ta upp sådant som är väsentligt för just det jobbet, du ska inte skriva en biografi om dig själv.

Ofta är konkurrensen stor när arbetsgivare annonserar ut lediga jobb. För att öka dina chanser att få jobbet så måste din ansökan stå ut i mängden. Om du söker flera jobb samtidigt, så tänk på att inte skicka samma personliga brev till alla arbetsgivare som du söker jobb hos. Olika tjänster kräver olika personliga brev eftersom alla tjänster och arbetsuppgifter skiljer sig åt.

Intresseanmälan

Det är bara tre av tio jobb som utannonseras. Det är med andra ord inte alltid en arbetsgivare går ut med en annons om att de vill anställa personal. Om du är intresserad av ett jobb, exempelvis i en butik, så kan du lämna en intresseanmälan. Du kan då gå direkt till butiken och be om att få prata med någon som är personalansvarig eller chef. Du kan då lämna en intresseanmälan. Även om butiken kanske inte anställer ny personal just då, så kan de alltid spara din intresseanmälan. När de får behov av att anställa ny personal så kan det vara just din intresseanmälan som de får syn på.

Vid intresseanmälan lämnar du ditt CV eller meritförteckning samt ett personligt brev, på samma sätt som om du hade sökt jobbet skriftligt.

Referenser

När du skickar en ansökan är det en fördel om du har med en eller två referenspersoner. Om arbetsgivaren blir intresserad av din ansökan, så kan denna ringa till referenspersonerna för att ta reda på vilken uppfattning de har om dig. Referenspersoner kan vara alltifrån tidigare arbetskamrater du haft eller en tidigare chef. Men om du inte har jobbat innan, så kan du använda dig av exempelvis en lärare eller en kamrat i en förening om du varit aktiv inom någon förening. Det är viktigt att den person eller personer man anger som referens, har någon koppling till det jobb du söker. Oavsett vem du än använder dig av som referens, så ska de kunna ge en positiv bild av dig till arbetsgivaren. Ta alltid kontakt med personerna du vill använda dig av i din ansökan och fråga om det är okej att du använder dig av dem som referens. När de godkänt så kan du lägga till deras namn och kontaktuppgifter i din ansökan.

Anställningsintervju

Om arbetsgivaren har fått ett gott intryck av dig och tycker att dina tidigare erfarenheter och kompetenser matchar mot den annonserade tjänsten, så kan du bli erbjuden att komma till en arbetsintervju. Men du har inte fått jobbet än, så ta inte ut något i förskott. Tänk på att intervjun är både till för dig som söker jobbet, men även för arbetsgivaren. Under intervjun har du möjlighet att visa framfötterna. Arbetsgivaren har i sin tur möjlighet att se om du är rätt person för jobbet.

Inför intervjun är det lätt att bli nervös, men det är viktigt att du är fokuserad.

Vi har tagit studenten!

Ofta är det bara du själv som märker av din nervositet. Det finns inga exakta givna svar på de frågor som arbetsgivaren ställer, utan du får utgå ifrån dig själv. Oftast brukar arbetsgivaren fråga om varför du har sökt jobbet, varför du tror att du är rätt person för jobbet och vad du tror att du kan tillföra arbetsplatsen. Om du övar på dessa tre frågor och förbereder ett svar på dem så kommer du att ro intervjun i land.

Förbered dig noggrant

Innan du kommer till intervjun är det bra om du förbereder dig noggrant. Om arbetsplatsen har en hemsida, så är det bra om du läser på lite om dem innan. Läs även igenom den annons för det jobb som du har ansökt om. Ett tips är även att skriva ner olika frågor som du har till arbetsgivaren. Visst kan du redan nu börja fundera på vilken lön du skulle kunna få, men det är inte läge än att fråga om lön, semester och olika förmåner. Du kan istället spara dessa frågor tills att arbetsgivaren är intresserad av att anställa dig.

Ett annat tips är att tänka igenom vad du ska ha på dig vid en första intervju. Tänk på att det ibland bara tar några sekunder innan en människa bildar en för-

sta uppfattning om en annan människa. För vissa arbetsplatser har detta ingen som helst betydelse, men det är ändå bättre att ta det säkra före det osäkra. En annan sak som alla arbetsgivare uppskattar är att man kommer i tid till intervjun. Om du skulle bli försenad, är det bra om du har arbetsgivarens nummer så du kan ringa.

Under intervjun

När intervjun pågår är det viktigt att du svarar ärligt på frågorna som arbetsgivaren ställer. Det är också viktigt att du är dig själv. En arbetsgivare kan ha gjort många intervjuer och märker snabbt om du är dig själv eller inte. Ditt kroppsspråk betyder väldigt mycket. Tänk på att sträcka på dig och formulera dig på ett bra sätt. Det är även viktigt att du håller ögonkontakt. Om du inte besitter en viss kunskap, så ljug inte om att du kan det. Det kommer ändå komma fram i slutändan att du inte kan. Det är viktigt att du behåller din positiva inställning under hela intervjun. När den är över, tacka och ge ett fast handslag. Ett leende innan ni säger hej då är också bra.

Ska jag ha med mig något till intervjun?

Självklart så skiljer det sig åt beroende på vilket jobb du söker, alla intervjuer är inte lika formella. Om du fortfarande går i gymnasiet och vill ha ett extrajobb, så är kraven kanske inte lika höga, men om du precis tagit studenten så är det en fördel om du tar med dina slutbetyg eller liknande. För att visa arbetsgivaren att du verkligen är intresserad av tjänsten, är det bra om du förbereder några frågor som du vill ställa till dem.

Tiden efter intervjun

Ibland kan det ta ett tag för arbetsgivaren innan de hör av sig igen. Kanske har de intervjuat många. Även om det kan ta tid så är det viktigt att du har tålamod. Det lönar sig inte att ringa och tjata. Men om du och arbetsgivaren har kommit överens om en tid då denna ska höra av sig och inte gjort det, då kan du givetvis ringa och fråga om hur det går.

Du får jobbet

Grattis! Du har nu fått jobbet som du ville ha. Nu är det några praktiska saker som du måste tänka på, lön, om du har några förmåner och om du ska vara med i ett fackförbund. Vi ska bena ut begreppen och vad du bör tänka på.

Lön

Lönen är givetvis individuell och skiljer sig beroende på vilket jobb du har fått. Det är bra att ta reda på vilken bransch jobbet tillhör. Om du exempelvis ska jobba inom en butik så kan du vända dig till Handelsanställdas förbund.

Fackförbund

Att vara medlem i ett fackförbund kan vara väldigt värdefullt. De står på de anställdas sida och de kan hjälpa till med arbetsavtal och löner. Det finns många olika fackförbund beroende på vilken bransch man arbetar i. Nu när du

fått jobbet så är det en fördel om du letar på internet för att ta reda på vilket fackförbund du kan vara medlem i.

När du är medlem i ett fackförbund, oavsett vilket, så har du olika förmåner som är kopplade till ditt medlemskap, exempelvis försäkringar, juridisk hjälp om någonting skulle hända på arbetsplatsen och ekonomisk rådgivning. Om något problem skulle uppstå på din arbetsplats, så kan du alltid veta att ett fackförbund står vid din sida.

Idag har de flesta arbetsplatser något som kallas för kollektivavtal. Det är ett avtal som gäller mellan en arbetsgivare och ett fackförbund. I den står det bland annat om vilken lön de arbetande ska ha utifrån vilket slags jobb de utför samt vilka villkor det finns för anställning.

Har du blivit erbjuden att jobba svart?

Att jobba svart innebär att du inte betalar någon skatt till staten av din lön. Att jobba svart är både riskabelt och även olagligt. Om du blir sjuk, behöver vara föräldraledig eller skulle bli arbetslös så får du ingen ersättning. När du blir pensionär så blir även din pension lägre. Det finns heller inga försäkringar som gäller för dig. Om du skulle skada dig i en arbetsplatsolycka så får du ingen ersättning. Om det skulle komma fram till staten av du har jobbat svart, så kan du bli tvungen att betala in all den skatt som din arbetsgivare hade behövt betala in. Tänk på att du har mycket att förlora om någon erbjuder dig att jobba svart och du accepterar erbjudandet.

Att skriva ett CV (Curriculum Vitae)

Det finns många saker att tänka på när ett CV* ska skrivas och det kan skrivas på olika sätt. Självklart kan de se ut på olika sätt och glöm inte att alla CV:n är individuella. Du utgår alltid från dig själv när du skriver ett CV. Här kommer ett förslag på hur du kan ställa upp ditt CV.

1. Personuppgifter

I början av ditt CV är det bra om du skriver när du är född, vad du heter, var du bor, dina kontaktuppgifter inklusive din mejladress.

2. Din utbildning

Om du går på gymnasiet eller en folkhögskola så kan du skriva skolans namn och vilket program du läser. Om du läser någon inriktning, t.ex. samhällsprogrammet med musikinriktning så kan du även ange det. Detta gäller även om du har tagit studenten. Då skriver du att du har en gymnasieexamen. Du behöver inte ta upp alla kurser du har läst, utan ta enbart med dem som du känner är relevanta.

3. Arbetslivserfarenhet

Om du har jobbat tidigare så kan du skriva det i detta avsnitt. Du kan även ta upp vem som var din arbetsgivare och vilken ort du jobbade i. Det är även bra om du kort beskriver vilka arbetsuppgifter du hade. Beskriv vad du lärde dig av arbetet och vilka färdigheter som du utvecklade. Beskriv om du har haft sommar- eller helgjobb.

4. Föreningsmeriter

Har du varit aktiv inom en förening på din fritid? Då kan du ange den informationen här. Beskriv på vilket sätt du var involverad och vad du hade för roll inom föreningen.

*Termen CV är internationellt använd. Fast även andra benämningar finns. I USA används t.ex. Resumé och i EU-sammanhang talar man om Europas.

5. Språk

Behärskar du fler språk än svenska? Bra. Då kan du ange dem här. Du kan ange dem i en skala, exempelvis om du pratar språket/språken flytande, har mycket god kunskap, goda eller grundläggande kunskaper. Om du anger att du talar och skriver ett språk flytande, så innebär det att du behärskar det fullkomligt.

6. Datorkunskaper

Det är inte alltid du behöver ange vilken datorvana du har. Det beror även på vilket slags jobb du söker, men om du exempelvis behärskar Officepaketet, så kan du skriva det här.

7. Övriga meriter

Här kan du skriva om du exempelvis har körkort eller om du har några andra meriter som är värda att nämna. Om du söker jobb inom ett café och behärskar en baristamaskin, så kan du ta upp det här.

8. Intressen/personligt

Här kan du få in en personlig prägel i ditt CV. Du kan exempelvis skriva om vad du har för fritidsintressen.

9. Bilagor

Om du har tagit studenten så vill många arbetsgivare se dina slutbetyg. Men detta gäller givetvis inte för alla arbetsgivare, utan det skiljer sig åt beroende på vilket jobb du söker. Tänk på att aldrig ge original, utan ta kopior på det material du vill ge till din potentiella arbetsgivare.

10. Referenser

Det är bra att ha med referenser i ditt CV. Referenspersoner kan vara personer som känner dig väl och vill ge en positiv bild av dig. Att ange personer som står dig alldeles för nära är inte alltid en så bra idé. Använd hellre personer som du exempelvis tidigare har arbetat med, en före detta chef eller kollega. Om du inte har arbetat tidigare så kan du ange exempelvis en lärare. Tänk på att alltid fråga personen du vill använda som referensperson om det är okej att du anger denna i ditt CV.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen är en statlig myndighet som lyder under den svenska regeringen. Arbetsförmedlingens huvudsakliga målgrupper består av personer som söker arbete och arbetsgivare som vill anställa personal. Arbetsförmedlingen finns i hela landet och det kostar ingenting att använda deras tjänster. Det är alltså gratis att skriva in sig hos dem.

Om man är arbetssökande så kan man skriva in sig på Arbetsförmedlingen för att få hjälp med att hitta jobb. Det är viktigt att komma ihåg att även om du är inskriven på Arbetsförmedlingen, så måste du själv söka jobb aktivt. Arbetsförmedlingen kan hjälpa dig, genom att bland annat matcha dig mot olika arbetsgivare, ta kontakt med dem och hjälpa till med ditt CV, det vill säga en beskrivning på vad du har för utbildning och vad du har arbetat med tidigare. Däremot kan Arbetsförmedlingen inte ge dig några jobb om du inte är aktiv själv.

Prioriterade grupper

I det uppdrag Arbetsförmedlingen har så ingår det bland annat att hjälpa olika grupper som står särskilt långt ifrån arbetsmarknaden. Dessa grupper kallas för prioriterade grupper och består av: personer under 25 år, personer som fyllt 25 år men varit arbetslösa en längre tid, personer med utländsk utbildningsbakgrund eller funktionshindrade.

Hur gör jag om jag vill skriva in mig på Arbetsförmedlingen?

När du vill skriva in dig på Arbetsförmedlingen första gången är det viktigt att du tar med dig din legitimation (id-kort, körkort eller pass) och betyg eller intyg som visar vad du har jobbat med eller pluggat. Om du exempelvis precis har tagit studenten och inte har någon tidigare arbetslivserfarenhet, så är det bra om du har med dig dina slutbetyg eller liknande.

Arbetsgivare uppskattar arbetssökande som har tidigare arbetslivserfarenhet. Om du söker jobb så ökar det på dina chanser om du har jobbat tidigare. Men du behöver inte ha erfarenhet från ett exakt likadant jobb som det du söker nu.

Om du vill ha mer personligt stöd så kan du boka in ett möte med en arbetsförmedlare. Tillsammans med arbetsförmedlaren kan ni göra en handlingsplan, där ni kommer överens om vad du själv ska göra för att kunna hitta ett jobb och hur Arbetsförmedlingen kan stödja dig under tiden.

När du skriver in dig på Arbetsförmedlingen så registreras dina uppgifter i ett datasystem. Dessa uppgifter är givetvis sekretessbelagda. Det innebär att

ingen kan ta del av dem förutom Arbetsförmedlingen. Om du vill så kan du begära att ta del av de uppgifterna som Arbetsförmedlingen har om dig.

Om en arbetsgivare behöver anställa ny personal kan denna anmäla till Arbetsförmedlingen att det finns en ledig plats hos dem. Arbetsförmedlingen kan då matcha arbetsgivarens krav mot alla de personer som finns inskriva. Om den kunskap och erfarenhet du har överensstämmer med den som arbetsgivaren letar efter, så kan du få en platsanvisning. Det innebär att Arbetsförmedlingen informerar dig om att det finns ett ledigt jobb som du kan söka.

Arbetslöshetsersättning

När man jobbar i Sverige har man rätt att ta del av arbetslöshetsförsäkringen. Detta brukar även kallas för A-kassan. Om du är medlem i en A-kassa, så har du rätt att ansöka om ersättning därifrån om du skulle bli arbetslös. För att kunna ansöka om detta så måste du vara inskriven på Arbetsförmedlingen. Du har också olika villkor som du måste uppfylla. Det är viktigt att du själv tar reda på vilka villkor som gäller för att just du ska vara berättigad till din A-kassa. Ett av de grundläggande villkoren är att du aktivt måste söka jobb. Arbetsförmedlingen är skyldig att se till att du uppfyller de krav som finns för att du ska kunna ha rätt till din A-kassa.

Har du nedsatt arbetsförmåga?

Har du en skada som kan påverka ditt sätt att utföra arbeten eller ett funktionshinder, så kan du få hjälp av specialister och arbetsförmedlare. Det finns även olika insatser som du kan ta del av. Du har bland annat möjlighet att få din

arbetsplats fysiskt anpassad, så att du kan utföra dina arbetsuppgifter eller få tillgång till tekniska hjälpmedel. I vissa fall kan arbetsgivaren även få ett ekonomiskt stöd för att kunna anställa dig.

Rekryteringsträffar och seminarier

Arbetsförmedlingen arrangerar en rad olika aktiviteter dit du kan vända dig när du söker jobb. Dessa olika aktiviteter kan även underlätta för dig att hitta det jobb du söker och vill ha. Varje vecka arrangerar olika arbetsgivare som vill anställa personal, så kallade rekryteringsträffar på arbetsförmedlingar i hela landet. Det kan vara alltifrån arbetsgivare som vill heltidsanställa personal eller arbetsgivare som söker enbart helgpersone. Om du söker jobb är det en bra idé om du håller dig uppdaterad om när de olika rekryteringsträffarna äger rum. Om du deltar i en rekryteringsträff, så har du även möjlighet att ställa frågor till arbetsgivaren, som i sin tur har en möjlighet att bilda sig en första uppfattning om dig. Det kan öka dina möjligheter att få det jobb du söker.

Arbetsförmedlingen arrangerar även olika seminarier om hur du blir bättre på att hitta jobb. Om du vill veta mer om dessa så kan du hitta mer information på arbetsförmedlingens hemsida www.arbetsformedlingen.se

Söka jobb i Europa

Om du är intresserad av att jobba ute i Europa så anordnar Arbetsförmedlingen rekryteringsdagar och jobbmässor. Om du har frågor som gäller om att jobba i ett annat land i Europa, så kan du vända dig till en så kallad eures-rådgivare på arbetsförmedlingen. Eures står för "EUropean Employment Services".

Platsbanken

Alla lediga jobb som olika arbetsgivare anmält hos Arbetsförmedlingen finns i Platsbanken. Du hittar dit genom att gå in på www.arbetsformedlingen.se På den här sidan kan du söka jobb själv genom att skriva in ett arbete du är intresserad av i sökfältet, vilken ort du vill jobba i eller vilket yrke du vill arbeta med. Men du behöver inte ha tillgång till en dator för att se vilka lediga jobb som finns. Har du en smartphone kan du idag ladda ner appen Platsbanken. Om du är intresserad av en tjänst, men vill vänta med att söka den, så kan du bli påmind om att skicka in en ansökan. Du kan spara annonsen och få mejl när den sista ansökningsdagen närmar sig.

Om du vill kan du prenumerera på det yrkesområde som du är intresserad av att jobba med. Om du exempelvis vill jobba på ett café, så kan du så fort ett nytt caféjobb anmälts till Arbetsförmedlingen, få ett mejl om att du kan söka den.

Platsjournalen

Platsjournalen är en tidning där du kan hitta en massa tips och råd som är jobb- och karriärsrelaterade. Du kan använda dig av tidningen för att få ny inspiration och råd när du ska söka jobb, men också om vad du bör tänka på. I tidningen annonseras även lediga jobb genom platsannonser och platsnotiser. Du hittar likaså spännande reportage om arbetsmarknaden.

**Edukacija
e phurederenge**

Edukacia praksaja – Diso so šaj te pasuinel tuke?

Hošinea disavo far so tuke pharo ki škola, so džala pohari? Šaj isi tut pharipa e čhibjaja so nae dovolno či te šaj te dobine položimi ocena. Šaj na mangea te beše soro dive ki školakiri klupa? Oja, o šaipe ko školakoro čhindiba šaj te oven but. Ja mangea korkoro te ikljove ko krajo hem te zaradine tle love? Lično ekonomikano izdržiba značinela mukhiba ama o tromalipaskoro drom šaj te ovel baro, skoro hireslo, posebno sebepi sa i diskriminacia so manuš šaj te hošinel bašo plo palunipa. Ama na valjani te ovel adžahar.

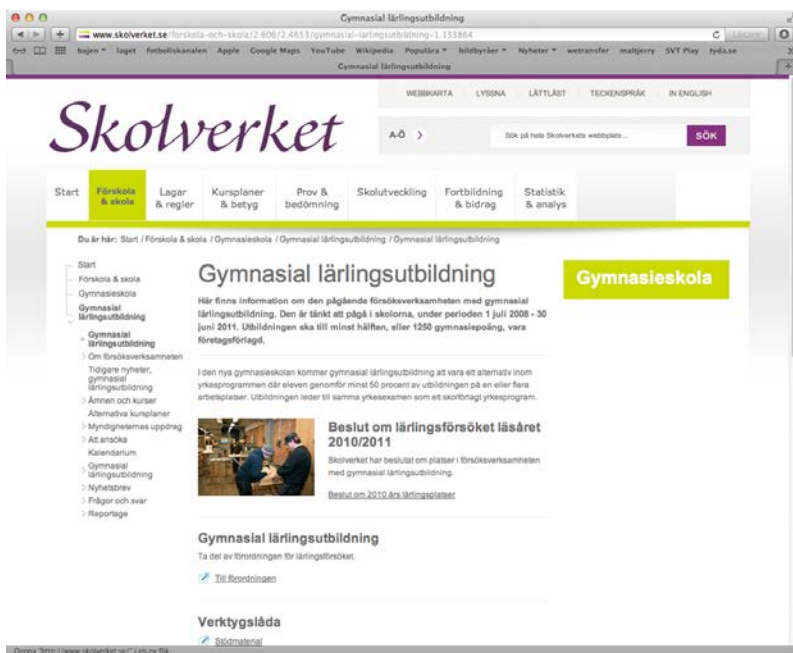
Šundžan baši gimnaziakiri edukacia praksaja? Odoja tani jek zanateskiri programa kote so ekvaš sikaviba saikerela praksa ko jek bučakoro than avrialdan tari i škola. Te šaj te ovelpe kvalificirimo akale edukaciake rodelape položime ocene tari 9-to klasa ko švedikane ja švedikane sar dujto čhib, anglikane, matematika hem hemhari pandž avera predmetia.

Osim o ocene e školakoro šerutno, o direktori, arakhelape e sikavutnea te šaj te preocenineli dali ov ja ojtane pravo džene akale praktikane thaneske so i škola ka ponudinel. O direktori jekhajekh ka vakerel savo rodiba važinena e studienge ki praksakiri programa. Ako o siklovutno khuvdža tegani i škola ka arakhel praktikakoro than hem ka ovel ola sa o kontaktia e bučakere thanea hem ka arakhel jek šukar vastingardo so džanela so rodelape telo soro praktikakoro vakti.

Akaja edukacia podžindža ki proba 2010 berš hem akana isi ko sa e gimnaziakere thana. Sar jekhto mangelape te avelpe dži o terne kas isi pharipa te khuven ko bučakoro pazari. Akate pripadinena o siklovutne so tane čhinde školatar hem so bi mukhena i škola. I prednost ki akaja edukacia praksaja tani so šaj te hošinelpe sar funkcirinela e bučakoro dživdipa. Ko praksakoro than butfar podžinelape ko 07.00 dži ko 16.00 hem džala palo o vaktia pauzenge hem hajbaske sar sa avera. Manuš dobinela kontaktia so šaj te anel dži ki buti hem manuš ovela pošukar e švedikane čhibjaja keda mora te kerelpe lafi ple bučakere amalencar.

Ekvaš vakti tano ki škola hem sikljovalape averčhave predmetia hem ljelape priznaime ocene, iako nae odobor but predmetia sar ko avera gimnaziakere programia. Ama te mangelape tegani šaj te sikljonpe sa o premetia so dena temelnikane kompetencie bašo anglodžajbaskere studienge ko fakulteti.

Ko misal o programia kote so isi edukacia praksaja ki: buteder

zanatija Čhave hem mukhlo vakti, frizersko, restoranti, ko gradibaskoro branši hem avera thana. Šukar te delpe godi ko akava konteksti so hemšukar angluno kontakti ko bučakoro dživdipa tano te arakhelpe šukar plo praksakoro than.

Ki edukaciaja praksaja ljelape stidendia taro o Centralnikano godidejbe e studiengere dotaciengje (CSN), isto dotacia sar keda džalape ki škola. Odova značinela so manuš na džala ki praksa te zaradinel love. Valjani te ovelpe seriozno hem o kvaliteti ki praksa ka ovel baro. Inače o rizik tano so o terne rodena ki akajaja programa bizo šukar motivi hem tegani i namera ovela došali.

Te birinelpje te džalpe ki edukacia praksaja nae lokhi odluka, sebepi so o dad/daj butfar mangena olengere čhave pošukar te nakhen ko bučakoro pazari nego ola so nakhle. Ola buvljarena ple sune upro ple čhave, diso so inače na valjani te ovel došalo, ama o hemimportantno tano ipak so sako džanela so mangela ple edukacijaja!

Akanaske džalape pobut ki škola ki Švedia usporedibaja sar sine poangle. Nae ni but džene so šaj te len nilaeskiri buti. E praktikanteske šaj akava te ovel o angluno khediba e bučakere dživdipaja hem šaj te ovel pharo. Ama tegani te džane so sakofar šaj te menine palal hem te le jek tradicialnikani edukacia.

Ama o phučiba tano dali usudineape te probine akava! Bahtalipaja!

Fatima Bergendahl

Intervju e Maria Bogdanov kotar i IRIS-škola

Tu akhareja tut Maria Bogdanov hem kerea but akate ki IRIS-škola. Šaj li te vakere hari bašo tute, koj sijan tu?

– Me sijum jek romani džuvli. Man isi man jek 14-beršengoro čhavo hem amen bešaja ko Hjärup avrijal taro Malmö. Me sijum obrazujmi/učimi frizerka hem kerava sine buti sar tumači trin berš angleder te dobinav akaja buti ki IRIS-škola. IRIS avela taro internacionalnikane roma ko sorabotiba.

Šaj li tu te vakere amenge bašo akaja škola?

– Amen sijem ki IRIS-škola ko Malmö. Akaja tani škola phureder manušenge. Akana isi amen 60 siklovutne. Amende isi sikavihe ki švedikani čhib stranconge, hem osnovno edukacia phurederenge. Akaja škola postoini panda taro 1998 berš.

Šaj li te vakere amenge so tu kereja avdive?

– Me sijum sikavno asistenti ki IRIS-škola. Me pomožinava e romen ki ponodori edukacia. Odova tano sar na primer me objasinava hem pomožinava amare studienten sa e mogučno dokumentencar so ola valjani te pheren.

Sar dihhjola tlo dive ki škola?

– Me avava ki IRIS-škola ko sahati 8.00–16.30. Telo akava vakti pomožinava me e studienten razna zadatkencar, te pheren ple dokumentija ama hem olengere školakere khereskere bukjenar/zadatke hem javera bukja kote so olenge valjani pomoč. Pali mli buti džava mange me khere, kerava hajbaske hem čistinava mlo kher. Palo odova počminava mli buti sar frizerka odoja buti kerava dži ko 21.00 o sahati.

Savi edukacia rodela pes baši odoja buti sar tu so keraja la?

– Sar temelikano man isi man završimi gimnazia. Me kerdžum buti hem sar tumači hem kerdžum isto buti čhavencar kolende so pomožindžum školakere khereskere bukjenar/zadatkencar. Ki mli akanutni buti rodela pes te ovel tut iskustvo romencar hem te ovel tut interes taro društvoskere pučiba hem specialno pučiba tari e romengiri situacia ki Švedia.

Ko savo čhani pomožinea e romen?

– Ki mande avena but studentia kolenge so valjani pomoč, soske me vakerava buteder romane dialektia. Ola osetinena pes sigurime sa odole pomošea so šaj te dav olen odoleske so me sijum romani.

Romane terne čhave dobinena informacia baši škola hem buti.

Save prednostia hem bilačhipa dikheja ki akaja tli buti?

– Me nadikhava nisavo bilačhipe mle bukjaja. Samo prednostija isi akale bukjaja. Me so kerava akaja buti dela jek nada maškar o roma , najanglal e terne romane čhavage. Manuša soj tane pri-meria tane važna sarinenge. Ked manuš dikhela so jek romano kerela buti ki disavi šukar dršavakiri buti tegani osetinela pes jek siguriba hem nada bašo ponodori/budučnost.

Sar dikheja tu ko tlo ponodori/budučnost hem ko javere romengoro?

– Me nadinava man hem dikhava jek pozitivno džajbe angle ko dživdipe. Me nadinava man so buteder roma ka khuven ko razna držav-na bukja hem institucije hem odoleja ka oven jek kotor taro društvo. Važno tano odova a na o roma te keren samo fizikane phare bukja.

So bi tu vakereja e terne čhavage keda keraja lafi tari edukacia?

– I edukacia tani jek osnova bašo sa. Bizi edukacia manuš na resela nigde. But tano važno sa o terne te džan ki škola hem te studirinen odova so ola but mangena. I edukacia tani isto šukar da bi manuše te ovel ole šukar sastipe. Ako isi edukacia tegani odova legarela dži ki šukar buti hem šukar dživdipe. I edukacia bajrarella jekhe manuškoro korkorutno osečaj hem kerela le bizavisno.

O intervju kerdža i Teresa Kwiatkowska

E Zanateskere studie dindže odma buti

Sar akharea tut hem kobor berš isi tut?

Me akharava man Tomas Olah hem isi man 28 berš.

Šaj te vakere hari tutar?

Me kherava buti ko Hajbaskere usluge (Måltidsservice) ko Lund.

Sar liłjan akaja buti, savi edukacia isi tut?

Me geljum ki edukacia bašo Restoranti hem Baro domakinluko, sine ki Lernia ko Malmö. I edukacia sine telo 11 masek.

Sar so haljljum ki akaja edukacia geljan ko phureder berša. Ama angleder odova, savi edukacia sine tut?

Tegani studirindžum i švedikani čhib jabandžienge, SFI, hem sa naxhljum šove masekonge sebepi so me džanjum hari švedikane. Palo odova hramondžum man ko temelnikani edikacia phurenge. Telo odova vakti dikhljum savo šaipe isi man ko zanateskere biriba ki jek zanateskiri škola. Tegani araxhljum akaja restoranteskiri edukacia ki Lernia.

Mangava te džanav so motivirindža tut edukaciake?

Dindžum man godi so aljum ki aver phuv, na džanjum i čhib, ništo na džanjum. Sium sine zavisimo taro avera manuša. Naštindžum ništo korkoro te kerav. Naštindžun buti te kerav, na sine man love. Ama dindžum man godi so me mora diso te kerav mle dživdipaja. Gindindžum so mora te školuinav man, buti te kerav, te kerav diso pobut ko dživdipa!

Podžindžan te studirine sar phureder, kobor berš sine tut keda podžindžan te studirine?

Sine man 24 berš. But tano importantno te ovelpe šaipe te studirinelpe ko phureder berša. But terne ikljona tari škola. Ama na značinela, so olende nae šaipe te agorkeren ple predmetia, te len priznaime ocene. Isi but thana kote so šaj te studirinelpe sar phureder, ko misal Komvux, Lernia hem Bari narodno škola (Folkhögskola).

So vakerdže tle amala, familia, tle pašutne manuša keda podžindžan te studirine sar phureder?

Mle pašutne manuša, mli familia sine pozitivno, ola dindžeman piko. Ola sine pozitivno so me mangljum te studirina hem te kerav buti. Ola dindže man dumo soro vakti.

Ama tu sian rom hem but roma na studirinena. So bi vakerea olenge so gindinena dali te podžinen te studirinen, ko misal akaja edukacia?

Olenge valjani korkoropakjibe, ola ka džanen so ola šaj te doresen odote kote so mangena. Te dindže zori, ka avel o rezultati!

Mangava te džanav kasaja sar jekhto valjani te kontaktirinelpe?

Sar jekhto valjani te naxhelpe i škola. Nae buteder bučakoro šaipe bizi edukacia. Hemšukar tano te studirinelpe. Importantno tano te araxhelpe asavki edukacia so tani šukar e manušeske, sar me

so sakofar mangljum te kerav hajbaske. Odoleske geljum ki jek edukacia so dindža man buti keribaja hajbe. Hemimportantno tani i volja.

I edukacia tani importantno e korkoropakjibaske, iskustvo, džanipa

Odolenge so studirinena sar phureder tano importantno te podžinen ko Komvux te sikjlon i švedikani čhib. Ola so na gele ki škola ki Švedia valjani te džanen i čhib či pokolaj te nakhen e studienar hem e bučaja. Ama ola so tane bijame akate, so džanena švedikane, ola direktno šaj te podžinen ki jek zanateskiri edukacia.

Palo odova šaj te roden buti ja prekal o Biro bučake ja korkoro te roden buti. Nae lokho te džalpe ko biro sako dive, ama me korkoro bičhaldžum jek molba bučake hem aver dive akhardže man hem akaja buti dobindžum direktno. Mora te rodelpe korkoro hem te probinelpe.

Tu sian rom hem kerea buti, savo dikhibe isi avere romen prema tute?

Ako vakerdžum o čačiipe, pa ola na dikhen ko akava sar diso negativno. Odova so vakerena mange sade, so akana na dikhaja amen pobut odoleske so me sakofar sium ki buti!

Gindinea so sian jek primer averenge?

– Primer? Oja, gindinava so sium! Me sikava so isi pošukar drumia e ternenge, čhavage hem e pohurederenge.

Šaj re deluine ko avera či hem ola te podžinen te studirinen?

– Oja , ko misal isi man jek amal so pučlja man, dali džanava sar šaj te podžinel ke kerel buti. Tegani šaj sine te vakerav oleske kote te džal te pučel. Gindinava so amen so keraja buti šaj te deluina ko avera roma.

Tu nakhljan tli edukacia akate ki Švedia ama mangava te džanav dali sine disavo pharipa e edukaciaja sebepi so sian rom? Vakerdžan so sian rom?

– Oja, mange but tano šukar. Me kerava buti ki Lunds komuna. Odova tano jekh lanco so akarelape Måltidsservice. Keraja hajbaske sa e školenge, e phurengere domenge, jasli hem amen isto isi ugostitelstvo. Isi but džene so kerena buti ko akava lanco, na džanava tačno ama siam džigde 300–400 butikerde.

Šaj te vakere sar dičhola tlo bučakoro dive?

Jek dive: Lava o avtobusi taro Malmö ko 06.00 hem podžinava e bučaja ko 07.00. Amen podžinaja te kera bagete odole školake kote so sium, akale škola isi jek cafeteria. Amen sako dive keraja cirka 200 bagete hem palo odova podžinaja te kera habe e školakere siklovutnenge. Akava keraja ko 10.00 o sahati. Isi duj grupe, jek grupa kerela hajbaske, a i dujto grupa servirinela. Isi amen varirime buča. Palo e hajbaskoro keriba pakuinaja o hajbe andre ko tate hajbaskere kolice so ingarenape ko avera thana. Palo odova podžinaja te spremine i večera e phurengere domenge hem e tajsutne ručkoske. E diveskiri buti agorkerela čistibaja i kujna. Me agorkerava mli buti ko 16.30. Me kerava buti ko duj thana, odova aver than akharelape Centralkök (Centralno kujna), akate keraja hajbe e phurengere domenge.

Ama akana ka pučav tut taro diso aver. So značinela tuke te ove rom?

– Tradicie tane mange inportantno. O romano identiteti e čhibjaja tane importantno. Ama hem odola so na džanena i čhib tane roma sebepi ple tradicie, adetia, i kultura hem e jekjekhipaskoro hošipe so tane importantno či manuš šaj te hošinel pes sar rom. I sajgia prema amare phure tani isto but importantno. Specialno e romenge tano so ola pokušinena te snadžinen pes ki sako situacija.

Dali tano averčhane keda arakhea romane amala usporedibaja gadžikane?

– Inače na, ama gindinava so odova tano averčhane, so amen siam pophravde prema jekhaver keda sade arakhaja amen romencar.

So bi manuš šaj te kerel e ternenge ja so bi vakerea olenge soske valjani te podžinen te studirinen?

– But tano importantno e edukacija, soro manušengoro avutnipa zavisinela tari i edukacia. Romane terne ka dokažinen so šaj te džan ki edukacia ko isto čhani sar sarine avera. Amare terne tane but bučarne, sade valjani olenge volja. Preku i edukacia šaj te len šukar buti hem jek šukar dživdipa.

Te preporučindžan akaja buti so isi tut akana, so bi vakerea olenge?

– Oja, preku edukacia ka ovel pokolaj te ljelpe buti. E restoran-teskiri buti rodelape. O avutnipa dičhola šukar.

Mangea diso aver te vakere so tano importantno e ternenge?

– Oja, but tano importantno te trudinenpe, ma te vazdel ple vasta kolaj. Te isi olen pharipa tegani sakofar isi jek rešibe. Ako manuš trudinela pes odoleske so mangela, tegani šaj manuš te avel odote kote so mangela.

So gindinea bašo e romane čhavengoro avutnipa, šaj te len buti ko isto uslovia sar sarine avera majoritetikanedruštvoškere themutne ko misal palo 20 berš, sar dikhea ko akava?

– Oja, gindinava so šaj. Te manglja manuš tegani šaj te ljel. Ama mora te anelpe pobut informacia e romendar ko škole hem ko organ uprave. Nae dovolno sade o roma te prilagodinen pes, nego o društvo ka del amen šaipe, potpora hem točno drumoskoro uputipe!

Intervjuirindža: Iren Horvathe

Jek keribe lafi e dajakerečhibjakere sikavnea o Naim Tahiri

O Naim Tahiri kerela buti sar sikavno ke dajakri čhib ko Örebro. Ov alo 1998 berš taro Kosovo hem ov tano ekonomisti kheraldan. Palo enja berš buti keribe ko Örebro sar sikavno ke dajakiri čhib vakerdža oleskoro direktori, -Tu Naim mora te dža panda te edukacirine tut inace šaj te našave ti buti. Šaj te avel džiko kas isi kvalificirimi edukacia sikavneske hem te rodel akaja buti tegani postoini mogućnost ov ja oj te lel tli buti. Me džanava so tu butšukar kereja tli buti, ama tu mora te ovel tut sikavneskiri edukacia da bi te ove kompetentno te kere buti ki škola.

Tegani dikhlja o Naim soj tano vakti te obezbedinel peske jek formalno edukacia. Ov studirindža ko fakulteti ki Eskilstuna kote so ola gejdže oleske hem oleskiri anglutni edukacia hem o iskustvo sar sikavno hem ov studirindža trin berš dobindža 90 fakultetskere poenja hem akana tano ov formalno sikavno ke dajakiri čhib. Keda ov počmindža te studirinel ko fakulteti sine ole pharipe e švedikane čhibjaja, ama e podrškaja taro ple sikavne hem zoralipaja završindža ov pli edukacia bizo disave bare problemencar thaj akana isi ole zastalno buti ko Örebro.

O Naimi sikavela ke dajakri čhib 150 romane čhaven hem ternen. Ko akala palune berša so naxlje skoro 10-12 terne čhave taro Örebro lena plo studenti/matura. Sarine složinena pes so akala šukar rezultatija tane zaslug a Naimeskiri. Ov dela pestar sa hem skoro plo celo vakti ki pli buti e čhavencar hem e ternencar. O baripe/ponos hem o lošalipe tane bare kotar so dikhela so oleskere sikle uspeinena, ama za žal odova lošalipe tiknakerela i komuna so na dikhela o uspeh keda ov pokušini te rodel pobut love ko akava sikaviba.

O Naim kerela buti bizo love sikavibaja sporti hem astarela/izazivinel a romane čhavengoro interes ko sport. Ov korkori sine aktivno fudbalsko igrači hem akava sine oleske suneskiri buti. Isto agdžehar tano hem e školaja. Valjani te izazivine e siklengoro interes, so šaj poangle da bi te ovel olen navika te keren buti zaedno oleja. O Naim vakerela so ov dikhlja, odole čhaven so ov pomožinela ko tinejdžerengere berša ola na uspeinena baš but. A keda ov kerela olecar buti pana taro tikne berša, mangela te vakerel tari jekhto klasi hem naupre, ola uspeinena ple studencar. Thaj ov akana dikhela da okola so lele pli matura ola dobindže buti hem uspeindže ko društvo.

Amen pučaja ole dali isi ole jek objasnibe soske odola romane

čhave ko Örebro uspeinena šukar. Ov vakerela so akala čhave tane fantastična hem ola osetinena so valjani manuš te marel/borini pes ako mangela te džal poangle ko plo dživdipe. Ov isto agdžehar mislini so tano odova važno te oven manuša soj primeria jekhjeheske hem manuša kola ka den podrška hem pomoč. O Naimi razmislini, – Šaj me sijum jek primerno manuš? Man isi futbali ko bagaži hem pana but javera iskustvia. Mlo suno sine te ovav profesionalno futbaleri ama na ulo adžehare. Me počmindžum te kerav buti disoja so me ni nadžandžum so postoini! Ov vakerela ponodori, – Me prilagodindžuman ko amaro društvo. Isi but džene so vakerena so tumen o roma namangena te džan ki škola, tumen niked na gelen ki škola, soske tano odova adžehar? Me mangava te dav olen dževapi. – Odoleske niko na mangela te kerel lafi bašo akava. Nikaske naje galja/briga! Ko krajo naglasini o Naim o angažmani na značini samo i situacia e skolaja. E čhavage valjani te ovel šukar angli hem pali i škola. But tano važno ola te len than ko razna aktivitetia.

Ka džal pošukar e romane čhavage ako ki škola isi pobut džene romane. Ka dža hem šukar ked e personalen ka ovel olen jek šukar

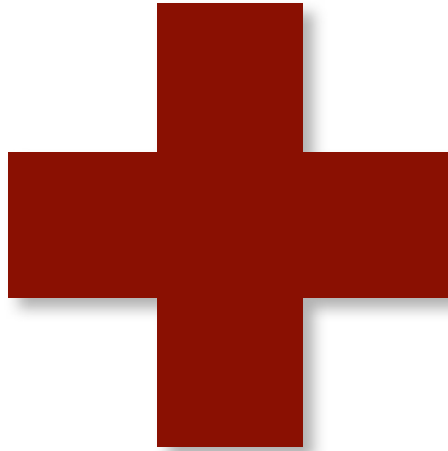
kontakti e roditeljencar. Ako isi džiko ko šaj te objasnini ki škola sar naprimer jek romani familja ko disavo far mangela te džal džigde disave dive hem o čhavo na avela ki škola. Akate šaj amen kas isi isto kultura hem čhib te pomožina odoleja so ka objasnina i situacija.

Oleskiri buti akharela pes purtkerdžia hem sikavno. O Naim mislini so akala duj bukja naje ista, hem manuš našti te ramnini olen jekh jekheja. Ov objasnini, – Odova tano jek isto so šaj hem mlo phuro dad so isi ole 72 berš te haljol soj. Jek purtkerdžia tano jek kova šaj te prenesini ko jek komšija disavi informacija, sar na primer so avdive ka kera jek bijav hem tu šaj te ave khere amende ko odova odova vakti. Jekhe sikavne isi jek javer avtoriteti. Amen pučlem ponodori, – Akana kerela pes but lafi ko razna situacije ki škola so valjani te len pes ki buti purtkerdžia hem ola uzo javera bukja hem te funkcionirinen sar sikavne. So tu mislineja bašo akava? Ov dela dževapi, – Jekh purtkerdžia tano te prenesini informacija ama na valjani te ovel ole sikavbaskiri kompetencija/veština. Sarine šaj te oven purtkerdžia ama da bi te ovel manuš sikavno vajani džanipe ko odola predmetija manuš so sikavi hem džandipe sar te kerel manuš ked ka sikavi.

O Naim završini akaleja, – Amare čhave tane amari budućnost hem manuš na valjani te lel olendar olengoro identiteti nego te barjarel, zorjarel olen.

O intervju kerdža i Fatima hem o Kani Miftar

Jek terni romani čhaj studirinela te ovel medicinakiri phen/sestra

Šaj li vakereja hari diso tutar?

–Man isi man 21 berš hem me dživdinava ki Vänersborg mle familijaja. Me završindžum Neguibaske hem arakhibaske programa. Me sijum jek lošali manušni so mangela te studirinela. A akana džava me ki pobari škola te studirina baši medicinakiri phen. Taro početak mange sine sa nevo. But tano šukar hem interesantno te studirini pes ko fakulteti, soske manuš korkori isi ole odogovornost ple studienge. But tano javerčhane te studirini pes. Isi amen predavanja ko bare grupe hem o studentikano dživdipe tano uzbudljivo hem izazivikano. Odova pasuini mange ‚mislinava me.

Soske mangeja te ove medicinakiri phen?

– Pa me mangava te pomožinav e manušen hem odova so manuše isi ole odgovornost te šaj te spasini dživdipe hem te arakhi javeren. Ja palem ovela sar jek uloga ked o doktori ka vakerel,tu ka kere akava,a odova soj najintersno tane o praktikane bukja so kerena pes.

Kote hem sar kerela pes buti?

– I medicinakiri phen posmatrinela,proceninela hem dela diagnoze hem recepte bašo arakhibe hem nega. Ki buti isto khuvela planiribe, sprovedibe,dokumentacija hem proceninela o arakhibe hem i nega. Akava šaj te kerel pes odoleja so ka le razna probe, te de e pacienten iljačija hem te kere razna dikhljariba. E medicinakiri phen vodanela o dejbe iljačija kerela dela terapie hem informiranela e pacienten hem oleskere pašutnenge. Osim akava džala hem o edukacia e studentenge hem o javera taro arakhibaskoro timi.

Kobor berš džala pes bašo medicinakiri pen hem kote džala pes?

– Mli programa tani trin berš hem astarela 180 fakulteteskere poenia hem akava legarela dži ko jek kandidateskoro nivo ki medicina hem profesiakiri/zanateskiri diploma legitimacijaja. programa bašo medicinakiri phen šaj te arakhela ko sa o fakultetija ki Švedia.

Save planija isi tut ponodorigaske?

– Ko jekhto than mange te završinav mli škola. Me džanava so ponodori isi mogućnost te džav te sikljovav ko razna specialistikane thana hem mogućnost te bajrjav mle studie ki medicina. Šaj akava ka kerav ponodori ko mlo dživdipe.

So šaj tu te rekomendirine amare romane čhavage hem čhajenge?

Me mangava te vakerav sarinenge,-Dža ki škola hem završin ola hem birin odoja programa so tu mangeja! Tegani šaj te bajrre tle ambicije završibaske tli gimazija hem šaj ka dža ponodori te sikljove ko fakulteti. But tano šukat o dživdipe sar studenti hem dela tut baro džanipe. Jekhe manuše valjani te ovel ole jek cili ko dživdipe hem odova šaj samo te ovel školaja. Odova mislinava me!

Pobuter informacijae baši programa medicinakiri phenjake tu šaj te arakhe ki: www.studera.nu

O intervju kerdža i Fatima Miftar

Magister ki Inerkulturnikani pedagógia

Ok ,prvo valjani me te arakhav mlo prijavibaskoro anav hem i lozinka ko Södertörn fakulteti (SH) te šaj te khuvav ko studentengoro vebthan. Mukhava mlo dikhibe te nakhaven mlo spisako. Mle jakha ačhona ko duj nukte, phandava me jakha. Lava jek hor dišibe. Tu valjani te sikljove so valjani te prioritirine odova soj absolutno važno. FOKUS!! Tu valjani te le ti diploma bašo magistar, a palo odova ka kere sa javer!

Mlo modro ranco pherdo artikloncar,PM, notesia, spojnice, kalemija. Kote tano mlo lil e prijavibaskere informacijaja/podat-kencar? Dži kote me rodava o lil Vitthetens Fenomenologi tari Sara Ahmed. Me dava man godi sar o Jakob taro Multikulturikano centro ki Botkyrka introducirindža sa akala neve termia. But sine uzbudljivo te beše hem te šune ole. Palem lava jek hor dišibe, dikhava ko sahati, me sijum svesno so ka harinav. Me na resava te thararav o kompjuteri hem te džakerav dži kote khuvela ko SH-studentengoro than.

Bešava ko modro avtobuzi 720 so džala ko Norsborg, phravava mlo ranco hem drabarava purane zabeleške. Jekhefarestar avela mange ki godi, čačeli avdive ka oponirina? Nasijum sigurno. Dikhava ko sahati ,gejnava me ka harinav džigde 15 minutija. Počminela te khedel pes mange ko vodži. FOKUS!! Pištinava me korkori mange. Tu šaj kereja akava, ka ovel šukar, sa ka avel ko plo than! O avtobusi avela sa popaše dži ki pli stanica, me mukhava o minutija te nakhen hem phandava me jakha.

Prastava naupre ko basamakia, džava direktno ki kafeteria Café Aroma ko Södertörn, rodava sigate me jakhencar kaj tani mli grupa. Ola na bešena ko odova astali kote so amen bešljem sa akala palune terminija. Amen sijem pandž džene, skoro sarine amendar već kerena buti ki škola. Me ikljovava avri džava ko PC-hodnikia.

Lično mange sine normalno me te rodav ki Magistereskiri programa ki pedagógia multikulturnikane orientiribaja. Me leljum mi diploma sar sikavni ko 2010 berš hem o ponodori čekoro sine magister. Me osetinava soj tano but šukar so me sijum skoro gotovo odoleja. Dikhava ko sahati palem, biš minutija kasnina. Andre ki odoja sala taro džamija bešena o Patrik, Juan hem i Maria. Akala palune far sijem sine samo trin studentija,me o Juan hem o Patrik.

– Šukar dive,Kati, saj tano ko redo, amen samo so počmindžem, sarine ka prezentirinen dži kote reslje ple pišme tekstencar, a

palo odova ka dikha i oponiribaskiri šema, vakerdža i Maria ko plo naglasko ki špansko čhib. Me počminava te izvinina man bašo mlo haribe hem bešava ki jek paše stolica uzi Maria. Me dikhava tare Mariakere lilengoro pherdipe so o Juan hem o Patrik bičhaldže ple palune kotora taro monenti 3 taro ispit. Ikerava mlo soluko/vozduh hem holjanava korkori mange soske me na dikhljum ko studentengoro vebthan.

Ko avgo sarine dikhaja sar o Patik kerdža i sastaveskiri struktura. Ov počminela odoleja te prezenetirinel so ka hramonel hem soj o cilj oleskoro. Me hem o Juan oponirinaja ole. Me birinava te ovav pasivno hem mukhava e Juan te džal taro poglavje ko poglavje. I Maria pučela e Patriko sar ov mislindža te kerel ked kerela jek narativikani*analiza.

Palo o Patrik tano mlo redo. Me, rodava ko mlo ranco mli pomada vastengiri. Palo mlo makhibe vasta dava me i pomada e Mariake. Oj zbuninimali hem mislinela so odova tano intersno hem pučlja savi pomada akaja. Uli jek pauza hem odova, sa odova jekhe vastengere pomadake! Me asava e Mariake hem dava man godi ko sa odola istorie so oj vakerdža amenge keda počmindža o termini. Oj predaindža amenge tegani bašo o interkulturaliteti*

hem save interaktivikane khedipe/sastankia*sine ola ko lakoro dživdipe.

– Ja, izvinava man, hem dobindžum vastengiri pomada tari Kati, so mislinena tumen, ka dža te ha maro ja palem mangena te kera sa akana pa te završina poslem? pučela i Maria ko isto vakti bastirinela diso ko plo mobilno telefoni.

– Na, ka kera sa akana, dela dževapi o Juan.

– Kati, tu šaj te počmine, vakerela i Maria.

Me ikalava disave strane taro mlo metodakoro kotor. – Pa me bi mangava sine hari pomoč dejbe godžaja hem komentaria bašo akava metodakoro kotor, vakerava me hem dava olen sarinen o lila te dikhen. Sare drabarena, me mukhava o minutia te nakhen hem džakerava. Osetini pes smešno so disavo var o sekunde hem o minutia osetinela manuš sar te phene nadžana. Me dikhava so ola vazdena ple šere hem dikhen ki mande.

– Sar so tumen sare džanena ko mlo ispit ka kerel pes lafi bašo sar o roma tane sikavde ki media hem sar o roma korkori tane ki odoja pozicia hem olengoro identifiribe akale slikencar soj tane avrijal ko društvo. Me birindžum ofto slike taro pendžarde diveskere novine taro 2011 berš kola so me ka upotrebinav ki akaja studija hem me intervjuindžum romen taro trin generacie. Me birindžum te intervjuinav romane informatoria taro trin generacie. Mli misla sine te dikhav i razlika maškar o murša hem o džuvlja,phuribe hem dživdipaskoro iskustvo, odoleske me birindžum duje romnjen,duje muršen ko vozrast taro 8 berš džiko 60 berš. Me naje te analizirinav o slike, nego me ka analizirinav o tekstia taro intervjuia so ka kerav da bi te dobinav i slika diskursi* e metodea fotolicitiriba*.

Keda amen barabar bešljem hem diskutirindžem o metodeskoro kotor, vakerdža amenge i Maria sar ka ovel amari oponiribaskiri šema?

– Akana tano o ručko! Vakerdža i Maria odlučno hem uštili počmindža te khedel ple kupa lila.

Me leljum mlo ranco, dikhljum okolo mande te na bistrav diso. Mle misle sine svugde hem rasturime. Dikahava ko mlo kalendari hem pokušinava te birinav kola khedipe/sastankia ka valjani te otkadžinav. Ko hodniko pišinava me sigate poruka da bi zakašinava mange lekcia hem palo odova džava te ha ručko e Juanea hem e Patrikoja. Sigate,but sigate me ka ovav gotovo mle ispitencar. Tegani me leljum mlo magistar! O so osetini pes bičače...

Kati Dimiter Taikon

Högskoleprovet – ett mått på hur du skulle klara studier på högskola

Högskoleprovet

Ditt resultat på Högskoleprovet är ett mått på hur du skulle kunna klara av studier på högskola och universitet. Efter högskoleprovet finns möjlighet att komma i en särskild sökandekategori till utbildningar vid Sveriges högskolor, universitet och andra högre utbildningsinstitutioner. Provet ger blivande studenter en ytterligare chans vid antagningen, vid sidan av slutbetyget från gymnasieskola eller motsvarande. Men även utan ett slutbetyg från gymnasiet kan du skriva provet, vem som helst får skriva det! Högskoleprovet kan göras två gånger per år, en gång på våren och en gång på hösten. Provet görs alltid på lördagar men datumerna skiftar lite år från år. Vårprovet är alltid i slutet av mars eller i början av april, höstprovet brukar skrivas i september eller oktober. Provdagen är uppdelad i fem block om 55 minuter vardera. Högskoleprovet kan bara göras på svenska, däremot finns det inga krav på medborgarskap, uppehållstillstånd eller ålder.

Högskoleprovet består av totalt åtta delprov fördelade på en kvantitativ del och en verbal del samt en testdel.

Kvantitativ del (40+40 uppgifter)

1. XYZ, som består av 24 uppgifter, här ska man lösa matematiska uppgifter inom områdena aritmetik, algebra, geometri, funktionslära och statistik.
2. KVA, som består av 20 uppgifter, här prövas förmågan att göra kvantitativa jämförelser inom områdena aritmetik, algebra, geometri, funktionslära och statistik.
3. DTK, som består av 24 uppgifter, här prövas förmågan att förstå och tolka diagram, tabeller och kartor
4. NOG, som består av 12 uppgifter, här prövas förmågan att tänka logiskt med hjälp av matematiska problem.

Verbal del (40+40 uppgifter)

1. ELF, som består av 20 uppgifter, vilka prövar förmågan att förstå texter på engelska.
2. LÄS, som består av 20 uppgifter, vilka prövar förmågan att förstå texter på svenska.
3. ORD, som består av 20 uppgifter, vilka prövar förmågan att förstå ord i det svenska språket.

4. MEK, som består av 20 uppgifter, vilka prövar förmågan att sätta in ord och uttryck i sitt sammanhang.

Testdel

Testdelen består av nya provuppgifter som de som sammanställer Högskoleprovet vill prova ut. Uppgifterna kan antingen vara kvantitativa eller verbala och man får inte poäng på denna del.

Det finns mer information om Högskoleprovet på <http://www.studera.nu/>.

Där kan man också hitta information om provet på Sveriges minoritetsspråk samt även på andra språk. Den som vill förbereda sig för Högskoleprovet kan hitta tidigare prov och massor av tips på www.högskoleprovet.se

Om man inte tycker att man fått tillräckligt bra resultat på Högskoleprovet kan man göra om det vid ett eller flera senare tillfällen.

Provet är avgiftsbelagt. Hösten 2012 kostade det 350 kronor som skulle betalas in tillsammans med anmälan.

Inför högskoleprovet

Vill du förbättra dina resultat på högskoleprovet? Det finns flera sätt att förbereda sig inför Högskoleprovet. På Internetsidan www.provtips.com finns gratis information, praktiska tips från andra som gjort provet och möjlighet att ladda ner gamla prov med svar.

På vissa platser anordnar studieförbund tvådagarskurser på veckoslut för dem som även vill få personlig hjälp. Ett sådant exempel är Folkuniversitetet som erbjuder de här kurserna:

Högskoleprovkurs Allmän inriktning

Den allmänna kursen är för den som känner sig osäker på flera eller alla delar av högskoleprovet och vill bli säkrare på allt som ingår i provet. Man går gemensamt igenom högskoleprovets åtta delar och varvar teori och provteknik på egen hand.

Högskoleprovkurs Matematisk Inriktning

Den här kursen lämpar sig för den som känner sig osäker inför någon av de matematiska och logiska delarna på högskoleprovet. Kursen riktar in sig extra mycket på delarna KVA, NOG, DTK och XYZ.

Högskoleprovkurs Fördjupning

Det här är en fördjupningskurs där man testar att skriva ett högskoleprov. Den är utformad precis som ett verkligt högskoleprov. Man får känna på provsituationen och tidspressen, och får en bättre förståelse för hur det känns och praktiskt fungerar att skriva högskoleprovet. Nästa dag får man veta sitt resultat. Då får man också individuell feedback av en provledare som talar om vad man speciellt behöver förbättra inför ordinarie provtillfälle.

Iren Horvatne

**Khedipe
hem demokratia**

Romano ternengoro sakhedipe (Rufs)

E ternengoro sakhedipe(Rufs) avgokerdža/osnovindža pes taro 2000 berš hem šerutno tano Erland Kaldaras Nikolizsson. Akava sakhedipe tano phravdo sa e romane ternege so mangena te oven othe hem te meninen sar pli adžehar e javere ternengoro siutacia ko akava švedikano društvo.

O cilj akale sakhedipaskoro

Akava sakhedipe forminirdža pes cilea te šaj te angažirinenpe hem te deluinel da bi te šukarkerel e romane ternengiri situacija. O sakhedipe formirinela platforma e ternengere kote so ola šaj te diskutirinen hem te agirinen.

Členibe

E ternengoro sakhedipe kerela šukar avibe sarinenge te roden členibe bizo obzir ki religia,nacionaliteti hem pol. O članibe dela pes taro sakhedipe ja organizacie. Jek manuš šaj te ovel člani ko disavo taro odola trijanda sakhedipa soj ki celo Švedia kola tane phanle ko Romano terengoro sakhedipe. Keda manuš tano člani ko jek lokalnikano sakhedipe šaj te ljelpe e sakhedipaskoro butikeriba.

Butikeribe

E romane ternengoro sakhedipaskoro butikeriba iranela pes ki jek posebno grupa, sar so hem o anav vakerela,“romane terne“. Keda manuš iranela pes ki jek specialno grupa tegani obično jem o butikeribe tano phanlo/povezimo dži ki akaja ciljno grupa. Odoleske manuš avgokerela so akava tano interesno akale ternenge keda manuš vazdela asavke pučiba so uštakerela lengoro interes maškar o terne hem o keribe aktivitetia so olende angažirinenena.

Berškoro khedipe

Sekova berš khedena pes o člania ko jek beršeskorosakhedipe . Svako sakhedipe ja palem poedinco isi ole pravo ko hango/glaso, zavisno taro e organizacakoro status. Keda kerela pes e beršeskorosakhedipe tegani isi jek demokratikanio stuktura, manuš pratini jek diveskoro redo. Prema akava diveskoro redo birinela pes manuš

so ka ovel šerutno/presedniko, sekretari hem javera. Palo odova avela manuš razna predlogoncar kolenge manuš šaj te glasini. Šaj te oven razna aktivitetia, konferencie ja palem angledžajbaskoro pučiba ko akava sakhedipe. Odova so odlučini pes ko akava beršeskoro sakhedipe, odova tano e sakhedibaskoro o butikeriba telo celo avutno berš. Adžehar dikhindilo e Diveskoro redo ko Romano ternengoro sakhedipaskoro beršeskoro khedipa 2012:

Dagordning för Romska Ungdomsförbundets Årsmöte 2012

1. Öppnande av årsmöte
2. Val av årsmötesordförande
3. Val av sekreterare samt protokolljusterare
4. Val av rösträknare
5. Genomgång av Verksamhetsberättelse för 2011 och Ekonomisk redovisning för 2011 samt Verksamhetsplan och budget för 2012
6. Utdelning av priset "Årets Romska Ungdom 2012"
7. Firandet av Nationaldagen
8. Studiebesök
9. Romer, 500 år i Sverige
10. Bidragsbestämmelser samt övrig information om förbundets verksamheter
11. Inkomna förslag
12. Övriga frågor
13. Mötet avslutas

E Ternengiri sakhedipaskiri buti keribe tani sar jek primer me mangava te naglasinav i nagrada so o Rufš dela svako berš koja akharela pes: "E beršeskoro romano terno". Sako berš šaj bilo ko tari Švedia, rom ja palem gadžo, te nominirinel/predložinel jekhe terne romane akale nagradata dela pes jek diploma hem stipen-

Ternengere prestavnikia taro odola pandž nacionalnikane minioritetia džeke ko jek studiakakoro misafiribe ki Evropikani Unia EU ko Brisel.

dia taro 10 000 kr. Telo e beršeskoro sakhedipe prezentirinela pes e beršeskoro pobedniko, jek dženo ja palem organizacia so kerdža diso pozitivno telo odova berš a odova kerdža pes e majoritetikane društvoske ja palem ple grupake. Javera aktivitetia tane konferencie hem studiribaskoro drumo.

O filmi Kamlimos hem o snimibaskoro studio so isto adžehar tane prestavime ko akava lil tane jek primero tari buti keribe akale organizaciakere aktivitetendar. Akava tano jek tikno kotor tari lengiri buti, ola kerena buteder nego akava! Ki olengiri vebstrana isi pobut informacia bašo olengoro celosno butikeriba. Hem ako tu mangeja te džane pana pobut, šukar aljan te kontaktirine olen lengere vebrigate www.rufs.org

Kati Dimiter Taikon

E avutnipaskere/budučna terne roma kerena lafi trine ambiciozno romencar

O suno te kerel pes amenge kher so ka pomožinel alo ko amaro lafikeribe angleder džigde 10 berš. Diso so sine amen ki godi specialno sine o romane terne čhaja kolenge so valjani te da arka/pomoč ko disavo čhani, avgokerela te vakerel i Katja. Akale so trinen isi olen palunipe/pozadina ko slobodno khangirakoro sakhedipe. Akate sine hem odola avgo kontaktia kola so avgokerdže te pomožinen javeren sar soj pomoš ki buti. I Ingrid džala sine ki Špania te pomožinel e romen projektencar ko jek korkori dejbe pomoš, škola čhavenge, khedipaja maro hem šeja. I volja te kerel pes so šaj jekhe manušeske da bi ov te osetini pes pošukar bajrola sine sa pobut hem pobut. Keda i Ingrid ali peske khere tari Špania kote so oj kerela sine buti barabar e pingtsakhedipe džigde epta masekia i Ingrid delini sine ple iskustivia.

Ingrid, Seppo hem i Katja sigo avgokerdže te haljoven, so olenge valjani edukacia da bi te oven pozorale ki peste ama hem te šaj o društvo te pakjal olen. Ola sare kerena sine svesno buti ple cilen-car ko ple bukja kola sine olenge ko interes. I Katja khudža ko jek kursi kote so oj studirindža bašo sikavno asisitenti. I Ingrid hem o Seppo studirindže da bi te oven terapakere pomožibaskere asitentia. Olengoro suno sine te šaj te utičinen ko terne nahari disoja, te haljon o važnost e školakoro. Sa o terne te uvidinen korkori ako me šaj te ovav džiko so korkori ka šaj te kontrolirina, hem na te ačhovav mukli avrijal.

I Seppo ponodori vakerela, keda amen kerdžam o sakhedipe o Audusne terne, amen odoleja mangjlem te pokušina te arakha šajipe/mogućnost e terne romenge tari Švedia te šaj te zorjaren plo identiteti, ama džanelape te šaj te dživdinen ko akava društvo hem te oven jek kotor olestar. Amen počmindžam, amare vizien-car soj tane angli amende buteder hem ko isto vakti amen mangaja te ova jek džanipaskoro izvor e organ upravenge, te ova jek prestavniko hem ka prestavina e ternen avrijal ama hem andre/prema amende.

I Katja ponodori isto vakerela, –Amen avdive sijem akate ama odova sine jek pharo maribe/borba so amen sine amen, skoro sar te phene o Davit premal o Goliat. Sine amen butfar periba ked vakerela pes taro amaro HVB kher (Kher bašo arakhibe hem

Katja, Ingrid hem Seppo anglo plo HVB-kher.

bešibaske) *. Najangal sine amen pharipe te arakha jek kher ki kirija. Na sine problemi keda javinaja sine amen ko telefoni e manuŝenge so dena khera ki kirija hem mangaja sine te kera jek vakti te ava hem te dikha o kher. Ama ked avaja sine odothe hem o manuša so dena khera dikhena sine so sijam roma so mangaja kher ki kirija, tegani našti sine te phanda jek kirijakoro dogovor. Angleder ŝtar berš dobindžam kontakti jekhe privatno firmaja so dela kirije ola mangle te den plo kher amare projektese. Odoja komuna na sine lošali so amen selinaja amen othe, ola javno sikavena sine plo nezadovolstvo premal amende so amen mangaja te ikera o HVB-kher ki olengiri komuna. Amaro procesi akale HVB-kherea lelja trin berš, hem akava tano o najbaro vakti jekhe molbake so sine dži akana k Socialnikani uprava bašo jek HVB-kher. I Socialnikani uprava mislini sine, so ola morandile te aven hem te keren tehnikani kontrola e kherese angleder te odlučinen baši amari molba, sose ŝaj sine amari molba te nakhel. Taro di-savo razlog niko na dolindža amari molba skoro duj berš! Manuŝ avgokerela te mislini savo razlog isi jekhe državno institucia te kerel adžehar, ama amen na otkažindžam amen.

*HVB, tani jek Švedikani institucia koja isi ola odgovornost e komunencar te nudini arakhibe hem dživdipe e čhavanje hem ternenge so taro but razna pričine našti te dživdinen ple familijaja. Akala khera ŝaj te oven privatna, komunalna ja palem buteder kooperativnikane komunengoro barabarikano buti keribe.

Sotrin džene potvdinena so olende sine hem uspeh ko odova hari vakti so o HVB-kher sine phravdo e terne romane čhajenge. Odoleja so kerdža pes informativno kampanja bašo akava projekti, kole avdive isi jek stano butikeribe, ikljilo ko buteder komune kola so lena kontakti akale trinencar, sose ola mangena te den pli arka hem pomoč e terne čhajenge. Thaj but državna institucie rodona akale trine dženengere džanipa keda kerela pes lafi taro terne. O haberi akale trine dženengiri dži ko sarine, jek kotor taro terne romane čhaven valjanela olenge arka hem pomoč sako diveskere bučencar, džiko so ka bešel dži lende hem pomožinel olen konkretno bukjenar hem te džanen so isi manuša so mangena te šunen olen hem te legaren olengoro glaso ko odola so odlučinena.

Amari nada tani o javera taro amaro društvo te dikhen so amenda mangaja te khuva ko akava društvo, ked ka ovel amen isto mogočnost/šaipe sar sa e javeren. Amen pakhaja so ka kera poangle buti barabar, ama odobor anglal na alem pana, šaj disavo far te kera lafi taro jek pozitivno posebno tretirimo, da bi te šaj te spasina amari tajsutni generacia te šaj te ovel olen jek pošukar avutnipa/budučnost,vakerela i Ingrid.

Amen sijam svesna so o drumo sine baro hem pharo ama skoro tano dži ko plo cili. Akana olenge tano važno te legaren o kher anglal/te napredujnen. HVB-kher terne čhajenge phravdilo ko anglonilaj 2012 berš. Avdive akala trin džene šaj ponosno te vakeren, – Amen kerdžam amaro suno te ovel čačipe odoleja so amen sijem e ternencar hem pomožinaja olen te nakhaven ple sako diveskere phariba!

Domino Kai

O Forum e Evropikane Romane Terne Manušenge, FERYP

Ko švedikano nakhavibe/prevod akava akharela pes Internacjonalnikano Evropikano Forum e Romane Ternenge. Ko masek maj 1995 berš ikerdžapes avgo zaedničko kursi e terne romane aktivistenge hem legarnenge/šerutnenge rubrikaja "i situacia avdive hem sar ka ovel o ponodori dikhibe e terne romenge hem travelromenge ki Evropa". Akaja inciativa ali taro e Evropakoros-avet hem o sikljojbe thavdindža ko rami akale Evropikane ternegere kampanjake protiv o rasizmi, o dušmanluko hem i natolerancia "Sare različna, sare ista".

Akaja sine i nakhli nukta/tačka te kerel pes jek stalno organizacia so ka vazdel e romane ternengoro glaso ki celo Evropa. Palo odova sine but kursia hem seminaria so kerdže pes ko razna phuvja bašo pučiba soj tane bašo e romane terne čhavelenge.

Soj tano o FERYP?

FERYP etablirindža pes sar jek biformalno mreža odova sine ko 1997 berš. Keda akava butikeribe stabilizirindža pes tegani ov re-

O romane terne čhave taro razna phuvja diskutirivena o pučiba bašo avutnipa/ budučnost.

gistirindža pes 2002 berš ko Strasbourg sar Evropikano romano ternengorosakhedipe .

FERYP: isi ole cilj

- te del e romane ternen arka ki olengiri lično edukacia, te bajrarel olengoro džanipe ked ka valjani te angažirinen pes ko društvena pučiba
- te zorjare olengoro romano identiteti
- te deluini ko lejbe than e romane ternenge ko lokalno, regionalno, nacionalno hem internacionalno nivo.
- te borinen pes protiv o anti-romanipe(anti-ciganizam) hem te keren buti pučibaja bašo butipe hem o negativna stavia premal o roma.

FERYP ohrabrinela e ternen aktivno te len than ko anibe odluka ko lengoro cilj tano te integrininel o romane pučiba bašo e ternengoro politik ki Evropa

FERYP agažirinela sako berš razna kursia kote odola so lena than ka horjaren ple džandipa ko legaribe/vodibe? hem pučiba soj tane aktuelna e romane ternenge. Telo akala kursia phandena pes šukar kontaktia razna phuvjencar, kolende o terne šaj te iranen pes bašo godidejbe hem te len jek kotor taro olengere iskustvia keda vakerela pes sar te planirine jek projekti.

Ako tu sijan interesirimo taro akala kursia šaj te dža ki olengiri kherutni vebstrana www.feryp.org hem te le kotor taro akale organizaciakere kalendari hem isto adžehar te prijavine tut ko odola aktuelna kursia hem seminaria.

Domino Kai

Vår förening

I en demokrati är det viktigt att alla får göra sina röster hörda, detta är en grundläggande demokratisk rättighet. Staten och samhället måste kunna arbeta tillsammans på ett bra och ömsesidigt sätt. Därför har sedan länge grupper i samhället organiserat sig för att kunna föra sin talan och tillsammans forma det som brukar beskrivas som det civila samhället.

Med begreppet det civila samhället menas alla de föreningar, organisationer och sällskap som enskilda personer kan ta del i. Om man som enskild individ vill bli en del av det civila samhället kan man gå med i en förening. Om man brinner för en viss fråga och vill engagera sig mer i den, så är föreningslivet ett bra alternativ. Det som görs inom föreningar kan se ut på olika sätt. När föreningen bildas beslutas vilka regler som ska gälla för föreningens sätt att arbeta. Dessa regler skrivs ner i ett dokument som blir föreningens stadgar. Medlemmarna i en förening bör känna till föreningens stadgar och ställa upp på dem. Hur föreningen kan göra ändringar i sina stadgar ska finnas reglerat i stadgarna.

Ideella föreningar måste inte registrera sig, men det är aktuellt om föreningen vill öppna ett bankkonto, söka bidrag från kommunen eller fonder. Registrerar sig gör föreningen vid Skatteverket och då ska man bland annat skicka med föreningens stadgar. (Kolla gärna med Skatteverket vilka handlingar de kräver för er förening!) Vid registreringen får föreningen ett organisationsnummer.

Stadgar

Stadgar är indelade i paragrafer och punkter. Stadgar för olika föreningar kan se olika ut. I många föreningar och i många romska föreningar brukar följande punkter vara viktiga:

- Vad föreningen heter.
- Var föreningen har sin hemort.
- Vilka mål och vilket syfte föreningen har.
- Om den verksamhet som föreningen bedriver har speciella regler. Om exempelvis missbruk av olika slag inte är tillåtet under föreningens aktiviteter, bör detta finnas med i stadgarna.
- Vilka regler som gäller för att bli medlem i föreningen och vad som gäller om någon ska bli utesluten.

- Vilka regler som finns kring medlemsavgift och hur man ska hantera medlemsregistret (om man ska dela ut det till andra eller inte).
- Föreningens räkenskapsår (Vanligt är att ha kalenderår: 1 januari–31 december).
- Vilka regler som finns för hur styrelsen, revisorer och suppleanter ska väljas och hur många de ska vara. Här kan även finnas uppgifter om styrelsens fördelning mellan exempelvis könen. En valberedning fyller en viktig funktion, särskilt om det finns många kandidater till styrelsen.
- Vilka regler som finns för hur styrelsen ska arbeta och vilka uppgifter de ska utföra.
- Vem/vilka i föreningen som är firmatecknare (har rätt att göra utbetalningar).
- När årsmötet ska hållas och hur man kallar till extra årsmöten om det finns sådant behov. Här ska det finnas uppgifter om när mötet ska hållas, när kallelsen ska skickas ut till medlemmarna och vilka frågor som ska tas upp under mötet.
- Vilka regler som finns om rösträtt under årsmötet och hur olika sorts beslut ska fattas.
- Vilka regler som gäller för användning av fullmakt i olika frågor.
- Vilka regler som gäller vid ändringar i föreningens stadgar.
- Vilka regler som gäller för hur de tillgångar som finns kvar ska användas om föreningen ska sluta bedriva sitt arbete.

Att skriva stadgar för en förening kan vara svårt, men det behöver det inte nödvändigtvis vara. Allt hänger på hur detaljerad man vill att stadgarna i föreningen ska vara. Mera detaljer betyder att man måste tänka igenom de regler som skrivs i stadgarna mer noggrant, men det innebär också att arbetet i föreningen blir lättare, då man ofta kan lösa olika konflikter och situationer genom att använda sig av de regler som finns i stadgarna. Oftast är det inte bara en person som skriver stadgarna utan en grupp som sitter och tänker igenom olika situationer och regler för hur man kan lösa olika situationer.

Man kan vara engagerad i föreningar på olika sätt. Mycket styrs av hur mycket tid man kan ägna åt föreningen. Vissa medlemmar kommer till ett fåtal aktiviteter som intresserar dem, medan andra är villiga att aktivt hjälpa till med att arrangera olika aktiviteter. När aktiviteter arrangeras finns det alltid något man kan göra för att hjälpa till. Detta är även ett bra sätt att lära känna andra medlemmar i föreningen.

Styrelsen

Det är styrelsen som har det övergripande ansvaret för administrationen, ekonomin och verksamheten i föreningen. Det är styrelsens ansvar att se till att de beslut som tagits i föreningen efterföljs och att föreningens stadgar följs. Detta

betyder inte att det är styrelsen som bestämmer, utan styrelsen ska ta beslut som representerar medlemmarnas och föreningens intressen.

Under *årsmötet* väljs vilka medlemmar som ska sitta i styrelsen. Detta görs genom att medlemmarna röstar på olika personer. En valberedning kan ha tagit fram en lista med namn på möjliga kandidater till styrelseuppdrag. I föreningens stadgar står det hur många ledamöter och suppleanter som ska finnas i styrelsen.

Suppleanterna

En suppleant är ersättare för en styrelsemedlem som inte kan vara med under ett möte. Även suppleanter röstas fram under årsmötet av medlemmarna. Det är viktigt att de får all information från övriga styrelsemedlemmar och genom mötesprotokollen. Detta för att de ska kunna vara insatta i de frågor som är viktiga och som styrelsen arbetar med. De personer som är suppleanter har endast rösträtt om den ordinarie styrelsemedlemmen inte är med under ett möte, men de har självklart rätt att få vara med under alla styrelsemöten om de vill och därför är det viktigt att de får kallelse till styrelsemöten.

Det konstituerande mötet

Den nya styrelsen träffas under ett konstituerande möte strax efter årsmötet. Under detta möte bestäms vilka personer som ska vara ansvariga för vad. Det är viktigt att den gamla styrelsen lämnar över relevant information och dokumentation till den nya styrelsen så att inget faller mellan stolarna. Oftast byter man inte ut hela styrelsen på en gång, utan det är bara några styrelsemedlemmar som byts ut. Under konstituerande mötet bör tas upp:

- Hur ofta och när styrelsen ska ha möten.
Detta kan variera, vissa styrelser träffas 3–4 gånger per år, andra styrelser träffas en gång i månaden. Hur ofta man träffas beror på hur mycket verksamhet föreningen har. Föreningen kan ha lite verksamhet under vissa perioder och behöver därför inte träffas så ofta under dessa perioder, men om föreningen har mycket verksamhet under andra perioder betyder det att styrelsen behöver träffas oftare.
- Hur man ska fördela arbetsuppgifterna. Vem ska göra vad i styrelsen?
Det är viktigt att alla har klart för sig vem som ska utföra olika uppgifter, då kan man undvika framtida konflikter. Man kan gärna ha två eller flera som arbetar med en uppgift, detta gör att arbetet blir trevligare och att man har möjlighet att bolla förslag med varandra. Glöm inte att man gärna kan involvera även medlemmar utanför styrelsen i olika uppgifter.

Protokoll

Styrelsen ansvarar för att det som beslutas under mötet dokumenteras i ett skrivet protokoll (beslutsprotokoll). Detta är viktigt så att man ska kunna gå tillbaka och se vad som har tagits upp tidigare i föreningen och även så att andra i föreningen kan ta del av vad som händer i föreningen. I vissa föreningar brukar man även skriva ner/sammanfatta vad som tagits upp, även om detta (ännu) inte lett till beslut (diskussionsprotokoll).

Mötessekreterare och justerare

Under formella möten väljs vanligtvis en sekreterare och en/två justerare. Sekreterarens huvuduppgift under mötet är att föra anteckningar om sådant som tas upp och som är viktigt och vilka beslut som tagits och sedan sammanfatta detta i ett mötesprotokoll. Justerarnas uppgift är att kontrollera att all viktig information har kommit med i protokollet och att sekreteraren inte missuppfattat något. Protokoll ska även innehålla:

- Vad föreningen heter och vad det är för slags möte som hålls
- Tid, datum och var mötet har hållits
- Vilka personer som varit med under mötet
- En lista på eventuella bilagor (t.ex. olika beslutsunderlag)

Bokföring

Alla föreningar måste dokumentera alla ekonomiska transaktioner. Därför måste en förening ha en kassör som sköter ekonomin i föreningen i enlighet med bokföringslagen. När föreningar har styrelsemöten är det kassörens uppgift att informera styrelsen om hur föreningens ekonomi ser ut. Det är viktigt att veta vad föreningens pengar används till. Därför ska alla kvitton sparas i en pärm i form av *verifikationer*.

En verifikation kan se ut på olika sätt, oftast är det ett inköpskvitto som man klistrar på ett blankt papper. Verifikationen kan vara alltifrån ett parkeringskvitto till en faktura från ett företag. För de transaktioner som gjorts från föreningens bank-, plus- eller postgirokonto ska det även finnas en avi från banken/girot som bevis för att transaktionen verkligen har skett. Denna ska sitta tillsammans med originalfakturan.

Om en person blir medlem i en förening ska han eller hon betala en medlemsavgift. Om den betalas kontant är det kassörens uppgift att se till att pengarna hamnar i handkassan. För att lättare hålla ordning på vilka medlemmar som har betalt avgiften kan man skriva namnet på vem betalningen avser på verifikationen. Namn och information om den som har betalt måste sedan läggas till i ett medlemsregister.

I slutet av året ska kassören skriva ett kassaintyg om hur mycket pengar det ligger i handkassan, den summan ska stämma med bokföringen. Samma sak gäller plus- och bankgiro och banktillgodohavanden. Även här ska siffrorna stämma överens med bokföringen. Om siffrorna inte stämmer, kan det bero på två saker:

1. Det har blivit ett misstag i bokföringen. Det innebär att man måste gå igenom hela bokföringen tills man hittar felet och rättar till det. Det kan vara att man glömt att föra in en verifikation eller att den är felaktig bokförd.
2. Att det fattas pengar som måste återbetalas.

Ekonomisk berättelse

Föreningen skriver en ekonomisk berättelse som presenteras under årsmötet. Alla uppgifter som finns här ska stämma överens med de uppgifter som finns i bokföringen. Det ska vara en korrekt redovisning av hur föreningens pengar har använts under verksamhetsåret.

Kassören

En kassör har många olika uppgifter. Många av dessa uppgifter gör kassören i samarbete med andra i styrelsen. Men det är kassören som bär det största ansvaret för föreningens ekonomi.

Kassören ska:

- Ta hand om medlemsavgiften och se till att information om detta hamnar i ett medlemsregister.
- Se till att det finns ett register över föreningens ägodelar.
- Sköta ut- och inbetalningar som rör föreningens verksamhet.
- Sköta utbetalning av eventuella löner, skatter mm.
- Sköta bokföringen.
- Skriva ekonomiska underlag till bidragsgivare samt en ekonomisk berättelse till årsmötet.
- Ge budgetförslag och undersöka om det finns pengar för att genomföra medlemmarnas förslag.
- Ge information till föreningens revisor.
- Ge information till medlemmarna om det behövs.

I större föreningar finns det ofta en anställd ekonomiansvarig som sköter det mesta av kassörens uppgifter. Om så är fallet, är det viktigt att kassören har en bra inblick i vad den ekonomiansvarige gör.

Att vara kassör i en förening är ett krävande arbete. Den tid som behövs för att vara kassör varierar beroende på hur mycket verksamhet föreningen har. När det är mycket som händer inom föreningen är det många in- och utbetalningar som görs, vilket betyder att kassören har ett större arbete, men när föreningens verksamhet minskar, minskar även kassörens arbete. Det är inte ett krav, men det är bra om kassören har kunskap i och erfarenhet av bokföring. Det är även bra om kassören lär andra i föreningen hur man utför bokföring, detta gör att andra i föreningen senare kan arbeta som kassör i föreningen om den sittande kassören skulle vilja lämna över sin plats eller om någon annan blir inröstad som kassör.

Revisorn

Alla föreningar måste ha en revisor. Detta krav ställs ofta av olika bidragsgivare. Revisorns uppgifter är att kontrollera att styrelsen utför sitt arbete på ett bra

sätt och att det som står i redovisningen är sant. Detta görs genom en förvaltningsrevision och en ekonomisk revision.

Revision ska i första hand kontrollera det arbete som kassören har gjort. Revisorn ska kontrollera att den ekonomiska redovisning kassören sammanställer stämmer och att allt i bokföringen är i sin ordning enligt "god redovisningssed". Det kallas för ekonomisk revision.

Revisorn ska även utföra en förvaltningsrevision. Denna revision ska kontrollera att föreningens stadgar har efterföljs och att all verksamhet har gjorts i föreningens intresse och inom ramen för föreningens syfte.

Det som revisorn har kommit fram till genom sin undersökning meddelas till medlemmarna under årsmötet i en *revisionsberättelse*. Att vara revisor är ett uppdrag man får från föreningens medlemmar. För att vara en god revisor är det viktigt att man har bra kunskaper i föreningsteknik, i föreningens arbete och mycket bra kunskaper i bokföring och redovisning. Ibland kan föreningar ha professionella revisorer eller anlita en revisionsbyrå.

Budget

Till varje aktivitet måste man ha en budget där man beräknar kostnaderna för alla delar i aktiviteten och även varifrån föreningen ska få pengar för att täcka de kostnaderna.

När föreningen har flera aktiviteter är det viktigt att kunna lägga ihop alla budgetar för aktiviteterna och projekten för att skapa en verksamhetsbudget där alla kostnader och intäkter är medräknade. Det är viktigt att budgeten är balanserad, det betyder att alla kostnader och alla intäkter är desamma. Om kostnaderna är högre än intäkterna betyder det att föreningen måste hitta något sätt att betala sina skulder, vilket kan vara svårt. En förening kan ha många olika inkomster, men den mest säkra av dem är medlemsavgiften. Det är under årsmötet som det bestäms hur stor den ska vara. Det finns även andra sätt för en förening att få inkomster:

- Inträde till olika aktiviteter: Om man har ett evenemang kan man ta en slant i inträde t.ex. 50 kr för medlemmar och 100 kr för ickemedlemmar eller liknande (detta är även ett bra sätt att få flera medlemmar).
- Sälja mackor, te, kaffe, mm. vid olika aktiviteter.
- Försäljning av lotter
- Insamlingar
- Hitta sponsorer. Det kan vara ett företag som vill synas under en aktivitet i parken eller liknande.

I samband med att man tar in olika inkomster till föreningen, ska man vara uppmärksam på vilka skatteregler som gäller för föreningar och försäljning av olika varor och tjänster. Skatteverket är duktigt på att dela med sig av sådan information. Ring gärna och ställ frågor, det är annars lätt att göra fel!

Det finns många sätt för en förening att få in pengar, men det betyder att

föreningsmedlemmarna måste vara engagerade. Det finns möjligheter att söka bidrag från kommunen, myndigheter, stiftelser mm. Föreningen kan då söka pengar till olika projekt eller olika verksamheter som sker inom föreningen, men ofta krävs det att föreningen har varit aktiv i något år.

Ansvarsfrihet

Föreningens revisor ska kontrollera styrelsens arbete och under årsmötet komma in med en *ekonomisk berättelse* där han/hon intygar att styrelsen har använt föreningens pengar på ett bra sätt, att bokföringen är gjort enligt god redovisningssed och att föreningens pengar har använts till det de är avsedda för. Revisorn ska även presentera en *revisionsberättelse* där revisorn intygar att styrelsen har arbetat på ett bra sätt och i enlighet med föreningens stadgar. Revisorn bör även se till att det som står i föreningens verksamhetsberättelse stämmer. Om allt stämmer och revisorn inte finner några fel, ska han/hon föreslå att medlemmarna beviljar styrelsen ansvarsfrihet.

Föreningens styrelsemedlemmar har ett stort ansvar gentemot föreningens medlemmar och föreningens verksamhet. Enligt lagen är det styrelsen i en förening som har ansvar för allt som rör föreningen. Om något fel förekommer, är det personerna i styrelsen som ansvarar för det.

När styrelsen och revisorn har presenterat det som styrelsen har gjort under året och hur man har förvaltat föreningens medel, kommer en punkt på dagordningen som handlar om att styrelsen formellt ber medlemmarna om ansvarsfrihet. Det innebär att medlemmarna godkänner styrelsens arbete. Under mötet kan medlemmarna som närvarar under mötet ställa olika frågor till styrelsen. Ibland kan medlemmarna rikta kritik mot styrelsen. Efter att detta har diskuterats klart beslutar medlemmarna om styrelsen ska få ansvarsfrihet eller inte. Om de inte får det, måste styrelsen få reda på vad de har gjort för fel och vad de kan göra för att förbättra sitt arbete. Det är viktigt att detta kommer med i det protokoll som skrivs under mötet.

Kommuner och andra organisationer brukar kräva att det är en förening och inte en enskild person som står bakom en ansökan om bidrag till en aktivitet eller mer varaktig verksamhet. Helst ska föreningen funnits i minst ett par år.

Projektansökan

Föreningar vill ofta arrangera olika aktiviteter för sina medlemmar. Aktiviteter och verksamhet kostar oftast pengar. Även om det finns goda människor som ställer upp och hjälper till gratis, finns det oftast andra kostnader som måste betalas.

Föreningar kan därför söka medel (pengar) från olika bidragsgivare t.ex. kommunen, statliga institutioner eller fonder för att finansiera sina aktiviteter. Det finns vissa bidragsgivare som ger ett så kallat verksamhetsstöd, vilket betyder att man söker pengar för föreningens återkommande verksamhet. Tyvärr är det ganska svårt att få ett verksamhetsstöd, något som ställer stora krav på föreningens organisation och återkommande verksamhet och därför söker många föreningar projektbidrag för att genomföra olika aktiviteter.

Ett projekt är en tillfällig verksamhet eller en sammansättning av olika aktiviteter som utförs under en avgränsad tid. Med andra ord, ett projekt ska ha en början och ett slut. Hur långa projekt får/bör vara beror helt på, vad det är för slags projekt och hur reglerna från bidragsgivarna ser ut. Oftast brukar projekttiden vara från ett par månader upp till tre år.

Olika bidragsgivare ger medel för olika typer av projekt. Man bör alltid titta på bidragsgivarens hemsida och höra sig för om vilken slags projekt de stödjer. Kulturförvaltningen i Stockholm stödjer till exempel projekt som har anknytning till kulturfrågor och som utförs i Stockholms kommun. Ungdomsstyrelsen stödjer projekt som gäller ungdomar och dessa projekt ska ha "riksintresse" osv.

För att få medel för ett projekt ska man lämna in en skriftlig ansökan hos bidragsgivaren. När detta kan ske brukar framgå av bidragsgivarens hemsida, där det även brukar stå vilka krav som ställs och hur mycket pengar det går att söka. Ibland brukar bidragsgivare även annonsera i dagstidningar.

En ansökan innehåller en beskrivning av projektet. Bidragsgivare brukar ofta ha sina egna ansökningsformulär som finns att ladda ner på Internet. Olika ansökningsformulär har olika rubriker som ska fyllas in beroende på vad bidraget ska användas till och vilka krav som ställs av bidragsgivarna på projektet och på organisationen som söker projektet.

- **Bakgrund:** *Varför vill ni utföra projektet?*

Här brukar man beskriva vilket problem som man vill arbeta med i projektet. I ansökan ska man förklara varför föreningen vill arbeta med en viss fråga.

- **Syfte:** *Vad vill ni åstadkomma med projektet?*
Här brukar man förklara vad man vill uppnå med projektet. Det problem som tidigare har beskrivits försöker man nu lösa genom det projekt man söker pengar för, därför är syftet med projektet kopplat till bakgrunden. Med syfte menar man ofta vad projektet kan åstadkomma på längre sikt. Men man kan kanske inte uppnå allt på en begränsad tid. Därför pratar man ofta om projektmål. Projektmål är det som projektet ska uppnå när projektet är slut. Det kan behövas flera projekt och projektmål för att kunna uppnå ett syfte på lång sikt.
- **Metod:** *Hur ska ni uppnå projektets mål?*
Här ska man beskriva vilka aktiviteter ni avser och hur ni har tänkt utföra dem. Här kan man även förklara fördelen med att utföra projektet så som ni har tänkt det och inte på något annat sätt.
- **Projektorganisation och samarbetspartners:** *Vem eller vilka ska utföra projektet?*
Här ska man beskriva vem som ska utföra projektet eller olika aktiviteter i projektet. Ibland kan det vara personer i den egna föreningen, vilket går bra att göra, men ofta vill bidragsgivarna att man gör saker tillsammans med andra föreningar. Då kan en förening ansvara för vissa delar i ett projekt och en förening som ni samarbetar med ansvara för andra delar.
- **Budget:** *Vad kostar det?*
Här ska man beskriva alla projektets kostnader. Ofta finns det redan rubriker eller så kallade budgetlinjer som man kan fylla in samt några budgetlinjer som man själv kan hitta på.

Man skulle kunna förklara gången i ett projekt med följande lilla enkla exempel:

Projekt Födelsedagsfesten

- **Bakgrund:** *Varför ska vi arrangera festen?* – Jo, någon fyller år.
- **Syfte/Mål:** *Vad vill vi uppnå med festen?* – Vi vill att den personen som fyller år ska bli glad.
- **Metod:** *Hur gör vi personen glad?* – Genom att vi bjuder in olika personer, spelar lite musik och bjuder på god mat.
- **Projektorganisation och samarbetspartners:** *Vem ska arrangera festen?* – Föräldrarna tillsammans med syskonen.
- **Budget:** *Vad kostar det?* – Vi ska ha tårta, läsk, presenter och vi vet att allt kostar ex. 2150 kronor.

Att skriva en projektansökan är ganska komplicerat. Därför är det bra om man är flera inom föreningen som tänker igenom projektet och samarbetar kring formuleringen av ansökan. Då är man också fler som känner ansvar för genomförandet av projektet när det har beviljats pengar!

Folkpartiet Liberalerna

Kristdemokraterna

miljöpartiet de gröna

Pasivno ja aktivno? – So ka birine?

Odobor tano pharo te avelpe ko vakti ki lekcia. O Adnani pale harindža ki društvoskiri lekcia. Ov dindža plo lafi e sikljarneske, e Ulfeske, so avdive ka avel ko vakti odoleske so oleste isi izveštaj baši demokratia hem e društvoskoro socialnikano osiguriba ki Švedia. Ov ujrala andre sar jek balval hem dikhela te bešel ko plo than, bizo te primetinel sar e Anakiri notarin hem o mobilno telefoni so tane ki olakiri klupa perena tele asavke zoralipaja so sarine šaj te šunen odova. Ov več našavdža e anglune grupakoro izveštaj hem palo olende tano oleskoro redo.

Ulf: – Soj tano hemimportantno e demokratiake?

I Karin so stalno tani bučarni te odgovorinel hem intenzivno te diskutirinel ki klasa vakerele;

– Keda sa e manušen isi jekhajekh hako, keda sarinen isi šaipe te deluinen ko odluke so anenape olenge. Amare hakia isi ko amaro osnovnikano švedikano kanuni kote so hramonela so sa o zoralipe avela taro o narodo hem o parlamenti tano e narodoskoro prestavniko.

Ulf: – Ov sasti Karin! Baš o osnovnikano kanunia arakhena amari demokratia ki Švedia sebepi so ola tane e društvoskere kheli-baskere pravilia. E parlamenteskere odluke deluinenena ko soro društvo hem odoleske šaj te vakerelepe, so o Parlamenti tano jek importantno kotor tari i švedikani demokratia. Isi jekhajekh aver but importantno aspekti keda keraja lafi demokratiatar hem so inače značinelpe te dživdinelpa ki jek demokratia.

Hošinava sar i tišina mukhelape ki siklarlin. Faktički, isi disave

Romane terne čhave ko radžakoro sakedipe/konferencia ki Uppsala.

siklovutne ki klasa so simpatizirinena disave politikane partijaja kas isi zoralo stavi prema emigriribe, olengere politikaja hem so pokušinena te vazden o bilačhipe e jekhe multikulturakere društvoja. Več taro avgo džanjum kote o Ulf mangela te avel asav-ke pučibaja!

Pošto niko na izjasninelape o Ulf pale haljovkjerela, so jek taro o hemsigurime nišania ki jek demokratia tane o turli minoritetikane grupe kas isi jekhajekh hakia sar e majoriteten. Jek taro o

hemosnovnikani importantno buti tani te arakhenpe o minoritetia. Sar jek misal spomenindža e Burma.

Akana našti te ikerav man hem vakerava; – So značinela odova ki praksa?

Ulf: – O minoritetia astarenape taro diso so akharelape minoritetikani politika so značinela te delpa arakhibe e nacionalnikane minoritetenge, te zorarelpe olengoro šaipe te utičinen hem te den piko odole historikane minoritetengere čhibjake te ikerelpe dživdi.

Me, o Adnani; – Sebepi so pripadinava ki jek minoritetikani grupa hošinava so mlo šaipe te utičinav ki mli lično situacia tane but tikne. Me panda na sium švedikano themutno...

I Anna činavela man hem čhivela o lafi so akana sigate ka pherav 18:to berš hem tegani šaj te hangonav.

Me, o Adnani; – Oja, ama isto odova so nae man mli phuv. Na džanava dali ka hošinelpe disavi smisla odova te kerelpe, mangava te vakerav te hangonelpa hem te pokušinelpe te utičinelpe ko društvo prekal odova. Hošinava so na suim akceptirimo ko akava društvo sar so sium, nego mora te mukhav mlo identiteti te šaj te računinen man sar švedžani, uopšte te šaj te računinav man. Stalno mora te dokažinav so vredinava sar sarine avera. Čak isi sikljarne so pučena, dali bešava ki kamp-prikolica avdrialdan tari diz ja so vakerena so me na ličinava sar “cigan”. Me panda sium diskrimirimo ko but thana ko društvo. Dičhola šukar e minoritetikane politikaja ama na fungirinela!

Ulf: – Šaj te haljovav tli diskusia, hem dukhavdo tano so panda isi odola stereotipikane haljojbe bašo sar tane o roma, sar bešena ja kote ka bešen. Tegani tano importantno te sikavelpe obratno, hem te sikavelpe olengo so faktički isi roma so ponašinenape šukar, kas isi buti. Me odova našti te sikavav ko tlo than nego tu odova mora te kere, barabar tle narodoja. Te na zumavela/probinela manuš ni te utičinel o društvo ko odova pravco so valjani, tegani našti manuš ni te rodel o društvo te anel odluke so ka oven ko korist džikaske.

Me, o Adnani; – Ama nae niko so šaj te braninel man. Nae nisave roma, panda, so učestvuinena ki politika, so šaj te prisustvuinen hem te deluinen ko pobare instance. Amen šaj te drabara ko

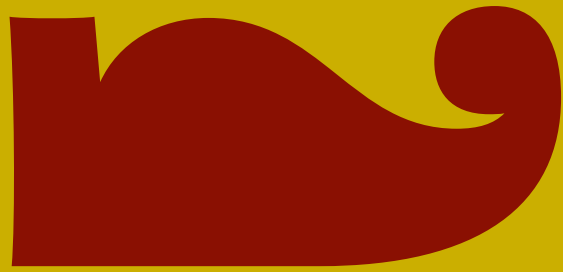
mas-medie bašo turli jabandžikane diplomatia hem političajra so zumavena te šukarkeren e dživdipaskiri situacia ple manušenge ki akaja phuv hem so pokušinena te zorakeren ple bučengere veze akale phuvjaja. Ama keda kerelape lafi e romendar, tegani avena roma so ka keden bobice hem so mangena devlenge. Tegani ovela asavko uznemiribe bašo kriminaliteti hem organizirimi delikvencia hem aver. But tano pharo so stalno te ove progonimo tari e romengiri dukhavdi situacia.

Ulf: – Adnan bizi razlika sar tani i situacia sako dženeske hem tumendar hem amendar, but tano importantno, manuš te na žalinel korkoro pes. Amen mora, sar so vakerdžum angleder, te manga te ova delimično hem te deluina te arakha amari demokratia.

1. Ki Švedia isi amen, te pherdžam 18 berš, hako hangonibaske ki komuna – hem skupština opština:
  - Te siam prijavime ki matično evidencia ki komuna hem te siam švedikane themutne ja siam themutne ki disavi EU-phuv ja ki Island ja Norveška
  - Siam themutne ki disavi aver phuv osim ko akava so več spomenindžepe upre hem sine prijavime ki Švedia trin berš angleder e izboreskoro dive.
2. Amen šaj te hangona ko Parlamenti te siam švedikane themutne hem siam ja siam sine prijavime ki Švedia.
3. Hako hangonibaske ko Evropakoro parlamenti isi amen te siam
  - švedikane themutne hem siam ja siam sine prijavime ki Švedia
  - siam themutne ki disavi EU: ri phuv hem prijavime ki Švedia

Sar so vakerdža o Adnani isi "jekh hango" so šaj te braninel man avri ki Evropa, mangela te phenelpe EU. Ama nae but manuša so džanena o cili e Unijaja hem sar šaj te utičinel olengiri odluka. Akava ka ovel tumari dendi buti te džanen avere kurkoske. Akana tano vakti Adnan, te de izveštaj amenge bašo o socialnika-no osiguriba ki Švedia, šaj te počmine!

Fatima Bergendahl

**Bare divesa
hem dromaripe**

Gelem, gelem

Gelem, gelem lungone dromensa
maladilem baxtale Romensa
Gelem, gelem lungone dromensa
maladilem baxtale Romensa
Ai Romale, Ai Chavale
Ai Romale, katar tumen aven
le tserensa baxtale dromensa?
Vi man sas ek bari familiya
tai mudardya la e Kali Legiya
Ai Romale, Ai Chavale
Aven mansa sa lumnaike Roma
kai putraile le Romane droma
Ake vryama, ushti Rom akana
ame xutasa mishti kai kerasa!
Ai Romale, Ai Chavale

Vart än min vandring mig på jorden bär
möter jag lyckliga romer där.
Vart än min vandring mig på jorden bär
möter jag lyckliga romer där.
Oh Romale, Oh mitt folk!
Hur kom ni hit, oh, säg hur det gick till
med era tält på lyckliga vägar?
Ack även jag har haft en stor familj
men den försvann i utrotningsläger.
Oh Romale, Oh mitt folk!
Kom alla romer, nu framåt vi går
vägen till framtiden vidöppen står.
Kom alla romer nu i samlad grupp
nu är det dags, nu reser vi oss upp!
Oh Romale, Oh mitt folk!

Žarko Jovanović

O internacionikano Romengoro dive ki Vänersborg

Sako berš amen o roma taro Vänersborg khedaja amen te ikera o Internacionalno romano dive soj tano ko 8 april. Amen so sijem sikavne ke dajakiri čhib ko Vänersborg sikavaja ko arlikano dialekti sar aranžirinaja akava dive.

O berš so naxhlja sar sakofar sine amen but misafiria, maškar olende sine o Radio Romano, e čhavengere roditelija hem e školkere direktoria kola so kerdže amencar akava dive.

Amari programa sine ko razna sikavibe sar soj: drabardže pes diktia, čhave so keldže, giljadže hem disave so kerdže tikne drama. O najtikne romane čhave so džana ki angloškola kheldže ko ple šuže dimije. O bare čhaja sine uravde ko amare nacionalikane šeja dimije/šalvare. Ola sikadže barabar e romane čhavencar amare tradicionalikane horia soj tane ki romani narodno muzika.

Me džanava so buteder taro romane roditeljia tane lošale so amen ikeraja amari tradicia hem mukhaja amare tiknen hem baren čhaven te oven jek kotor olatar. But tano uzbudljivo hem stimulinela e siklen te ikljon hem te sikaven pli kultura, pli čhib hem ple tradicie.

Amen sikavaja drame ko razna tikne kotora. Odova so sine

Khelibe hem khedipe bašo o Romano internacionalikano dive ki Vänersborg.

O romano internacionalikano dive kerela pes ko but thana. Akaja slika tani taro Malmö. O keribe akale diveskoro khedindža manušen taro sa o romane grupe hem akava bajrola sa pobuter svako berš.

najšukar ko okova berš so naxhija sine so amen pokušindžam te prezentirina razna dialektia soj tane tari purani Jugoslavia. Amen so sijem olengere sikavne ke dajakiri čhib amen sijam ponosna amare siklencar so ola mangena hem ikerena pana pli kultura hem tradicia.

Me mangava te vakerav sa e roditeljenge hem amare misafirenge te oven saste so avena amencar barabar te slavinen/keren amaro internacionikano dive. Akava tano jek čhani te sikava amaro jekhipe jekhjekeja ko celo sumnal/sveto. Amen valjani te dičhova hem amenda isi amen jek naciakoro dive. Ki Vänersborg isi džigde šel romane čhave so sikljona i romani čhib. Dživdinena but roma ki amari okolina. Ola tane buteder tari purani Jugoslavia.

Teksti hem slike Fatima Miftar

Memorialikano spomeniko ko Berlin e romenge so sine žrtve ko holokaust

Ko dive 24 oktombiar 2012 berš phravdža pes jek Memorialikano spomeniko ko Berlin kova tano posvetimo odole jekhvaš milionia romenge hem sintia soj mudarde ko holokaust. O spomeniko tano kerdo sar jek cirklo bara pherdi pajneja kole isi ole 15 metra ko diametar. Maškar akala bara isi jek triagolno platforma. Akava spomeniko arakhljola ki jek staza dži ki tikni veš ko Tiergarten park, paše dži ki odoja germanikano vladikano kher(Reichstag).

Lelja skoro 20 berš džikote ulo čačipe akava Memorialikano spomeniko bašo holokaust e romane žrtvenge. But džene kerdže hem cidindže ko but riga da bi akava te kasnel.

E Germaniakiri šerutni/presednica Angela Merkel presta-vindža akava Memorialikano spomeniko. – Akava tano but važno mänge so isi amen jek kultura dejbaske godi. Sako generacia val-jani te suočinel pes ple istorijaja. Sako jekheskiri sudbina pherela sa amen, pherela man, dukh hem lažž, vakerdža oj ko plo vakeribe/govor. Oj priznajdža so i Germanija hem i Evropa isi olen pana but te keren da bi te šukarkeren e romengiri situacia.

Jek ruža ka čhivel pes sako dive ki odoja triagolno platforma, so terdžola ko maškar taro jek stubo ko akala bara pherde pajneja hem kale palunipaja. O Memorijalno spomeniko dizajnirimo taro izraelsko umetniko Dani Karavan. O dikti "Auschwitz" taro itali-ansko-romano manuš so pišini diktia Santino Spinelli rezbindža pes ki jek rig taro akala bara.

Akava bisterdo holokaust konačno dobindža plo than ki ger-manikani istoria. Jekhe lokhipaja hem lafeja so konačno akava kerdža pes but džene so dživdindže hem olengere pašutne džene sine zadovolna ked akava monumenti sikadža pes.- Amen pučaja amen dali bi amenda ka dodžara pana javerada phuvja ka keren sar i Germanija hem ka den e romane grupen priznanie, soske olendar lelepe olengere manušikane hakia hem pravja ko sa o plania telo o Dujto sumnaleskoro maribe?

Domino Kai

27: to januari memoriakoro dive e Samudaripengere kurbanenge

27:to januari ki soro dunjaja ki jek beršeskiri demonstracia, odova internacionalnikano memoriakoro dive e Samudaripengere kurbanenge – jekhajekh datum keda o koncentraciakoro logoreskoro dive Auschwitz oslobodindžape 1945.

E memoriakoro dive 27 januari tano jek gindikeribe sarine amenge so akava Samudaripe e jaudien, romen hem avere izložime manušen niked više nae pale te kerdžol. Ko jekhajekh vakti sikavelape čest sa e individenge hem grupenge so ko turli čhani borindžepe protiv diskriminacia, paldibe, bitolerancia, zoralo stavi prema o jabandžie (ksenofobia) hem rasizmi ko amaro sumnal. Sarinen isi amen odgovornost so ko odola čhania so amen šaj te kera, te angleingara i borba protiv asavke bipravgenge.

50 berš palo o oslobodibe svečano ikerelape i memoria samudaripaske ko akava čhani ko jekhto far hem taro o 1999 berš o 27 januari ikerelape sar jek nacionalnikano memoriakoro dive ki amende ki Švedia. 2005 berš o KN (FN) proglasindža akava dive sar jek internacionalnikano memoriakoro dive.

O lil Bašo akava valjanela te vakeren kerdžapes tari i kancelaria e vladakiri hem šaj te dobinela bizo love taro o izdavačko kher Natur hem Kultur

Domino Kai

Romano filmeskoro festivali

Kola tane tle sune? Hem sar ka kere tu da bi ola te oven čačipe? Misindžan li tu ko odova disavofar? Akate me ka vakerav tu-menge hari bašo jek taro mle sune hem sar me borindžuman iako odova šaj sine te phangjol.

Soske i filmeskiri industria butfar sikavela jek bilači slika e romendar? Soske manuš mangela odova? Soske o roma hem o gadže na reagirinena bašo akava? Akala tane disave pučiba so avgokerdže te mučinen man ko maškar o 1990-berš hem bajrona sine sa pobut ki mande telo akala berša. Sar valjani manuš te postupini? Savo drumo manuš valjani te lel da bi te utičini ki jek čačikani slika hem džandipe?

Palo jek vakti mislibaskoro ali mange jek ideja te aranžirnav romano filmeskoro festivali. Me sijum sine terno hem sineman jek bari ideja ama nadžanava sine sar te ostvarinav ola. Kas valjani te kontaktirnav? Kotar ka valjani me te lav o filmia hem o pomočna sredsvia bašo akava? Mle misle džana sine sar ko sa o strane. Ko agor počmindžum me te rodav ternen hem čhave soj mangena te keren jek khedipe/združenie mancar barabar, kova ka ovel hem romenge ama hem gadženge. Me haljilum so me sar jek korkoro manuš našti hem na ka ovelman odova mogućnost te aranžirnav jek filmeskoro festivali, odoleske kerdžam o khedipe. Me sastaindžum jek privremeno odbor kova valjandža te resara angleder te akhara ko jek članengoro khedipe/sastanak me lošandžum but bašo akava, akana konačno šaj sine te počmina. But hari vakti palo akava amen kerdžam amaro avgo khedipe. Ko akava khedipe vakerdžum me mle misle sose me mangava te avgokera sa akava. Me dikhljum bare mogućnostia amenge da bi te šaj te utičina, te phrava e manušengiri godi, te avgokera o misle hem o lafi, a hem te ova sar jek džandipaskorokhedipe kote so o škole ka šaj te len amendar džandipe.

Palo jek vakti jek kotor džene taro privremeno odbor valjandže te ikhljon sose sine potreba taro studie hem bukja. Me osetindžum so mlo suno ka rumindžol. So valjani te kerav me akana? Ko krajo počmindžum te rodav palem javere manušen so interesirin sine olen akava. Akaja ideja bašo romano filmeskoro festivali sine but šukar da bi me te na keravola. Jedino so ačhola sine mange me te borinav ma da bi te šaj te uspeinav ko odova.

Taro odova sar mange ali akaja ideja ko 1997 berš bašo romano filmeskoro festivali na uli čačipe sa dži ki 2011 berš, keda ikerdža pes i avgo premiera, znači lelja 14 berš, ama me ikerdžum man

hem pakjava sine ko mlo suno. Amen ka kera amaro trito mobilnikano filmeskoru festivali ko Gävle ko anglonilaj 2013 berš, okola anglune duj ikerdžam olen ko Stockholm. Amen nadinaja amen so ponodorida ka kera misafirluko ko javerada dizja e Švediakere internacionalnikane Romane Filmeskere festivalea.

Kova tano o cilj e Švediakere Internacionalnikane Romane Filmeskere festivalea?

- Akale Festivalea amen mangaja te sikava e romengoro dživdipe hem olengere iskustvia taro celo sumal/sveto.
- Amen mangaja te vazda filmia kola sikavena o romano vakeribe, romengoro dživdipe hem iskustvia. Ko asavko čhani mangela amaro khedipe te del neve slike so angleder na sikadže pes ki Švedia hem te del jek buteder barvali hem hemimi kulturikani ponuda.
- Telo akava filmeskoru festivali amen ka kera lafi kaskere vakeriba valjani te sikava, kaskere uslovenar kerela pes o filmi hem so rodela jek filmeskiri ponuda da bi ma te legarel ponodori rasistikane hem stigmatizirime slike e romendar.
- O najangluno cili amare festivalea tano palo sako filmeskoru dikhibe te kera lafi e publikaja. Amen sikavaja duj-trin filmia sar misal/primer kote so odola sokerdže o filmi birindže ko razna čhania te sikaven rasistikani hem stigmatizirimi slika e romendar. Amen sporedinaja odoja stalno bilači dendi slika ko buteder filmia soj bašo o roma. Palo odova isi mogućnost pučibnaske.

Asavko bukjakoro čhani amen birindžam te kera kova sikavsailo sar jek angleingardo faktori dži ko jek baro anglohaljojbe e romenge hem različno čhani dživdipase. Amen šundžem komentaria sar soj, - "Oh pa me odova nadžandžum", ja palem - "Me so mislinava sine ko jek javer čhani", hem pana pobut pozitivna komentaria kola dena volja da bi manuš te kerel pana buteder.

Akava sine mlo hem amaro čhani te doprinesina ko jek pobut haljojbe maškar o manuša. Možnostea baši bajrardi tolerancia hem te kera buti protiv o predrasude.

Tu so ka drabare akava ka šaj te kere baro anibe ko manušikane hakia odolea so tu ka angažirine tut. Pakja ki tute! Ma mukh te peljare tut negativna komentarencar! Iker tlo suno ko dživdipe ki tute andre! Dikh ko to cili sar ko jek horizonti hem tegani tu ka vakere ki tute so du stalno adžehar mangljan odova.

Domino Kai

Lättare att resa utan pass i Europa

I och med att fler länder söker medlemskap i Europeiska Unionen (EU) växer också behovet av att ändra olika krav och lagar för att främja mer rörlighet. Målet med EU är bland annat att medborgare ska ha större möjlighet att söka sig utanför det egna landet för att få arbete eller för att studera. Olika länder har olika bestämmelser för vilka identitetshandlingar som ska visas vid inresa.

Texten nedan innehåller vägledning om viktiga id-handlingar och om hur man går till väga vid ansökningen av pass och ID-kort. Mer information får du på www.polisen.se/service/.

Skillnaden mellan pass, nationellt id-kort, körkort och annat id-kort

Om du är svensk medborgare och åker utomlands behöver du pass, eller inom Schengenområdet* ett nationellt id-kort. Inom Sverige kan du legitimera dig med pass, nationellt id-kort eller körkort som utfärdas av Transportstyrelsen, eller ett id-kort som utfärdas av Skatteverket eller någon bank.

Vid ansökning om svenskt pass och nationellt id-kort gäller det först och främst att man ska vara svensk medborgare. Ansökan ska göras personligen på polisstationen. Man behöver inte ha foto med sig utan man blir fotograferad på polisstationen. Det är för att kvaliteten på fotot ska bli bra och utesluter att en person använder sig av någon annans foto i syfte att skaffa sig ett pass på olaglig väg. Det är viktigt att man vid ansökan kan styrka sin identitet med ett svenskt pass, nationellt id-kort, med svenskt körkort eller giltigt id-kort utfärdat av Skatteverket eller bank.

***Schengenländer**

Nu går det att resa genom större delen av Europa utan pass framför allt i de länder som ingår i Schengenavtalet. Dessa länder är förutom Sverige, Belgien, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Island, Italien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Norge, Portugal, Polen, Schweiz, Slovakien, Slovenien, Spanien, Tjeckien, Tyskland och Österrike. Även om man inte behöver visa pass vid inresa i dessa länder behöver man fortfarande kunna visa sitt medborgarskap. Svenskt körkort säger inget om medborgarskapet (detta kommer att ändras). Det är värt att tänka på att den som reser med flyg ännu inte kan låta bli att ha med passet. Flera flygbolag kräver att passagerarna ska visa pass.

Om du saknar legitimation kan någon av nedanstående personer närvara vid ansökningstillfället och intyga din identitet och den personen måste visa godkänd legitimation: Make/maka, sambo (ni ska vara skrivna på samma adress), registrerad partner, förälder, mor- eller farförälder, myndigt barn, myndigt syskon, vårdnadshavare. Särskilda regler gäller för barn under 18 år.

Kostnad (2012)

Pass	350 kronor
Nationellt id-kort	400 kronor
Provisoriskt (tillfälligt) pass	980 kronor

Du betalar vid ansökningstillfället. De flesta passexpeditioner tar emot betalkort.

Leveranstid

Normalt levereras ett pass eller nationellt id-kort inom fem arbetsdagar.

På passexpeditionen

Ansökan om pass och nationellt id-kort sker elektroniskt vid ansökningstillfället.

1. Du legitimerar dig med godkänd id-handling.
2. Ett digitalt foto av dig tas av passhandläggaren på passexpeditionen.
3. Fingeravtryck för passet tas genom att du får placera dina pekfingrar på en speciell läsplatta som skannar av fingeravtrycken. Vid skador på pekfingrarna skannas ett av dina andra fingrar.
4. När foto och fingeravtryck godkänts får du:
  - Kontrollera dina uppgifter
  - Skriva din namnteckning på fotostationens signaturplatta
5. Du får se en bild av hur passet eller det nationella id-kortet kommer att se ut när det är färdigt.
6. Du kan välja att få meddelande via sms eller e-post när passet och/eller id-kortet är klart.
7. Du kan välja på vilken passexpedition i Sverige du vill hämta ut ditt färdiga pass eller nationella id-kort.
8. Avgiften betalas.

Giltighetstid

- Passet och det nationella id-kortet gäller i fem år.
- Pass utfärdade före 1 oktober 2005 är giltiga i tio år – om personen var minst 18 år när passet utfärdades.

Provisoriskt (tillfälligt) pass

Det kan hända att man glömmer eller förlorar passet när man ska checka in inför en resa. Då är det skönt att veta att om man behöver ett pass omedelbart kan ett provisoriskt pass utfärdas.

- Ett provisoriskt pass utfärdas endast för en resa som är nära förestående.
- Du måste veta hur länge passet ska vara giltigt och om landet du ska besöka godtar svenskt provisoriskt pass. Uppgifter om detta får du lättast genom att kontakta respektive ambassad eller resebyrå.
- För barn under 18 år krävs att en vårdnadshavare är närvarande vid ansökningstillfället.

Ett provisoriskt pass utfärdas och lämnas ut direkt vid ansökan och gäller för en specifik resa och längst 7 månader. På dessa platser utfärdas provisoriska pass i Sverige:

Göteborg Landvetter, Göteborg Passcentralen, Karlskrona, Karlstad, Luleå, Malmö, Nyköping Skavsta, Polisstationen Västerås, Stockholm Arlanda, Sturup – Malmö Airport, Umeå.

Förlorat pass

Förlorat pass ska anmälas till polisen och kommer då att spärras. Man måste tänka på att om passet blir återfunnet är det inte längre giltigt.

Utländska pass och svenska främlingspass

För den som inte är svensk medborgare måste ansökan om pass göras på den egna ambassaden. Under vissa förutsättningar kan ett svenskt främlingspass utfärdas av Migrationsverket.

Du kan inte få ett pass om:

- Du avtjänar ett fängelsestraff.
Är du dömd till ett år eller längre kommer din ansökan att avslås.
- Är du dömd till fängelsestraff under ett år, men till mer än en månad krävs det passtillstånd från Kriminalvården.
- Om du bor utomlands, är du skyldig enligt 6 § passlagen och 3 § förordningen om nationellt identitetskort att styrka ditt svenska medborgarskap. Kan du inte uppfylla detta krav kan din ansökan avslås.

Övriga ID-kort

För att kunna ansöka om id-kort hos Skatteverket måste du vara folkbokförd i Sverige (ha ett personnummer) och ha fyllt 13 år. Om du är under 18 år måste du ha din vårdnadsgivares medgivande. Ansökningsavgiften är 400 kronor. Mer information om detta hittar du på www.skatteverket.se. Även vissa banker och företag utfärdar s.k. SIS-godkända ID-kort.

Källor: Samhällsguiden, 24:e omarbetade upplagan
www.polisen.se
www.skatteverket.se

Me leljum e vozibaskiri dozvola!

Te ljelpe vozibaskiri dozvola sine mange diso so džandžolape taro avgo. Sine buteder džene ko mlo društvo kas jekhajekh na sine vozibaskiri dozvola hem iskreno, ni na haljiljum o baripa te ovelpe jek plastikani karta kote so hramondža so isi tut kompetencia vozibaske jek vordon. Isi avtobusia hem vozia. Sebepi so me bešljum paše uzo o lokalno vozi, na sine man ič nisave problemia te džav vozea ki diz, so me odova kerdžum but far angleder. Ama keda sine man 21 berš o nilaj 2008 hem na kerdžum diso značajno importantno, odlučindžum man ko agor, te lav odoja "pendžardi" karta so but džene brblindže odolestar. Me na sade te lav i dozvola, me ka lav ola telo o nilaj! Šaj te vakerelepe so buteder tari mli familia podžindže te vežbinen e vozibaja čim pherdže 16 berš hem lile i dozvola ko jekhajekh kurko keda pherdže 18 berš. Iako ola sumnindže hari keda vakerdžum olinge so ka lav dozvola angleder te završinel o nilaj.

Na sine hari korkoripakjibaja so me khudžum ki vozibaskiri škola odova nilaj hem sium sine uverimi so ka lav i dozvola ko vas jekhe masekoske.

Me – Namaste, me ka lav vozibaskiri dozvola, so posigate. Hembut jekhe masekoske.

I čhaj ki recepcia – So šukar! Vozindžan angleder?

Me – Ehh, na. Ama ipak mangava te lav odova intenzivno kursi, sa taro jekhfara.

I čhaj ki recepcia – Okei, ama mora te podžina taro avgo. Amen ka zakažina tut ko nevepodžime lekcije, hem palo odova temelnikane ka sikljove i teoria.

Me – Ama mangava te phenav so mangava te lav e vozibaskiri dozvola jekhe masekoske.

I čhaj ki recepcia hasala hem vakerala – Tu sian hari optimistikani te na vozindžan angleder hem mangea te le i dozvola odobor sigate.

Palo o hramomiba ki škola vozibaske zakažindžum vozibaskere lekcije, sium sine zorale odlučimi so ka sikavav obratno sarinenge. Me ka lav odoja dozvola jekhe masekoske! Več i jekhto rat odlučindžum te drabarav soro teoriakoro lil vozivaskere dozvolake ama dremindžum palo cirka deš rige. Palo odova dive valjandžum te uštav rano te džav e vozea soro drumo ko Enköping te šaj te lav mli jekhto vozibaskiri lekcija. Uštiljum rano hem dži akana mlo korkoropakjiba panda na izneverindža man. Dava man godi te phene sine erati. E vozibaskoro sikljarno kerdža šukaraljan ki lekcija hem vozindža o vrda ko jek insdustriakoro than. Akana sine konečno vakti te dokažinav sarinenge so akava dozvolakoro lejba tani jek lokhi utakmica. Me bešljum ki angluni bešni.

Vozibaskoro sikljarno – Oja, akana Mirelle ka startuine o vrda te šaj te podžinel te cidel. Me vrtindžum o startiribaskoro ključo ama ništo na ulo. Me pale kerdžum odova hem o vrda dindža pestar čudno zvukia hem sar te phene rupindža anglal. Me pale kerdžum soro procedura buteder far. Hošindžum sar i panika pohari puzindža anglal hem sar o asva podžindže te thavden tele ko mle čhamnja.

E vozibaskoro sikljarno vakerela – Mirelle, tu nali džanea so mora te pritisnine tele o kvačilo hem te ikere i kočnica angleder te startuine i vrda?

Me – Ehh, kote tano o kvačilo?

E Vozibaskoro sikljarno – znači mangea te vakere so tu niked na vežbindžan vozibaja angleder?

E ladžutne hangoja vakerava oleske, me – Ehh, na.

E vozibaskoro sikljarno – Okei, tegani šaj amen te irana i kaseta palal hem ka podžina taro avgo. Buteder manuša so avena hem lena vozibaskere lekcije barem hari vežbindže vozibaja khere.

Adžahar sa akava podžindža. Sako javin telo soro nilaj, liljum o regionalnikano vozi dži ko Enköping te lav mle vozibaskere lekcije, jekhajekhvakteskoro so mučindžum man e vozibaskere dozvolakere teoriaja, hem ki škola hem khere. Pokušindžum so pobut hem pobut vozibaskere lekciencar hem čače gelo anglal, ama absolutno na ko odova takti sar so očekuindžum. So pobut lekcije ljljum odobor porealistikane uljum. Me nae te lav e vozibaskiri dozvola angleder e nilaeskoro krajo.

Ko nilaeskoro krajo čače sium sine avri hem vozindžum ko autodrom mle vozibaskere sikljarne, ama pošto ko krajo ko avgust valjandžum te produžinav mle fakulteteskere studie ko Södertörns fakulteti so tano ki tatrig ko Stockholm, na sine man pobaro vakti te džav ko Enköping. Namesto odova odlučindžum te lav intezivno kursi ko centralnikano Stockholm. Keda hramondžum man va-

kerdžum e čhajake so kerdža buti ki recepcia so vozindžum soro nilaj hem so akana sium ko krajo mle vozibaskere dozvolakere edukacija hem akana sigate planirina te prijavinav man teoriake hem vozibaskere ispiteske.

I čhaj ki recepcia – O, odova tano but šukar! Ka zakažinav tut lekcije te šaj odma te podžine!

Mange dindžape jek vozibaskoro sikljarno so manglja te vozina ko upruno – hem teluno brego ko jek šukar tereni so sine 15 minutia podur vrdaja tari i škola vozibaske.

E vozibaskoro sikljarno – Taro sa akala sikavne so vozindže mancar niko na pelo ko vozibaskoro ispit!

So pobut lekcije ljljum odobor pobut uljum isfrustririmi. E vozibaskoro sikamno smatrindža so me našti te sovladinav upruno – hem teluno meniba ko vrda hem odoleske amen tari lekcija ki lekcija geljam ponodori te vozina ko upruno – hem teluno brego. Ko Enköping čak siam sine ko autodrom te vozinav! Kindžum 20 lekcije ama palo 10 kotora sine mange dosta. Holjanibaja geljum ki čhaj ki recepcia so asandili ple hembuvle asajbaja.

Me – mangava te ačhavav mlo intenzivno kursu, me nigde našti te avav akalea! E vozibaskoro sikljarno čak smatrinela te gindinava te lav automatikani vozibaskiri dozvola!

I čhaj ki recepcia – Ama so ulo?

Akava rezultirindža so me kerdžum lafi e soro soobračajno školake šerutnea hem ljljum olendar palal buteder premukhle hiljadarke.

Ko jek časo sar akava sine ednostavno te našavav mlo korkoropakjiba hem te mukhav e vozibaskoro treniriba. Namesto odova me pučljardžum man maškar mle amalina so lile pli vozibaskiri dozvola, ola preporučindže jek škola vozibaske so sine ko Jakobsberg, sade disave lokalno vozeskere stanice odotar kote so bešljum. Me podžindžum te vozinav odote, hem valjandža sade disave lekcije dok e vozibaskoro sikljarno vakerdža so sium spremno e vozibaskere ispiteske.

Tresime čangencar hem terlime šakencar sine so me ko avgo ko dekemvri, hramondžum e teoriakoro ispit hem nakhljum taro jekfar! Isto e vozibaja, premda kerdžum disave tikne greške hem ljljum mli vozibaskiri dozvola.

Džandžolape so me akana postepeno šaj te priznainav, so me ko avgo sium sine but optimistikani ama garantirimo sine vredno soro mukake!

Sa o faktum so valjani tuke lejbaske vozibaskiri dozvola ka arakhe ko www.korportsportalen.se

Mirelle Gyllenbäck

S

**Romano
dživdipe
ki Švedia**

Mlo dživdipa sar našljardo ki mli Švedia

Telo mle berša sar predavači maškar aver ko škole na prekin- indžum te ovav isfrustririmo keda e bute ternen čak romane korenoja isi destruktivnikani slika bašo ple šaipa te etablirinen pes ko društvo. Akale ternen isi tikni korkoropercepcia, so ko buteder šaj te rezultirinel ko nadakoro našavipe hem pasiviteti, jek eksis- tencia bizo avutnipaskoro pačavipe. Sar phureder bahtalindžum te ikljovav taro o hovavno džungalo muj, pobut sebepi taro mlo kjeji hem maribe či ma te kerav korkoro man sar jek kurbandi e biprav- denge, intoleranciake hem lejbaske telo pre. Me pokušindžum te na dživdinav dži e manušengoro negativno stavia hem predrasude prema amende o roma.

Mle parapapia ale tari i Rusia ki Švedia ko 1800 – šeliberšengoro agor. Me sium biamo ko Stockholm, ama morandiljum te dživdi- nav sar našljardo ki mli phuv preko jek prinudimo stalno dromalo postoibe. Džanava sar tano bičhinavdo te ikalelpe odotar kote so manuš bešela hem tiknarde vaktea te selinelpe ko jek bipendžar- do cili. Džanava sar tano keda ovelape dikhlo taro o pike, te ovelpe smatrimo sar averčhane hem krivimo bučenge so ni mli familia ja me siam sine hemime. Mlo čhavoripa sine pherdo pretibaja hem daraja, so tegani na sine man sposobnost te čhivav lafi odoleske. Ama sium sine svesno so o kanuni na arakhlja man, nego palpa- le, sa kerdža te čhinafel man taro jek manušikano dostojansko dživdipa. Isto uljum svesno so o manuša tane dujmujale. O rasizmi sine odote kote so manuš hemhari gindindža, odova šaj sine te ovel maskirimo hem pharo te primetinelpe. Sako dive mli daj predupre-

dindža amen e čhaven bašo akala zamke. Iako maškar sa akava bengalipa nakhljum dživde šerea, so sium sine primorimo olea te dživdinav, hem akava sebepi mle dajakoro so sine sar jek štiti protiv akava bihaljovdo birespektiribe hem protiv e sakodiveskere karanlukoskere senke. Keda pherdžum deš berš podžindžum ki jekhto klasa, iako mli daj naletindža ko zoridejbe taro o društvo. Oj halili i značajnost te školuinav man sebepi so oj džanlja savo invalidiribe sine te dživdinelpa sar bihramomo. Oj zojraja bičaldža man ki škola čak ko odola dive keda hem kolaj mangljum te ačhovav khere. Ama oj našindža te del man dumo e lekciencar, olencar me brblindžum korkoro. Ama olakoro sebepi so me akana šaj te izrazinav mle ginde, hošipe hem vizie dejbaja dumo e hramome lafencar.

Diskriminacia hem odova odolea bipovezimo hem na ko ozbilno sumnimo anticiganizmi, jek kotor taro mlo sakodive avdive, odoleske so me taro o tinejdžeripe sium angažirimo ko maripe protiv ksenofobia/mrziba e jabandžien hem bitolerancia. Rasizmi hem bipravda označindže soro mlo dživdipa.

Mlo čhavoripa

Me biandiljum ko jek šudro dive ko januari 1948 ko Stockholm, duj masek angleder, hem pašljiljum ko inkubatori ko bijanibaskoro odeli ca trin masek. Mle bijanibaja mli daj ačhili korkori. Mlo dad, taro švedikano etniciteti, taro jekhfara našavdilo hem nikeda više na dičhindilo. Mli daj hem mlo trinebersengoro phureder phar beše tegani ko jek šatori hem morandile te selinen pes ki šudrig, kote so mle dajakiri familia dobindža dozvola te ovel olen logori tikno vakti. Sebepi o phare dživdipaskere situacije, našindža mli daj te arakhel man keda ikljiljum taro o inkubatori, hem man dindža ko domi čhavage "E društvoskoro arakhiba čhaven" ko Stockholm, kote so arakhle man mangipaja. Ko enja masek sium sine selimo ko čhavengoro domi Nyboda. E vizitakoro vakti sine sade par sahatia ko purano kurko. Mli daj sine ko odola retko vizite smatrimi so sium napredno hem so sine mange šukar ko domi, so sine udobno, prijatno hem sigurno sredina, oj gindindža. Olakiri ekonomia sine asavki so šaj sine te nakhel par masekia maškar o vizite. Keda sine man 18 masek oj mukaja kedindža odobor but love so šaj sine te ljel o vozi tari jek naselba upre ko Norrland dži ko Stockholm. Ko čhavengoro domi arakhlja ola jek terni hem nervozno pomočnička, so molindža ola te kerel olaja lafi korkoro. I pomočnička vakerdža so sium sine čhivdo telo hajbe silaja hem nandžardiljum ko šudro pani keda "na kandindžum".

Mli jedino mama!

Palo disave dive sium sine mukhlo tari mli tortura hem aljum khere ko mlo logori. O angluno vakti štrajkuindžum hajbaja hem o problemi ulo soro logoreskiri buti. Palo disave kurke mli daj us-peindža disar te hav prilično normalno, ama o maltretiriba rezultirindža so me pištindžum ko dikhibe ko sa odova so sine parno. Parno lavabo hem parne kecelje sine mle hembaro daravibe. O setibe taro e čhavengoro domi ko Nyboda alo mange ko sojbe dži ko tinejdžerengere berša. Me dikhljum džungale sune hem uštardže man tari mli pišta hem rojbe dok me nandžiljum ko mlo teri.

Ko jek anavhramomibe ki mli biografia Ko posmatračeskere jakha, ca 55 berš poharimo, ali jek parnebalengiri džuvli ki mande hem vakerdža: – Namaste Hans, sigurno tu na pendžarea man, ama man opišinea ko lil sar odoja so spasindža tut taro o daravipa so doživdindžan ko čhavengoro domi ko Nyboda. Me ljiljum ola ki mli angali hem dindžum ola jek baro gušibe taro soro mlo ilo hem iskreno zahvalindžumpe bašo olakoro heroikano napori. Avdive isi amen kontakt disavo far.

”Prokleta bimangle manuša, čora hem banditia” tane akošutne lafia so me sium sine te predživdinav olencar. Bilo kote aljam poravdže o phureder hem čhave ple jaka bizi ladž te phene sian sine

marsovcia, ola registririndže amaro sako mrdiba. Jek kotor tari radoznalost avera bibahtale dikhibaja. Ponodori sine jek sakodiveskoro fenomenen te ova adžikerde sumnibaja hem birespektiribaja ko prodavnice, ko ulice hem ko pazari. Ko kafičengere, restoran-tengere hem ko avera hajbaskere thanengere ulazia šaj sine te ova adžikerde e tablaja "E ciganenge nae mukhlo te khuven" ja "Cigani nae šukaralen". Isto sine na odobor retko so hem ko hotelia hem pansionia na dindže jek soba e "ciganenge".

Telo mlo čavoripa alo dži ko odova so siam sine grubo džangavde ekvašrat taro e nasebakere manuša, so frdindže barencar ko amare šatojra hem kamp-prikolice, čak thardže o šatori te šaj te pro-terinen amen motikencar taro o logori. Obično sine i policia hem o službenikia tari i komuna so prisilindže amen te selina amen tari i naseba, palo odova keda namestindžam o logori hari vakteske. Odova oficialnikano pravilo so i organ uprava sledindža sine te šaj te sprečinel amen, e romen taro bešikeriba ki jek komuna, te na del e romenge te ačhon pobut taro ca trin kurke ko jek than.

Sine izuzetko keda e policiakiri organ uprava šaj sine te dikhel maškar o naja hem mukhlja amen te beša pobut nego so sine dozvolimo. Jek asavko slučaj sine ko Växjö maškar 1953-54.

E policiakoro načelniko, so bešlja ki pli bari vila paše uzo amaro logori, barabar ple romnjaja, sine pozdravime šukarale ko logori hem o družibe maškar olende hem e logoreskere stanovnikon sine bahtalo hem biprimorimo.

Amen šaindžam bizo te koštinel diso te la pani tari i pumpa so sine ole ki pli avlin. Palo jek nakhlo vakti, siam sine spremno te džamenge sar so sine ko plo redo, ama e policiakoro načelniko mukhlja amen panda ponodori te beša ko odova than.

Amen o čhave siam sine prebahtale, sebepi so sine amen isto- vrsnikongere amala/amalina so bešle ki naseba, hem so vizitarindže o logori sako dive. Ama keda e čhavengere jeri dodžandže so o čhave vizitarindže o logori hem so čak sine ponudime te han, e čhavege zabranindžape te vizitarinen amen više. Sine holjamo akošibe maškar o čhave hem o jeri sebepi so o čhave našindže te len ki peste e jerjengiri antipatia protiv amende. O khedipe amencar dindža olen jek aver predstava nego odova so o phureder mangle te den amen, sar ko misal so amen bi ovaja "melale, čora hem isto opasno". Bahtalipaske o čhave inatindžepe ki jerjengiri zabrana hem irandže pes ko logori ušti tajsa, ama ki jek prilika alo dži ko odova so o jeri lile ple čhaven e policiaja. Hem panda pučava man sar akala čhave halile ple jerjen palo jek asavko diso.

Ko akava vakti mle dajakere parpakale lafia "Mle čhave, o

džungalipa isi odote kote so hemhari očekuinea” ule čače. Me sium sine šov berš hem phirdžum paše uzo drumo ko amaro logori, keda tarojekhfar ikliło jek terno raklo ko mopedi dok ov akhardža ”Aka-na tu proklete cigan ka dobine”. Me zaglavindžum ko diso oštro dok ov ujrاندilo e motorea, posle mukhlja mlo šero hem sigate gelo peske odotar. Me pašljiljum ko drumo pištibaja e thavde ratencar. Mli pišta šundžape ko logori hem ko pašutne khera. O narodo ale sigsigate ki mande, šučur e devleske so mli daj na sine khere. Oj sine šaj te dobinel ple dživdipaskoro šok te dikhlja man nandžardo ko rata uzo o drumo. Me ingardiljum ambulantakere vrdaja ko hospitali kote so sivdže man buteder thavencar. O doktori vakerdža so mada sa akava sine man baht, sebepi so sine but paše te našavav mlo dikhibe ki dahinali jak. Namesto odova dobindžum ikerdo belego taro akava slučaj. O gadžikano čhavo sine 15 beršengoro so kerdža mange akava, sine šundo tari i policia hem oleskoro postupi-ba publicirindžape sar jek bengalipa.

Sine ko Văxjö so i zadužbina Švedikani Ciganikani misija bičhaldža jekhe purane džuvlikane sikljarna ko logori te šaj angle-der o nilaj 1954 telo ca jek masek te sikavel čhaven hem phuren te drabaren hem te hramonen. Sikavdžape so o čačutno sebepi sine te iranel amen ki mukhlikhangirakiri religioznikano pakjipe, ama isto te *“popravinel o bidžanipe, bibučarnipe, našukar hem primitivnika-ne navike”* hem te kerel amen *“šukarprilagodime hem korisno držav-jania”*. Amen ko misal valjandžam te sikjlova te upotrebina četka dandenge hem aver so računindžape sar jek civilizirimo ponašibe. Palo jek tikno vakti *“i misionarka”* svatindža so na sine pobut buča te sikavel osim te sikavel amen te drabara hem te hramona. O thojbe danda sine sakodiveskoro fenomeni maškar e logoreskere stanovnikia, hem dok šaj te da amen godi upotrebindžape porce-lani hem pribor hajbaske ko astali. Sigorno oj sine začudimi so sarine amen kerdžam švedikane lafi bimanakoro hem buteder tari amende, isto mli daj, uravdža zapadnophuvjengere šea. Adžahar e *“misionarkakoro”* bandžardo dikhibe prema amende alo ki bruka. O jekhajekhipe maškar amende hem o majoritetikano narodo sine pobaro nego javeripe. E misionarkakere but šukar ginde sine so amen nae te dozvolina korkoro amenge te ova barikane bašo amaro koreno, tradicie hem čhib, so amen ka la ko obzir e misionarkakiri vera, *“odova so tano sade ispravno”*, hem te vaspitinen amen te ova *“isto fino hem pristojno sar i parni rasa.”*

Mle stalno memorie taro e logoreskoro dživdipa tane so me, osim taro o nilaj, smrz nondžum taro šudro, thavde nakhea hem sine man stalno upala ko kana. Keda dindža iv, alo dži ko odova so o iv

O Hans hem oleskoro phral Kennet khelena peske anglo kamp-kher.

sine odobor pharo ko šatoreskoro tavani, so o iv pelo andre hem učhardža amen odote kote so pašliljam hem sučam. Iako mli daj sine sar jek jagakoro čuvari soro rat, amen o čhave pašljiljam skoz uravde telo o jorgani či te na mera taro o šudro. Keda sine preterano šudro uštiljam sabale mrazoja ko bala, hem keda sine but bršimalo, thavdindža andre ko šatori. Na sine odobor retko so o pani uštilo odobor so o inventarie ko šatori plivindže ko maškar. Amen o čhave dindžam dumo jekheavereske te randa hendeko maškar o šatori te šaj sprečinelpe poplava. Hempharo ipak taro sa sine keda o bare balvala šaj sine te ingarel o šatori ja keda invazirindže amen o kirmuse hem dživinde. Amen trudindžam amen sahatencar te šaj te darava olen, odova na sine biobično so amen geljam ko kreveti olen-car tapkibaja andre ko šatori. Me dindžum man ki godi but far sar mli daj izdržindža odobor hari sojbaja hem akale zorale pharipaja. Ama sebepi olakoro trudo protiv o šudro hem vlaga, protiv džungale zoralipa sar ko misal i direkcia arakhibaske čhaven so sine vučimi pali olate hem avera bimangle zoralipa, so me dživdinava hem so sium asavko manuš avdive.

Sebepi so mle dadeskoro jeri bešlja ko Midsommarkransen, soj

O Hans Calderas hem o Jan Elisasson, o generalno sekretari bašo Khedime Nacie(FN) ki jek manifestacia bašo o roma ki Evropa.

tano jek naselbakoro kotor ko Stockholm, šaj sine mli daj angleder disavo berš te bijandžovav te ovel prijavimi ki Brännkyrka sobranie hem odolea te adžikerel ko redo staneske nadibaja te ovel ola jek manušikanodostojno stani. Valjandže te nakhen but, but berša angleder o biro delibaske stania dindže amen te selina amen ko jek stalno stani. Odova sine ko jek šudro dive ko februaru 1960 so amen šaindžam te mukha amari pherdi promajaja hem vlagaja kamp-prikolica ca ovto kvadratnometrencar, so sine uzi jek tikni veš barabar jekhe 15:šeliberšengere kamp-prikolice hem šatojra paše uzo Flatenbadet.

Nikeda nae te bistrav akava butšuzo dive keda kedindžam disave amare šea hem selindžam amen. Amen siam sine o anglune taro e logoreskere stanovnikia so ljlja plo stani, hem stvorindža kalabaluko hem ljubomora. O stani sine jek soba hem kujna hem sine ko anglune redoskere khera ko Stockholm, gradime 1909 berš, ki Margaretavägen ko purano Enskede.

Akana sine jevend hem karanluko, ama nilaeske sine but šukar idilikane pherde patrngere kašta hem but zelenipa. Te phene o vakti ačhilo ki akaja naselba. Sine jek puranevakteskiri sredina, gaveskere šupencar, prodavnica sijbaskere priborencar hem kund-

radžia. O akanakerdo kafakoro miris, kaškavali hem avera bakalnice ale prema amende keda manuš khuvdža andre ko gaveskere šupe.

Skoro ekvaš logori alo amencar te šaj te prisustvuinen ko akava baro ovibe. Odova ipak sine jek senzacia so nekoj amendar taro o logori ljelja jek čačutno tavani upro plo šero! Amenge trine dženenge sine odova te phene selindžam amen ko jek zamok. Okei, na sine centralnikani grealica, ni tato pani ja nandžojbe, ama o hemšukar več sine hem odova sine panjeskoro toaleti. Mlo phral o Kennet pravdža e šporeteskoro udar e thardža. jek jag hem o angluno far ko amaro dživdipa so šaj sine te beša ko patozi ko amaro vlastito kher ko šudro jevend bizo amari bul te šudrol. Mli daj voshitindžape e gaseskere šporeteske. Oj sine bahtali so na valjandža te vazdel phare kofe panjea dok o parmakia trnondže. Taro akana na valjani više oj te pharavel hem te čhinel kašta ko bišukar iveskoro vakti hem but šudripa, oj ni na valjani više te tharel jag soro rat ko jagakoro šporeti. Akana, šaj sine te sovel soro rat bizo prekid.

Angluni javin našti niked te bistrav. Odova sine bizo opišimo hoši-be. Mli daj spremindža sine sabaluko hem odma so hošindžum keda phradžum mle jakha sine o miris tari akanakerdi kafa. O radio sine mukhlo hem olestar iklile šukar pendžarde tonia. Pašljiljum hem dikhljum okolo mande ki soba hem naštindžum te haljovav so akava sine amaro kher hem so niko našti silaja te frdel amen akatar. Odova sine skoro bičačutno. Mle sune so stalno te dživdinav ko tato hem ko siguribe sine najzad ostvarime. Man sine dešuduj a mle phrale dešupandž.

Me geljum anglal mle čhinavde školaja ki štarto klasa ki Enskede škola, ama odote sako dive postepeno sium sine maltretirimo taro o siklovutne hem sikljarne hem sium sine primorimo te meninav i škola pali šovto klasa ki Hammarbyškola. Me večno sium šukrikerutno odoleske so ki odoja nevi škola sine man baht te ovel man školkere amala so dindže man dumo, haljojme sikljarne so zorardže man hem motivirindže man te iskoristinav odova so i škola smatrindža hem so šaj sine te del. Sebepi olengiri hem mle dajakiri podrška hem sebepi mlo bokhalipa te školuinav man hem te džav anglal, bahtagordžum te ostvarinav buteder sune. Akava zorardža man sar manuš hem dindža man te svatinav, so šaj te ovav jek kotor taro o društvo bizo te mukhav mle kulturakoro mirazi hem mlo identiteti. Avdive isi man 65 berš, ama panda sium radoznalo hem sikljovava sako dive diso nevo kotar so isi man lošalipe hem korist ki mli artikani buti hem sar pašutno manuš.

Hans Calderas

Khedipe e romencar ko Skansen

Ko maškar ko avgust 2012 sine *Arakh e romen ko Skansen*. Akate valjandža te ovel jek tradicionalnikano paramisiengoro paramisari, jek romani kamp – prikolica hem isto ka nudinelpo romani muzika. Me korkoro sium sine radoznalo e romane prikolicake. Keda aljum ko Skansen sine but tato hem dikhljum so segde sine roma. Disave phirdže ko Bollnäskurko (Bollnästorget) hem dikhle so ka nudinel o Skansen. Avera kedindžepe ko grupe hem kerena lafi. Ko disave momentia sine pharo te avelpe anglal ki prikolica sebepi so sine but redo avrialdan. Me terdiljum but hem adžikerdžum te khuvav andre ki kamp – prikolica.

Andre ki odoja autentikani romani kamp – prikolica taro o 1930- šeliberšipe bešlja i Monica Caldaras hem olakoro hemp-hureder čhavo Erland. Ola ikerdže tikne predavanja sar o roma angleder beše ki Švedia ko kamp – prikolicice, angleder akava te činavelpe telo o 1960 – šelberšipe keda o roma akate šaindže te selinen pes ko stania hem khera.

But vizitaria ale te dikhen sar i prikolica dikhindili andre ama isto te šunen e Monica. Disave vizitaria sine šokirime keda i Monica vakerdža sar oj dživdindža ki kamp – prikolica. Olengere

oduševime jakha cirkulirindže upri soro prikolica. Taro jekhfhar vakerdža jek dženi,

– Keda sium sine tikno dikhljum jek cigansko logori. Akava sine mange jekfar so sium ko jek tipično romani kamp – prikolica! I Monica šundža ola hem vakerdža, – Oja, odoleske siam akate! Mangaja te sikava e društvoske sar sine angleder hem so amen avdive bešaja ko stania.

Dok i Monica kerdža lafi o Erland ikaldža anglal bari kali-par-ni fotografia hem vakerdža taro "cigansko logori" so sine ko Stockholmeskere tatriganane thana. O Erland objasnindža, – Dži 1800 – šeliberšipe upotrebindžape amenge opšto ki Švedia o lafi cigan a akana akharaja amen roma. Ov vakerdža ponodori, so ov stalno sine radoznalo sar oleskiri daj bešlja ki jek asavki tradicionalnikani prikolica. E avdiveskere terne sade šundže sar izgledinena o prikolice ama nikeda na dikhle odova. Ola džanena bašo akala avdiveskere moderno prikolice, kote so isi šporeti, frižideri hem panda. Odoleske ov dobindža i idea te gradinel jek autentikani romani prikolica. Ov objasnindža sar bešlja uzo kompjuteri hem rodindža ko internet bašo prikolice so sine gradime ko 1930 – šeliberšipe. Palo jek vakti arakhlja i čačutni prikolica. Keda i familia andža ola tari i Centralnikani Evropa valjandža baro vakti te renovirinelpe i prikolica. I prikolica tani totalno šov metre bari hem evta, ovto džene šaj te dživdinen ki jek asavki prikolica, vakerela o Erland hem sikavela vastencar so šaj sine ama so sine tesno.

I Monica sikavdža o duvajra hem vakerdža so dela pes godi ki pli babakiri camp – prikolica. – Baš asakvo sahati sine mle baba, vakerdža i Monica hem asandili. O vizitaria sine začudime olake hem mangle te džanen soske asala. – Te džanen, sa so isi ki akaja romani prikolica tane čače autentikane. Odova so tano šukar so keda kindžam o sahati sine phago, ama akana o sahati dživdindža, o sahati kerela buti but šukar! Hem akava šifonjeri tano original, akate e romnjen sine o hemfino porcelani hem hemfino čaše keda valjandže te servirinen čaj.

Disave vizitaria bešle ko jek tikno kaučuko, me terdiljum paše uzo o krevetia a disave morandile te terdžoven skroz palal ki prikolica. Me dikhljum dali isto o radio fungirinela. Ama naštindžum te arakhav o utikači e kabeleske? So pobut dikhljape ki prikolica odobor pobut detalia primetindžepe, asavke so odma na primetindžepe. Sine džamia zavesencar sivde ko vas. I prikolica tani delimi ko duj sekcije. Jek sekcija šaj te akharelpe sar diveskiri soba hem kujna a i dujto sekcija sine sojbaskiri soba. O Erland irandža

pes koro mande hem uljum skroz šudri. – Akate pali olate, vakerdža hem sikavdža ki mande. Sarine irandže pes koro mande.

– Akate pali olate sine angleder jek udar, vakerdža o Erland hem asandilo. – Amen ikaldžam o udara hem kovindžam neve phalja.

Angleder sine grasta prikolicencar. O Erland vakerdža sar phanlepe o grasta. Angli akaja prikolica šaj sine te oven duj ja trin grasta. Jek taro o vizitaria sikavdža prema o šporeti. O Erland odova primetindža hem ki sig objasnindža e vizitarengje, sar kerdžape jek hiv ko tavani kote so čićepe o cevke so funkcirindže sar kujnakoro ventilatori. O šporeti tano jek AGA –šporeti kote so thardžape kašta. Ama o šporeti na sine sade kerajbaske habe, isto sine sar radiatori. Odova tačardža soro prikolica keda sine šudro. – Na sine sade jevendaske so tačardžape i prikolica, sine isto but šudro keda dela sine bršim, dodaindža i Monika.

Me gindindžum sar alo dži odova so sine olen jek ikoni ko čoši. Na usudindžum man te pučav, ama kibaht vakerdža i Monica sar o roma angleder na sine šukarale ki Devleskiri služba ki khangiri ki Švedia, ama ola gele ko turli phuvja hem ale ko kontakt turli khangirencar hem so o roma tane hor pakjavutne.

I Monika hem o Erland menindžepe keribaja lafi, hem angleder te ikljova tari i prikolica vakerdže so aver nilaj ka džan ki turneja akale prikolicaja ki soro Švedia.

Keda ikljiljum avri tari i prikolica gindindžum dali bi bešava ki jek asavki prikolica. Bizo tv, bizi mašina thojbaske, bizi struja? Keda manuš tano primorimo tegani verovatno šaj. Ama sar tano avdive? Dali isi roma so avdive dživdinena ki kamp-prikolica ja sarine dživdinena ko stania, sar so vakerdža i Monika?

O anav Skansen verovatno avela taro e askerengoro zoralo arakhibaskoro than so o princo Karl-Johan gradindža e princoske Oskar ko 1810 – šeliberš. Keda o Artur Hazelius ljlja o than arakhardžape već i okolina Skansen. O Artur Hazelius sine čhibjakoro naučniko, sikljarno hem narodoskoro edukatori. Ko ple drumia ki Švedia dikhlja so o purano gaveskoro društvo našavdžola: gradindžepe fabrike hem pilane, o farme mehanizirindžepe hem čiće pruge ki soro phuv. But manuša selindže pes taro o gava ko dizja. O cili e Skanseja sine te sikavel sar o manuša dživdindže hem kerdže buti ko turli thana ki Švedia telo o purane vaktia. O Hazelius manglja te sikavel khera, vegetacia hem džanvaria tari soro Švedia – tari šudrig dži ki tatrig. Izvor: Skansen

Kati Dimiter Taikon

Respekti

Respekti prema o phure tano e romengoro kulturakoro fundamenti. O phure ki amende sakofar sine olen jek respektirimo, barikano hem privilegirimo stavi. O norme na gradinenape ko jek pobare berša nego ko olengoro dživdipaskoro iskustvo, godžaveripa hem sposobnost te ingaren odova nasledimo kulturakoro džanipa. Prema akava o phure butfar ovena auktoritetia ki pli lično grupa. O jekhalipe ki familia tano but importantno. Ako jek dženo tari i familia khuveta ko jek pharipa, delape dumo hem piko e manušeske kobor šaj. Akava šaj te ovel aktuelnikano ko nasvalipa, mukhiba, ekonomikano pharipa ja keda džiko merela.

Generalnikano šaj te vakerelpe ki akaja romani kultura e čhaven hem e phuren sakofar sine specialnikano hem bajrarutno stavi. Hem e muršen hem e džuvlen isi odgovornost akale duje beršeskere grupen te ovel olenge šukar. Ko akala romane grupe tano naturalnikano sarine te vaspitinen e čhaven. O romane čha-

ve več ko ple anglune dživdipaskere berša tane sikle te oven taro o pophure hem terne so pripadinena ko majoriteti predrasudime. Odoleske mangena o romane dada/daja te vaspitinen ple čhaven te oven zorale ko ple korenja, či po kolaj te nakhen asavke problema ko dživdipa, so šaj te dodživdinen sebepi plo palunipa.

Telo sa akala šeliberšipe keda o roma morandile te džan taro than ko than, tari phuv ki phuv siklile so but tano importantno te ikeren užardo maškar peste, či ma te astaren disavo nasvalipa. O hajbe hem o tendžere sakofar na sine paše uzo thana kote gazindžape hem taro o thana kote so bešelape.

Isto isi jek simbolikano pojam bašo "ritualnikano užaripe" so iranelape palal ko romengoro poteklo ki šudrigpelrig/severozapadnikani India. Odolea mangela te vakerelpe, so e romen isi barabarikano poteklo bašo so smatrinelape sar užalo odnosno melalo. Ko misal smatrinaja sa odova upro astali tano užalo dok sa odova so tano tele ko patozi tano melalo. Amen na mešinaja turli generaciakere šea thojbaske. O roma na mangena te bešen upraldan avera romane familia hem ako džiko ki familia merela ko jek stani na mangelape te bešelpe odote, odoleske so o andiba na mukhela više e familia te podžinel taro nevo.

Sa akava šaj te khedelpo ko lafi respekti. Šaj te vakerelpe so o lafi khedelape ko trin pojmia: baht, sastipa hem zor. Akala trin pojmia šaj te khedenpe ko Romano zor. Akava tano odova zor so dela amen šaipe te izdržina ačhavipe, marginalizacia hem izložiba so zorakerela amari volja hem sposobnost te dža anglal vazdime šerea, ponosno so siam roma.

Domino Kai

Mli čhib tani važno mle identiteske

O Jon Petterson niked na sine ko duj godža bašo plo romano identiteti. Odova sine džanelape oleske sar soj o švedikano. Ov tano biamo hem barilo ko Helsingborg hem pana sar tikno ov sine svesno bašo pli romani čhib hem kultura. O Jon Petterson perela ki jek grupa so angleder akhardža pes "tattare" ama ola korkori mangena te vakerel pes olenge travel roma ja palem samo romano.

O roma ki Švedia butfar ulavena pes ko pandž pobare grupe: travel roma, švedikane roma, finska roma, avriljal skandinavska roma hem akana avutne roma. Ja palem vakerela pes olenge palo odova variteti sar ola kerena i romani čhib odola tane: travel roma/romano, kaldersha, kaale, lovara, polska roma, arli hem pana javera ki akaja phuv ale ko različna berša. Disave ale ki Švedia angleder but šelberša, a dži kote disavenge akaja tani olengiri angluni generacia. O Jon kerdža familiakoro rodikeribe, hem othe ov arakhlja so oleskere parapapia ale ki Švedia pana taro 1700 berš.

So znaćini tuke te ove phirutno rom?

Te ove rom mange znaćini manuš te ovel svesno baši pli istoria hem te džanel so isi ole kulturakere razlike taro odova majoriteti kote so ov dživdinela. Amen isi amen jek javer čhib. isi but kotora so valjanela te sastainen pes. So odova znaćini te ove phirutno rom tano pharo te sikave najeja tačno. Ama me osetinava man sar jek romano. Odova tano mlo identiteti.

Šaj li vakerea amenge hari tari čhib. Tani li i romani čhib inficirimi tari švedikani čhib?

Oja, absolutno. Sa o čhibja meniniena pes nali. Keda manuš ka dikhel hem jek švedikano lil soj tano hramomo angleder šel berš, odote ka dikhe so tano but različno taro odoja čhib so vakerela pes avdive. Me džanava so mle papongere papia ale ki Švedia tari Hollandia hem Germanija telo 1700 berš hem šaj te vakera so pana isi uzajmime lafia taro odola čhibja. Ama pošto manuš dživdinela ki Švedia telo sa odobor but berša odova tano normalno so i čhib zarazisalili tari švedikani gramatika da.

Upotebinea li tu i čhib sako dive?

Na me nakerava odova. Džigde angleder te pherav 20 berš, kerava sine sako dive romane khere ki mli baba hem papo. Ked avena

sine but phure travel roma misafria, tegani sine man mogućnost te upoterbinav i romani čhib pobut. Počmindža pes odolea so sare kerena sine švedikane hem heminena sine disavo romano lafi taro vakti dži ko javer vakti, ama ked sarine počmindže šaj sine te keren bizo pharipa romane lafi. Odova sine adžehar prirodno.

Savo važnost isi e čhibja avdive tuke?

Ko mlo sako dive popravo naje nisavo značenje. Me kerava buti e majoretikane manušenar hem odori na valjani mange te upoterebinav ola. Ama ked arakhava man mle jerienar tegani amen keraja lafi romane. Sare taro mlo jeri kerena švedikani čhib, ama i romani tani jek baro kotor taro amaro identiteti. Teli i istoria o travel roma sine izložime ko paldibe. Odova kerdža so ola našti sine te upotrebinen pli čhib. Avdive me svakako mangava te kerava romane sa e travel romencar so me pendžarava.

Soj tano važno ki odoja travel romengiri kultura te džal ponodori?

I čhib tani i najglavno ki jek kultura, i čhib tani odoja so sikavela i kultura. Isi hem jek celo kotor bihramome zakonija hem uslovija so na upotrebinena pes isto frekventno ama tane važna te džan ponodori ko avutne generacije. Sar na primer te na khele tuke manušenar soj tane nasvale. Manuš te džanel sar te ponašinel pes ko razna situacije hem te na koristinel e čorolen hem e nasvalen. Isi but jasna sličnostia sar odola zlatna pravilija soj tane ki Biblia. Nijek manuš naje pošukar jekhe javerestar. Ama za žal but baro kotor taro asavke misle našavdile.

So mislinea tu sar valjani te iherel pes i čhib ko dživdipe?

Akava društvo hič nadikhlja šukar e travel romen, odoleske akale društvo isi ole baro odogovornost premal olende. But tano važno i čhib te bajrarel pes hem te keren pes pobut lila. Avdive naje disavi kontrola save lila kerena pes keda vakeraja baš taro amaro dialekti. Akava naje te ovel prifatljivo javere grupake ja palem čhibjake.

Kerdža lafi i Mirelle Gyllenbäck

Sar tu dikheja ko odola manuša so mangena devlengé ki Evropa? – Jek diskusijakoro vakeribe

Odola manuša so mangena peske ki Evropa tane jek rezultati odoleske so beršencar isi olen paldibe hem tane diskrimirime ki Istočno Evropa. Buteder taro odola avdiustne manuša so mangena peske tane roma tari Rumija hem Bugarija. Sar amen o roma dikhaja ko akala manuša so mangena peske tano različno. Maškar amende isi asavke so osudinena olen hem na haljona soske ola so mangena peske ladžakerena amende e javere romen. But džene ni na mislinena soske akala manuša avgokerdže te mangel peske.

Ama angleder te presudinel pes akale manušenge, mislin so šaj ki lengiri phuv sine zabranimo te keren ple romane zanatia, ko misal/primer o romnja te dikhen ko fali hem o roma te keren buti grastencar. Šaj akava kerdža so o manuša sine zorljame te snadžinen pes ko jek javer čhani. Hem umesto ola te snadžinen pes disoja sar soj kriminaliteti, ola birindže odova diso pokovlo te avgokeren mangibe taro odola manuša soj ko odova društvo. Akava snadžipaskoro čhani postoinela but šelberša hem avdive so dikhaja odole manušen tane olengere čhave so mangena peske ke Evropakere thana. Me mislinava so akala manuša osetinena ladž taro odova so ola valjani te mangel peske, ama olende naje olen jek javer alternativa te šaj te snadžinen pes.

Disave manuša mislinena so hem odola soj tane romane drumoskere muzičaria tane manuša so mangena peske, nego akala muzičaria na molinena lovenge nego čhivena ple instrumentengiri futrola ja palem plo šeširi hem ko mangela lengiri muzika šaj te del olen love. Premal mande o ulična muzičaria naje manuša so mangena peske.

Me mislinava so naje nisavi greška te del pes pažnja akale manušen so mangena pese odolea so ka sikave jek simpatija ja palen manušipe/saosečanje olencar. Ka ovel dosta samo manuš te dikhel olen jekhe šukar dikhibaja hem jekhe šukar asajbaja. A mangela li manuš te del olen love odova zavisni svako jekhestar.

Teresa Kwiatkowska

Kote te džav?

Ko šaj te odlučinel so sian pošukar mandar?

Ko vakerela so sian povredno mandar?

Kote te džav?

Tu odbirinea te na dikhe man

Me sium sar jek magla sium sade jek tikno momenti angli tute

Mangea te vakere so mle genie čhivena man

Ko našibe, ko phiripe

Tari pus ko logori

Taro gav ko gav, tari diz ki diz

Tari phuv ki phuv

Taro derjav ko derjav

Bizo te dikhel man o gadžo

Ko melalipa, čororipa, bokhalipa, ladžavipa

Kote te džav?

Dživdo
Tu na dikhea man
Hošinava dukha hem pharo ilo
Tu na haljovea
Na, na mangea te haljove
Kerava lafi, na šunea

Kote te džav?

I phuv so učharela e sumnale
Haljola man
Dela man arakhipe
I veš phravela pli angali
Buvlevasteskiri
Dela man tatipa telo ple paka
O devel tano veličanstveno hem baro
Dela man sabri so sarinen isi than
Kalo, galbeno, lolo, parno

Kote te džav?

O čiriklja hošinenape pobut vredno hem mukhle
Mukhle taro ladžavipa hem mizeria
Taro mudarde strelke

Kote te džav?

Bizi nada, bisovavne rača
Planirinava hem armanja dava
Čhave so smrznonena hem rovena
Hem mangena te džanen

Kote te džav?

Fatima Bergendahl

Dali tani diskriminacia ja palem jek čest te phiraven pes odola romane kaale-šeja?

Akava teksti tano kerdo jekhe lafi keribaja bašo odola romane kaale džuvljane šeja e Pirjo Lindström koja tani jek švedikani finikani romani. Oj avgokerdža odolea so oj naglasindža soj tani romani andre ko vilo, andre ko rat, a na ko šeja! Jek džuvli korkori birinela ako mangela te uravel odola džuvljane Tradicionalnikane šeja. E Pirjo sine la 16 berš keda uradža pes ko odola romane šeja. Odova sine sar jek znako so oj uli pobari hem šaj sine te lel odogovornost sar jek phureder. Keda manuš uravela jekfar odola romane šeja odova značini so celo dživdipe ka valjani te phiravelen. Avdive tano but važno o romnja te len pli vozačko dozvola angleder, a palodova te uraven ple romane tradicionalna

šeja. I vozačko tani numero jek! Ked jek džuvli uradža jekfar i tradicionalno romani suknja tegani našti ka činavel te phiravel ola specialno ango pophure.

Ki Finska sine e romenge zabranimo te keren lafi ki pli čhib javno avrijal taro 1500-berš sa dži skoro akana hem odoleske olengiri romani čhib skoro celo našavdili. O šeja tane važna e identiteske, soske več ola našadže pli čhib. i Pirjo osetini pes sar te phene naje ništa bizi ple romane tradicionalna šeja, vakerela oj. Oj mangela te ovel sar jek primero e čhavenge, a isto vakteske oj džanela so o romane tradicionalnikane šeja tane jek problemi. Ama oj namangela te bikini pes samo bašo so o majoriteti mangela odova! Valjani li manuš te bikini plo identiteti da bi te dobini jekh buti? mislini oj. Da bi te pasuine andre ko društvo tegani valjani te menine to identiteti. Odoja naje nisavi demokratia! O državno vlastia valjani te džanen soske manuš phiravela odola kale bare suknje. Ka valjani te ikeren pes sikaviba hem te del pes pobut informaticie e šefenge ko razna bukjarne thana/bukja bašo o romane džuvljane hem muršane tradicionalna šeja. O šeja tane but značajna e romane dživdipaskere stilese. Jek romni našti te ikalel pestar pli romani tradicionalnikani suknja hem te avgo-kerel javera šeja, sose odoleja oj ladžakerela pes korkori hem ple familja.

Ko sa o razna romane kulture isi razna romane šejengere stilia. Svako individi isi ole plo korkori urajbaskoro stili. O berša hem e grupakoro pripadibe khelela bari uloga e šejengere urajbaske. Pantolke na phiravena but romane džuvlja. Ako ki jek buti isi disavi bukjakiri uniforma tegani manuš šaj te menini ple šeja ki buti.

Kati Dimiter 'Taikon

Razna romane šeja

But angleder uravena sine o romane romnja stalno tradicionalna, šeja sar o terne adžehar o pophure. Ola sine uravde ko dugačko suknje bare karnerencar, but čipka hem stalno lošale bojencar. Tegani na uravena pes sine but šeja kale bojaja, soske i kali boja označini sine jasi/žal. Avdive tano moderno te urave tut ko kale šeja hem odola tradicionalno urajbe avdive legarena pana samo amare pophure. A o terne uravena pes adžehar samo keda isi bijava.

Avdive naje bari razlika maškar o romano čhani urajbase taro e majoretetikano manušengoro uravibe. I romani finsko grupa tane but striktna ple uravibaja ola pana phirena uravde skoro sare ko tradicionalna šeja. Ko različna romane grupe isi variacie taro pravilia bašo save šeja pasuinena e muršenge a save e džuvljenge. Ama jek tano zaedničko e džuvljenge so ola stalno phiravena dlgo suknja

O čhaja tari romani grupa arlie so ale tari purani Jugoslavia ola ko svako dive tane uravde ko "obična šeja". Ame keda isi bijava tegani ola tane uravde ko tradicionalna dimije.

Kani hem Fatima Miftar

Vi dukar fram en romsk buffé

Vi fick i uppdrag att komponera en romsk buffé med några typiska rätter från våra olika grupper. Det mesta är faktiskt gemensamt även om smaksättningen kan variera. Rotfruktslådor är dock typiskt finskt och soppor är mycket vanliga i Polen. Romerna från Balkan som är muslimer äter inte griskött, medan alla har vi erfarenhet av köttfärsrätter och kyckling. Bakverken liknar varandra på så sätt att de är mycket söta, även om degen kan vara olika. Slutligen enades vi om att det på bordet också skulle finnas en stor skål med nyttig sallad – grönsallat, tomater och gurka och kanske andra grönsaker såsom paprika och lök.

Mirelle, Teresa, Kati, Iren, Fatima M

Finsk morotslåda för 8 personer

Tillagningstid 1 timme 15 minuter, ugnsvärme 200 grader

Ingredienser

600 gram morötter
1,4 dl rundkornig ris, grötris
4 dl vatten + en klick smör
10 dl mjölk
2 ägg
1 dl gräddde
2 msk strösocker
2 krm muskot, riven
2 tsk salt
2 krm vitpeppar, nymalen
matfett för att smörja formen

Gör så här

1. Skölj riset. Lägg i en kastrull med vattnet och lägg i en klick smör. Låt småkoka under lock cirka 10 min tills vattnet kokat in. Se till att det inte kokar torrt!
2. Tillsätt mjölk. Koka upp under omrörning. Sänk värmen och låt småkoka under lock i cirka 15 minuter. Ta av från plattan och låt det svalna.
3. Skala och riv morötter samt riv muskot. Sätt ugnen på 200°C.

4. Blanda ner rivna morötter, socker, salt, vitpeppar, muskot, ägg och grädde i riset.
5. Smöra en ugnssäker form och häll i blandningen. Grädda i ugn cirka 45 minuter.

Rödbetsoppa för 8 personer

Tillagningstiden beror på vilken slags kött man använder, 1–2 timmar

Ingredienser:

500g kött med ben eller en höna
vatten
4 rödbetor
1 morot
½ purjolök
1 liten sellerirot
½ palsternacka
1 lagerblad
1,5 liter kycklingbuljong
salt, peppar
½ citron, saften
1 dl vispgrädde eller 4 msk crème fraîche
dill, persilja

Gör så här

Koka köttet med ben i ca 30 min.

Under tiden skär rödbetorna, moroten, purjolöken och sellerin i tunna strimlor och palsternackan i små bitar.

Häll av vattnet som köttet har kokat i. Lägg tillbaka köttet i grytan och lägg i rödbetorna och de övriga gröna sakerna och häll över buljongen, lägg i lagerblad. Smaka av med salt och peppar. Låt koka i 40 min. Häll i saften från citronen i vispgrädden alternativt använd crème fraîche och rör i soppan. Garnera med dill och persilja.

Eller så utgår man från en höna. Dela den i bitar och koka den i ca 1½ timme. Lägg sedan i alla ingredienserna som ovan.

Marikli – Kolpita

Tid för utbakningen beror på hur van man är att hantera deg. Baktiden är ca 35 minuter, ugnsvärme 200–250 grader

Ingredienser

Deg
2–3 dl ljummet vatten
2 tsk salt
2 msk olja
8-g dl vetemjöl

Fyllning

500 g nötfärs

1 riven gul lök

salt

svartpeppar

Gör så här

Sätt på ugnen 225–250 grader medan du förbereder degen.

1. Blanda vatten, salt och olja och häll på mjöl tills det blir en fast deg.
Låt degen vila ca 30 minuter.
2. Stek under tiden köttfärs, lök och tillsätt kryddorna.
3. Strö mjöl på bordet (bara lite). Forma degen till en rund bulle och kavla ut den något. Smörj den utkavlade degen med olja (klappa lite med handen på degen så att oljan sprids ut). Låt vila i 10–15 minuter.
4. När du känner att degen är mjuk för du över degen till ett bord som du klätt med ett "baklakan". (Vi har ett lakan som vi använder bara för marikli.) Nu tar du tag i degen och börjar dra ut den från kanterna. Du ska dra tills du format en stor rundel.
5. När du har en stor, tunn rundel brer du ut köttfärsen över hela degen. (Eller annan fyllning såsom fetaost, svamp, potatis eller annat).
6. Nu ska du rulla degen genom att du drar upp två sidor av lakanet och formar degen till en rulle. Lyft upp rullen och forma den till en ring och snurra den i luften en liten bit i taget så att den blir lite längre. Därefter delar du den i två delar och placerar rullen som en snurra på en bakplåt.
7. Grädda tills den fått färg (ung 30 min). Ta ut den och stänk lite vatten över den. Sätt in i ugnen igen 2–3 min.
8. Om man vill ha mariklin lite mjukare kan man lägga en duk över den och låta den vila en stund.

Mariklin kan ätas både kall och varm. Till den går det bra att dricka yoghurt eller filmjök.

Det går att hoppa över momentet med att göra egen deg och i stället använda färdigköpt filodeg. Enklare men inte lika gott!

Kåldolmar 6 portioner

Tillagningstid cirka 1½ timme

Ingredienser

1 stort vitkålshuvud

vatten, salt

Färs

3 dl kokt långkorningt ris (motsvarar 1 dl okokt)

400 gram blandfärs eller nötfärs
salt, peppar
1½ dl vatten eller mjölk
Tillagning
vatten
tomatpuré
salt, peppar

Sås
stor klick smör
3 msk vetemjöl (gärna Idealmjöl som inte klumpar sig)
5 dl spad från kåldolmskoket + eventuellt vatten
(1 buljongtärning, 1 dl grädde)

1. Skär runt kålstocken så att bladen kan tas loss enklare. Koka upp rikligt med vatten med salt och lägg i kålhuvudet med stocken uppåt, så att du kan plocka av bladen allt eftersom de blir mjuka. Låt de kokta bladen svalna och skär sedan bort den tjocka nerven så att det blir enklare att rulla ihop bladen. Det behövs ca 15 blad till färsen. Man kan behöva skarva de innersta mindre bladen.
2. Blanda köttfärsen med kokt ris, salt och peppar och vatten eller mjölk.
3. Lägg en dryg matsked av färsen på varje kålblad, vik in sidorna och rulla ihop.
4. Lägg den överblivna kålen i botten på en djup gryta och placera kåldolmarna ovanpå. Häll på vatten så att det täcker dolmarna. Låt koka upp och ta försiktigt bort allt skum. Sedan smakar man av med eventuellt mer salt, peppar och tomatpuré och låter dolmarna sjuda på svag värme i ca 30–40 minuter beroende på hur färsk kålen är.
5. Smält smöret i en liten kastrull och rör i vetemjölet. Häll på sky från kåldolmsgrytan tills du tycker att du har bra konsistens på såsen. Om du vill kan du smula i en buljongtärning för att få kraftigare smak på såsen och smaka av med lite grädde.

Servera med kokt potatis.

Kåldolmar är lite omständiga att göra. Därför kan det vara lämpligt att göra en dubbel eller tredubbel sats medan man ändå håller på och då tillaga dolmarna i en långpanna i ugnen. Färdiga kåldolmar kan frysas in.

Dolmar från Central- och Sydeuropa kryddas med mer tomat, lök och örtekryddor såsom rosmarin, oregano eller timjan.

RÉTES – Äppelstrudel

Tid för utbakningen beror på hur van man är att hantera degen. Baktiden är ca 25 minuter, ugnsvärme 225 grader

Deg

- 1 ½ dl vatten
- 1 medelstort ägg; lätt vispat
- 2 msk smör, smält och svalnat
- 1 krm vinäger
- 6 dl vetemjöl
- 2 krm salt

Fyllning

- 1 dl smör, smält (1 dl väger ca 100 g)
- 1 dl ströbröd
- 8 medelstora syrliga äpplen
- 2 dl socker
- 1½ dl russin
- 2 tsk kanel, malen
- 1 msk citrusskal, tvättat, finrivet
- 2 dl sötmandel, mald

Det underlättar om man är två vid utbakningen. Alla ingredienser ska ha rumstemperatur.

1. Rör ihop vatten, ägget, smöret och vinägern i en mindre skål.
2. Vänd ner smeten bland mjöl och salt i en stor skål. Arbeta degen bestämt, knåda den genom att slå den hårt i bakbordet ca 10 minuter. Rulla till en boll och låt degen vila på mjölade bänk under en varm porslinskål i 30 minuter.
3. Täck köksbordet med ett rent baklakan, mjöla det frikostigt. Kavla ut degen på det mjölade lakanet.
4. Det är nu man behöver en kompis. Ta av klockor och ringar och sträck degen varligt över fyra knutna händers ryggar tills degen är så tunn att den nästan är genomskinlig. Det går nästan av sig självt på grund av degens konsistens. Ju oftare man bakar strudel desto säkrare blir man på att undvika stora hål i degen. Lappa ihop eventuella hål försiktigt. Traditionellt ska man kunna läsa tidningen genom degen, men 1 meter i kvadrat duger gott första gången!
5. Klipp bort tjocka kanter och pensla degytan med smält smör. Strö tunt med skorpsmulor över hela degen.
6. Blanda skalade, urtagna och tunt klyftade äpplen med socker, russin, kanel, citrusskal och mandel i en stor skål. Fyllningen ska läggas ut i ett drygt decimeterbrett band lika långt från degens ena långsida. Vik "marginalen" över fyllningen och rulla strudeln som en rulltårta med hjälp av lakanet och fyra händer.
7. Lägg i en ring på en smord eller med bakplåtspapper klädd plåt, pensla med smör och vik in degdärna. Grädda mitt i 225° varm ugn ca 25 minuter.

RICOTTAOST STRUDEL – Räcker till åtta bitar

Tillagningstid ca 1½ timme, inklusive de 30 minuter degen ska vila, ugnsvärme 175 grader

Ingredienser

Deg
3 dl vetemjöl
1 krm salt
50 g smör eller margarin
1 ägg
½ dl vatten

Fyllning

250 g ricottaost
2 dl florsocker
2 dl russin
1 citron, rivet skal
½ dl mannagryn
25 g smör eller margarin till pensling

Garnering

½ dl florsocker

1. Blanda mjöl, salt och matfett, gärna i en matberedare. Tillsätt ägg och vatten. Arbeta snabbt ihop till en deg.
2. Linda in degen i plastfolie. Låt degen vila i kylan ca 30 min. Sätt ugnen på 175°C.
3. Gör fyllningen: Blanda ricottaost och florsocker. Tillsätt russin och citronskal.
4. Kavla ut degen mycket tunt på ett mjölat bakbord till en rektangel, ca 30x40 cm. Strö mannagrynen över degen. Fördela fyllningen ovanpå.
5. Rulla ihop degen. Nyp till om kanterna. Lägg rullen med skarven nedåt på en bakpappersklädd plåt.
6. Smält matfettet till penslingen. Pensla degrullen med hälften av matfettet. Grädda strudeln i nedre delen av ugnen ca 40 min.
7. Tag ut och pensla den varma strudeln med det resterande matfettet. Låt strudeln svalna på galler utan bakduk.
8. Sikta florsocker över strudeln. Skär den i 8 bitar, ca 4 cm breda.

Na mangava te dičhovav sar jek thuli foka

E školakiri medicinakiri phen Marita sine zauzimi sar stalno ama vakerdža mange te adžikerav hari avri te šaj te završinel plo telefoneskoro vakeribe. Sade palo jek tikno vakti phravdža o udar hem sikavdža mange kote šaj te bešav.

Marita: – Solea šaj te dav tut dumo Samanta?

Angleder te resav te vakerav diso zvoninela olakoro telefoni. Sigutne pokretencar phandela ole hem dikhela man ko jakha. Hošinava sar mlo trupo hem mle čhamnja ovena skroz lole.

Samanta: – Mancar tano OK osim mle stalno dukha ko šero ama na aljum odoleske. Mangava disavo godidejbe baši mli kilaža. Odo-va tano isfrustririmo te hošinelpe manuš sar jek thuli foka, našti te uravav odola šea so hembut mangava hem na mangava te ikalav mandar ko fizičko. Mangava disavo godidejbe tutar. Me sumnina-va so na sium ni odoja angluni so pučela tut asavko pučiba.

Marita: – Isi tut pravo. Mora te ovel but pharo te hošinelpe adža-har. Save mareskere navike isi tut Samanta?

Samanta: – Nae diso soja so šaj te falinav man. Na hava sabaluko nego hava sade disavo far jek keksčokolada hem Cola ja piava tato čokoladakoro thud keda o kafiči phavela ko 09.00 . E školakoro hajbe baš na mangava odobor, ama hava sade hari či te šaj te izdržinav e lekciencar palo ručko. Khere isi amen biredivno hajbe sebepi so isi amen stalno misafiria hem prema amari tradicia sakofar servirinela pe hajbaske keda avelape ko bešibe. Mora te priznainav so but šukar te bešelpa hem te halpe barabar averencar keda siam but džene ko astali hem ovela butfar kasno račate.

Marita: – Pharo tano te ovelpe "hajbaskiri policia" nekaske avereske, ama isi disave buča so sarine mora te gindina hem odova tano, sa so keraja rodela energia te šaj te fungirina, čak keda sovaja. Odoja energia valjani amenge e hajbaja so saikerela odova soj tano korisno energija hem korisno čajlaribaskerepredmetenge hem e hajbaskere keravibaja pretvorinena pes jek kotor taro akala ko rateskoro šekeri so fungirinela sar gorivo e badaneske. Te dobindžan hari energia ka ove čindi ama te dobindžan but tegani kedelape sar khilalipa. Te mukhljan jek hajbaskoro obrok, sabaluko ja ručko, ka hošine dosta sigate so e rateskere šekereskere količine tiknonena hem tegani džaja ko čučipa. O riziko tano so hošinea so odma mora te le nevi energia. Čhivea ko muj diso gudlo hem haja but diso šekerea so kerela e rateskiri šekereskiri količina te uštel hem te perel ama na dela nisave čajlaribaskere predmetia.

Samanta: – Na hošinava man ič bokhali sabale hem osim odova

So me te birinav? Kobor šaj me te lav?

na resava te spreminav sabaluko, butfar mora te sidžarav kheraldan te šaj te resav e avtobusea.

Marita: – Šaj te ovel adžahar. Pokušin ipak te čhive diso ko muj. Pi jek bardako thud ja jogurti hem le jek emiši ja jek šaka šuke dra-ka hem ha dromaldan! So džanea bašo caljaribaskere predmetia?

Samanta: – Pa, odova tano diso so valjani či o badani šaj te funk-cirinel. Vitamini A, B, C, D, E, proteinia, angarengere hidratia hem khilalipa. Me džanava šukar akaleske ama tano pharo te del-pe godi ko sa keda manuš dikhela šužo hajbe so isi anglo manuš.

Marita: – Šaj te ovel pharipa keda manuš mangela te hal. Jek čhani tano te ovelpe balansi ko hajbe te delpe godi ko sahanesko-ro modeli, tegani tano po kolaj te ljelpe hajbe taro sa e hajbaskere krugoskere kotora hem taman but taro turli hajbaskere proizvo-dia. Jek šukar obrok saikerela 1/3 kompiria, pirinči, testenina ja maro, skoro 1/3 zelenipa, emišia ja krtole hem skoro 1/3 mas, mače, khani, posno kiral, sočivo ja gravo. But džene kerena odo-ja doš te pien but gazirimo soko keda hana maro namesto pani ja thud potikne khilalipaja

Samanta: – Hm, odova tano po kolaj te vakerelepe nego te kerelpe. Mli phureder phen šaj te hal odobor but ama na dičhola ki olate. Savi uloga isi ko genie hem nasledibe? Amen isi isto dad hem daj ama averčhane badaneskoro baripa, gindinava soj tano čudno odova.

Marita: – O genie šaj te kjelen disavi uloga. Disave tane slabo hem šuke naturalnikane. Ako te genie odlučindže so tut ka ovel jek pothuli figura hem pobut khilalipa, tegani na sian programirimi te ove slabo. Iako nae te merine pobut nego so smatrinelape sasarutno šaj korkoro dea tut godi so sian pothuli. Vežbe hem šukar hajbe šaj te oven šukar dumodejbe, ama ko buteder oviba manuš našti te meninel pli bijandi badaneskiri forma.

Samanta: – Save šukar diete isi so šaj te gindinav ko odova?

Marita: – O, isi kobor te mange. O barabarikano tano te na halpe pirinči, parno maro ja parno šekeri hem gudlipa so dena sidžarde kalorie ama isto značinela so manuš pale sigate ka ovel bokhalo. Odola diete kastar spomeninelape but akanaske tane:

- *LCHF* tano jek harnoangarengoro hidratengoro hajbe (skoro nisavo maro) hem jek dieta so vazdelape ko baro kotor mas hem khilalipa ko hajbe.
- *GI-metoda* so vazdelape so manuš valjani te hal hidratia taro šukar kvaliteti, ko misal asavke kote so isi ko biposeimo varo hem kombirinelape masea, mačhencar hem zelenipaja. O emišia saikerena but šekeri hem mora te pazinelpe ko odova.
- *Nordijskano hajbe* so značinela te halpe skoro 2200 kalorie ko dive so formirinelape taro o nordijskane zelenipa hem krtole, bobice, khilale mače, khani, kobasice, mas, biposeimo varo taro džov, zob, ječam raž, kukuruzeskoro zejtini hem margarini.
- *Maškaruno derjaveskoro (more) hajbe* so naglasinela te halpe so pobut hemimo hajbe, emišia hem zelenipa, bobice, gravo hem leče, testetine, khilale mače, maslinkengoro- hem kukuruzeskoro zejtini. Principialnikane na valjani te našavelpe disostar ama valjani te pazinelpe e gudlipaja, parno pirinči, parno varo hem parno šekeri.
- *ISO – dieta* naglasinela so manuš ka hal hajbe so dela baro čajlaribaskoro hošipe hem sade 1600 kalorie ko dive jekhe tretinaja proteinia, angarengerehidratia hem khil. Posno mas, mače, khani, bobice, emišia, zelenipa hem čarjali vegetacia tane diso so ka halpe hem sa so saikerela gluten ka našavelpe/ izbeginelpe.

- Kilongere čuvari isto isi (Viktvaktarna)

O pazari tano hembaro nego ikana hem sa so obečinela sigutno rezultati ovela popularno. Disavofar vakerelape so o khil tano hovavno hem disavofar tane o "sigutne angarengerehidratia". Ama sako jek mora te podžinel tari pli situacia hem te del pes godi so šaj te kerelpe. – Resea te trenirine diso telo o kurko?

Samanta: – Našti baš te vakerav so odova kerava. Nae man nisave amalina so bi šaj avena mancar ki jek treniribaskiri smena, ama mangava te khelav, te šaj računindžape sar vežbe.. Te ovav iskreno hembut mangava te bešav hem te čatinav, facebok, oja, te bešav anglo o kompjuteri hem te ovav informirimi so ovela trujal mande. I Marita asala lošalipaja.

Marita: – Inače na valjani stalno te džalpe ko treniriba nego isi but buča so šaj te kerenpe či te šaj te dvižine tut. Ko misal dovolno tano te dža te phire ki sig ja ko basamakia. Namesto te dža avto-busea šaj te dža točakoja ki škola te sine šužo vreme ja phirindoj. Nae nisave čudno lečibe ja banje so činavena odola ekstra kile so khedindžam upri amende telo baro vakti, nego mora te kerelpe diso aktivno. Isi trin buča so manuš korkoro šaj te utičinel ple badaneske hem odola tane: hajbe, dvižibe hem sojbe. De tut godi ko balansirime hajbaskere navike hem dovolno, redovno vežbiba ka del tut dumo hem te hošine tut šukar hem te dičhove šukar.

Samanta: – Dodžandžum akana but buča. Te tiknardžum odova so vakerdžan, tegani mora te hav redovno, te sledinav e sahanes-koro modeli balansiribaske o ručko hem o šerutno ručko. Keda ka hav preporučinelape pani hem te hav zelenipa hem emišia sako dive, te pazinav e gudlipaja, khilalipaja hem o londžaripaja. Hem te miškinav man. Adžahar?

Marita: – Baš adžahar! Lično gindinava so "savatoskoro gudlipa" nae odobor lokhegodžakoro hem e čhavage hem e phurenge. Šaj alo vakti te pokušine te sikljove te kere ednostavno hem čajlo hajbe.

Samanta: – Nae te ovel ednostavno utakmica ama mora te odlučinav man save metode ka odbirinav te šaj te hošinav man šukar hem te uživinav taro o dživdipa. Uzo odova isi isto hem tajstutno dive a na sade avdive. Ov sasti so primindžan man Marita!

Marita: – Nae ko so.

Fatima Bergëndahl

Te mangljan panda te džane bašo hajbe hem vežbiba, dža ko:
www.styrkeprogrammet.se www.halsosidorna.se www.viktvaktarna.se

Bidikhle amala

Disavo far isi e manuše baht so ole isi jek ja palem pobut amala. Akana me ka vakerav tumenge bašo mlo bidikhlo amal. Angleder sine mlo bišukar amal i cigara. Keda me terdžovava sine ki avtobusko stanica hem džakerava sine avtobusi, me stalno tharava sine mange jek cigara, bizi te ovav trušali cigarake. Ki škola pušinava sine me hem mli amalin avrijal keda sine amen pauze, a ked ka dikhe amen ni na valjani sine odova te kera. Amen štedinaja sine hem kinaja sine cigare garavindoj a sine mange sar jer pričina te phene ka džav te arahav man me amalinaja. Dži kote jekh dive me na arkhljum mange jek nevo bidikhlo amal...

Mlo nevo bidikhlo amal sine o Iphone. Akana keda terdžovava ki avtobusko stanica hem džakerava te avel o avtobusi, me dikhava ko mlo Iphone te na bičhaldža mange džiko disavo haberi je palem email, iako andre ki mande džanava so niko na kerdža odova. Svako pauza me dikhava mlo spisako e giljengoro, odoja so me kerdžun ola jek rat angleder soske oj valjani sine te ovel gotovo. Umesto te kerav me mle khereskiri buti, me peljarava disavo nevo app hem dikhava dali tane šukar. Mle slušalice visinena ki mli men hem dikhena tele umesto upre.

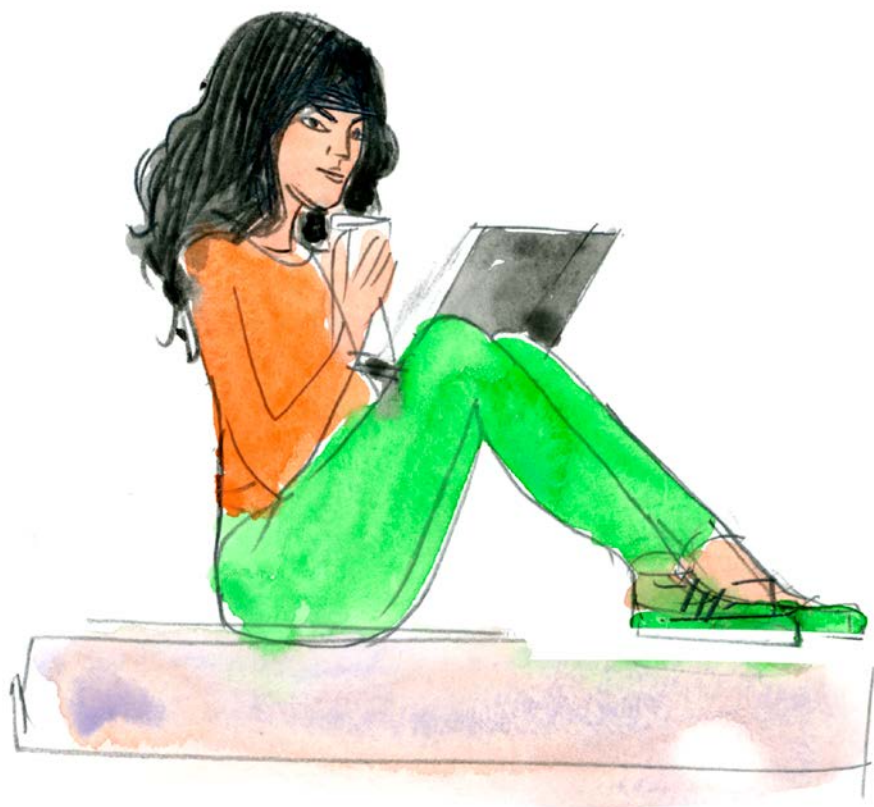
Keda me vazdava upre mlo šero hem dikhava so but džene ličinena sar mande ple visime slušalicencar ki men hem dikhena tele. Me asava, nasijum samo me so isi man bidikhlo amal. Amen haljovaja jekh jekhe. Du džaneja so me mangava te vakerav.

Kati Dimitar Taikon

E Maria isila kontakt romencar taro celo sunnal/sveto

I Maria tani jek romani čhaj so dživdinela ki Göteborg. Oj džala dujto berš ki gimnazia hem sikljola ki društvoskiri programa kote so isi čhibjakiri linia. Olake tano but lokho te sikljol neve čhibja akanse akana oj kerela lafi šukar ko pandž čhibja: švedikane normalno, anglikane, romane, špansko, hem fransko.

Ko plo slobodno vakti i Maria mangela te khelel, te phirel ple amalencar hem te džal te kinel. Ama ola isila hem jek baro interes, te pendžarel romen taro celo sveto. Keda i Maria sine tikni tegani dživdinena sine but roma ko olakoro dvoro. Odola na sine roma samo tari olakiri grupa, nego sine taro but razna phuvja hem ola kerena sine but razna čhibja. Akaja sine jek pričina e Mariake te bajrarel plo čhibjakoro interes. Ke Mariakiri familia stalno kerdža pes lafi ko švedikane hem romane, ali ked oj upoz-

naindža javere romen tegani dikhlja oj so sine but roma kas isi različna dialektia.

– Me but rano sikliljum so isi but razna romane grupe hem ola sare nakerena isto romano dialekti sar mli familia so kerela. Ko društvo but džene mislinena so sa o roma avena tari jek isto phuv hem ola kerena isto čhib, ama odova tano dur taro te ovel čačipe. Me ki škola pišindžum butfar bašo sličnostia hem o razlike maškar odola razna romane grupe hem me obečinava, so but džene tane iznenadime, dži o sikle, vakerela i Maria jeke iznenadime glasoj.

Akala palune berša i Maria upoznandža pes bute romencar ko Internet. Ola isila konto ko razna sajta, sar soj Facebook, Skype hem Instagram. Oj butfar kerela lafi bute romencar, hem avrijal taro e Švediakere granice.

– But taro odola roma kasaja so isi man kontakti, so me intervjuindžum olen ko mle rodikeriba, ola dendže man arka/pomoč save razna lila valjani te dikhav hem kote šaj te arakhav me buteder informacia. Odova sine but važno, vakerela i Maria. I Maria disavo far kerela lenar lafi prekal o mikrofoni. Tegani oj primetinela save razlike isi hem sar odole različna dialektende dikhola odova tari savi phuv ola avena.

– Me stalno kerava lafi jekhe romane čhajaja tari Špania. Oj barili e romane čhibjaja, hem meda sijum šukar e čhibaja hem kerava špansko lafi, me tegani šaj te šunav so ked oj kerela lafi isi ola jek špansko akcenti ki olakiri romani čhib. Disavo far šaj oj te frdel po disavo lafi ko španski keda oj kerela lafi, asala i Maria.

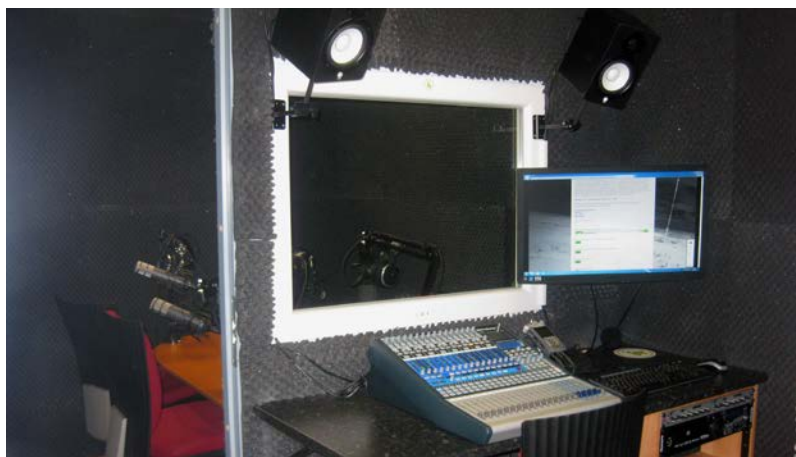
Odolea so e Maria isila kontakti prekal o Internet e romencar so dživdinena ko celo sveto, oj buteder haljovela o sličnostia hem o razlike so isi maškar odola različna romane grupe.

– Me šaj te ovav but iritirimi keda šunava so disave roma vakerena so olengiri grupa tani odola buteder ”čače” roma nego okola javera romane grupe. Odova naje adžehar! Sa o grupe tane različna, isi slična bukja, ama ked manuš dživdinela ki jek phuv pobut generacie, odova naje ništo čudno so manuš lela taro odole phuvjakere tradicie ja palem i čhib, vakerela i Maria hem ko olakoroo glaso osetini pe jek iritacia.

I Maria mislini so but roma valjani te len o mogućnost te upoznainen javere romen hem taro razlučna grupe prekal o Internet.

– Manuš šaj te sikljol but jek jekhestar hem me mislinava so tegani manuš šaj te ovel po phravdo sar manuš, avgorkerela i Maria.

Mirelle Gyllenbäck

Jek profesionalnikano snimibaskoro studio

Me arakhava man e Erland Kaldarasko Romano Kulturakoro Centro (RKC) ko Malmö. I pričina odoleske tani te šunav sar olengoro nevo snimibaskoro studio kerela buti. Ama amen ka avgokera odolea sar p RKC počmindža te kerel buti hem sar oleskiri buti geli ponodori.

O Erland vakerela so o RKC postoini pana taro 2002 berš, ama ola avgokerdže pana ko 1998 berš jekhe tikne bibliotekaja kolate sine romane lila. O cilj e RKC-skoro tano te khedel telo jekh tavani sa so isi hem so pripadini e romane kulturake. O RKC nudinela jek arakhibaskoro than, lokalía kote o roma šaj te aven. Oja, ama na samo o roma nego šaj hem javerada sar soj švedia, strancia, sikle, studentia, penzioneria, hem sa okola so mangena te len pobut džanipa bašo o roma hem i romani kultura.

Me pučava: Kaskiri ideja sine akaja?

– O Erland objasninela so pana taro 1970 berš sine i ideja so manuš valjani te khedel sa ko jek than taro pophure soj tano phanlo e romane kulturaja. Manuš primetinela sine so o purane adetia hem tradicie našavdžona sine. Manuš darala sine so i romani kultura naje ne ovel više. Tegani e romen na sine olen nisavo minoritetikano status, nasine nisave love hem niko namangela sine te uložini ko akava. Sine džigde 1996-1997 berš keda amen avgokerdžem te kera akalestar lafi ama tegani kerdžam kontakti e Državakere Kulturakere savetea hem e Malmö foroja.

Me pana pučava: Rodindžen li te kerel buti sa e romane grupencar?

– O Erland dela dževapi, akaja inciativa ali tari amari familila Cal-daras. Adžehar ulo soske amen mangljem te počmina jek romano muzej barabar sa e romane grupencar soj ko Malmö, ama sine but problemia hem konfliktia, odova kerdža so amen cidisaljilem hem kerdžam o RKC. Ama akava Centro tano phravdo sarengje.

Tli daj li i Monica sine odja so avgokerdža akava?

– I Monica sine odoja so lelja ko pe vasta akava pana taro 1990 berš, ama pana angleder ko 1970 berš olakoro dad hem o phral kerela sine lafi bašo akava, nego na sine mogućnostia te kerel pes. 1996 berš amen rodindža love taro Kulturako godidejbe da bi te kera jek muzej, biblioteka, bioskopi, kafeterija sa ko jek kher/than. Ola dendže dževapi so najelen mogućnost bašo sa akava, ama amen dobindžam 75 000 krone sar projektessere love te kera jek biblioteka. Palo akava i Švedia priznandža e romen sar jek nacionalnikano minioriteti hem odolea alo odova so e Švedia isi ola dužnost te arakhel i romani kultura hem i romani čhib, sa e romen vakerdo. Tegani amen dikhljam o mogućnost te bajrara amare bukja so pana taro početak sine ko amaro plani. Hem ko anglojevend/jesen 2002 berš amen phradžam o Centro.

Ko avela ko akava Centro hem so ola mislinena bašo odova?

– Keda amen phradžem ko 2002 berš odova sine diso nevo hem but džene ale. Isi but terne so avena ple školencar hem but javera so avena taro razna projektia. Amen niked našundžem diso negativno taro akala terne nego ola mislinena so akava tano but interesno.

Hem akana počmindžen jekhe snimibaskere studioja.

– Oja, akana isi jek snimibaskoro studio romane radioske, muzika hem javera aktivitetia. Amen avgokerdžam te kera ko januari 2012 berš hem šaj sine več te phava ko 15 juni isto berš. O cilj tane o terne romane čhave hem ola kerena buti e romane radijoja. A amen mangaja te aven hem o terne so mangena te sniminen peske pli muzika. Amen pokušinaja te akhara hem romane religiozna manušen kola ka ovel olen vakti ko radio. Hem odolea isi but mogućnostia. Amen šaj pana pobut te bičhava direktno taro amaro radio.

Šaj manuš te avel ked mangela?

– Isi amen jek šema ki koja manuš šaj te pišini pes hem palo odova te dogovorin pes bašo vaktia. Ked manuš džala ko jek studio tegani valjani te platini pes 1000 krone ko sahati. A akate na koštini ništo.

Koja sine odoja ideja akale studioja?

– Ake trin berš amen isi amen jek radioskoro projekti so akharela pes 1,2,3. Telo akava vakti keda amen upotrebindžam javera studia amen tegani platinaja sine kuč kirie hem amen sijem sine organičime te ova ko studio samo duj sahatia. Odoleske odlučindžam so amenge valjandža jek lično amaro studio kote amen ka ova keda mangaja, celo divesa 24 sahatia!

So valjani jekhe studioske?

– O studio valjani da bi te šaj te da mogućnost amare ternenge hem javerenge te šaj te iskažinen pes ko radio hem javera medie.

Sar o javera šunena bašo so tumen isi tumen studio?

– Pa reklamirinaja amen, kontaktia. Hem ikljovaja informacijaja prekal o radio da. Amen mukhaja jekh sahati ko kurko reprize hem i programa isi hem ko Internet.

Kobor but upotrebinela pes o studio?

– Akana akanske amen upotrebinaja o studio radio produkciake. Odola so kerena e radioja buti sako dive tane othe sniminena hem butikerena e intervuenar. Olen isi zakažime vaktia ko dive. Ama paloručko hem ko rača isi slobodno vaktia.

Snimindžen li diso e ternencar?

– Amen snimindžam paramisa, radio programe, muzika ama isi pana but so manuš šaj te kerel.

Kola beršengere grupe tane odola so avena?

– O berša na khelena nisavi uloga. Odola paramisa so snimiindžam tane čhavage, o radio tano ternenge hem religiake hem tane sa e beršenge. Odoleske palem vakerava so na khelena nisavi uloga o berša.

Isi li tut panda diso javer so mangea te vakere amenge.

– Oja, o studio tano skoro nevo hem odova tano jek profesionalnikano snimibaskoro studio. Odoleske naje te ovel šukar ako manuš propuštini te upotrebini ole, a specialno keda tano bizo love.

Kasaja tu kerdžan barabar buti da bi te avgokeren akava studio?

– Barabar kerdžam buti e Sofielundsskolan, Folkets hus, Radio A.G.R.A. hem studiribaskoro savez pophurederengiri škola. Mang-eja li te džane pobut bašo akava snimibaskoro studio tu šaj kontaktirena o RKC taro Malmö på www.rkcmalmo.se

Iren Horvatne

**Roma ki Švedia –
jek menibaskoro
vakti**

Roma ki Švedia – jek menibaskoro vakti

Iako o roma ale ki Švedia panda ko 1500-šeliberš šaj te tvrdinelpe so olengiri situacia sekfar sine ko disave averengere vasta. Taro cenimo dikhibe sar jek upadljivo manuša, e društvoskoro stavi menindžape prema akaja grupa. Ko 1550 o Gustav Vasa naredindža o roma odma te mukhen i phuv. O roma so ipak astardžepe valjandže te kazninenpe mudaribaja.

Keda o Gustav Vasa mukhlja i thagarutni bešavni gele oleskere naslednikia isto politikaja prema i romani grupa. Ko 1637 berš alo jek nevo kanuni ki Švedia. Odote hramondžape so sa o romane murša ka mudardžon obesibaja a o džuvlja hem o čhave ka frdenpe tari i phuv. Ko 1660- šeliberš o Per Brahe, o hembaro činovniko ki Švedia, so sine odgovorno bašo pravosudiba, bičhavdža e pobare grupa romen ki Finska so ko odova vakti sine jek kotor tari i Švedia. Akala roma valjandže te bešen ko mukhle fincengere khera. Odola roma so irandže pes ki Švedia hem so pripadinena ki i romani grupa so akharena pes (švedikane) finsko roma tane o naslednikia so zojraja mukhle i phuv hem so sine paldime akatar.

Prema e 1923 beršeskoro kanuni bašo arakhiba e čorolen "o roma hem o skitnice" na smindže te ačhon pobut taro trin kurke ki isto opština, palo odova valjandže te ingarenpe averte.

Ko odova uputstvo so i Socialnikani uprava bašo socialnikane butja upotrebindža taro 1942 so so sine temeli e vlast upravakere butjake pojavindžape, so "o roma hem o skitnice" so dživdindže jek nomadikano dživdipa posmatrindžepe sar asocialnikane indidivida. Maškar o berša 1934–1975 o kanuni bašo kanunidejba (zakonodavstvo) bašo steriliziribe sine hemten upadljivo. Telo akala berša ki Švedia izvršindžepe skoro 63 000 steriliziriba. Ko skoro ekvaš račiniba ule skoro 450–500 manuša sterilizirime kas sine o označibe "skitnice". Akale manušen niked više na sine šaipe te oven olen čhave. Buteder olendar so astardža akava bibahtalipa pripadindže ko travelroma, znači roma so bešle ki Švedia panda taro 1500- šeliberš.

Akala tane sade disave misalia tari i historia so o roma dodživdinadže ki Švedia. Či te haljovelpe avdiveskiri situacia, važno i te haljovenpe o pučiba ko pobare kontekstia.

Ko sa e društvia ko pobare vaktia sine valjanipa te arakhelpe jek kurbani – manuš bašo diso so našti te mažutinelpe/pomožinelpe. Šaj te podžinelpo taro so o lunipen/žetva na bajrola, ja so o buča na džana anglal sar so valjani. I romani grupa sine but šukar kurbani bašo e društvoskere bibahtalipe. Prema plo dživdipasko-

ro čani, kultura hem tradicie, o roma odvoindžepe taro o društvo kote so ale. Odova isto važinela keda o dživdipaskere čania sine zojraja dinde hem e romen na sine šaipe te odlučinen ko pumare lično dživdipaskere uslovja.

Iako e romengiri situacija ki Švedia zainteresirindžape ko razno čani ko 1900 – šeliberš, šaj te vakerelpe so hemanglal ko 1960 – šeliberš so o pučiba ko odova politikano diveskoro redo (zainteresirindžape taro o političajra hem manuša so anena odluke). Keda o roma ale ki Švedia telo 1500 – šeliberš o pučiba baši grupakiri situacija, šaipe hem dužnostia, odlučindžepe taro disavo pobaro posredniko, khangiri ja themutni organ uprava. E romengoro dživdipaskoro čani, kultura hem tradicie telo o 1900 – šeliberš sine ko novinarengere, hramonengere hem profesorengere vasta. O baro pharipa irandžape zorale telo o ekvaš 1900- šeliberš. E romengere dživdipaskere čania dikhlepe sar diso so tane kulturnikano uslovime, dži te oven phare ko švedikano društveno socialnikano sigurimi phuv (jek društvo so ikerela bari važnost ki phuvjakiri podrška so sarine ka dobinen plo kotor) so barilo telo o 1900 – šeliberšeskoro angluno kotor.

Rodiba ko fokus

E romengoro mariba bašo themutnengere hakia ki Švedia podžindža telo 1930 – šeliberš. Johan Dimitri Taikon sine jek taro o pophureder roma so smatrindža, so o romane čhaven valjani te ovel isto hakia školake sar e švedikane čhave. Ko jek hramomo lil e švedikane thagareske ov rodindža e romengoro školuiba te ljelpe ko obzir. Akala naporja nigde na ingardže. Ama odova so kerdžape sine so e Medicinakiri uprava (avdivutni Uprava bašo socialnikane buča) izvšindža jek investiribe kobor švedikane roma sine ki phuv. O gendo sine skoro 500 džene. Akava na sine hemagluno far so i švedikani phuv kerdža jek rodiba/ispitiba nego akava kerdilo duj far angleder, ko 1907 hem 1922.

1956 alo jek ” romano rodiba” kote so vakerdilo so e romen valjani te ovel jek popristojno dživdipa ako ola mukhle plo romano dživdipaskoro čani hem pli kultura hem te asimilirinenpe. E parlamenteskoro dopis taro 1958 hem 1960 berš kas sine cili te meninel e romengoro dživdipaskoro čani. Ko angluno sine ambicie o roma te len khera, te spreminenpe baši jek pristojno buti te sikavenpe te drabaren hem te hramonen. O dujto propis značindža šaipe e komunenge hem avere edukaciakere šerutnenge te roden themutni dotacia te šaj e romane čhavenge te den posebno nas-

tava. O pobare vakteskoro cili e uložibaja sine o romane čhave te čhivenpe ko obično odelenia švedikane čhavencar. O sakone švedikane organ uprave sine složno so akava ka anel o roma sigate hem ko poefektivnikano čani ka khuven ko švedikano društvo hem ko avgo ka asimilirinenpe. Sidžardo snabdibe kherencar ja stanencar isto ka doprinosinel dži ko akava anglalisariba.

Akava starateleskoro stavi menindžape sukcesivno. Ko jek "romano rodiba" so alo ko 1973 o them menindža sine ple stavia. Akana e romen ka ovel šaipe te oven delimično ko odluke so andžepe olenge. Ama akava na rezultirindža ko disave konkretnikane promene e romane dživdipaskere uslovenge.

O socialnikano doktori hem hramno John Takman dobindža 1962 odgovornost te dodžanel sar sine odolengere skoro 700 švedikane romengiri sastipaskiri situacia. Angleder sar jek parlamenteskoro poslaniko posvetindža interes hem kritikuindža e švedikane društvo so na diklja jekhe grupa so sine andre ko themutneskere granice ama dživdindža ko mizerluko. Sade 2,7 posto taro e švedikane roma sine 65 berš phureder usporedibaja e 21,7 posto so važindže maškar o švedžanja. Akaja alarmirimi situacia sine temelimi so o manuša sine zojraja čhivde te dživdinen telo soro berš, bizo obzir šudro ja tato, ko cerade, kampin-khera ja barake ko sakone naselbe. Jek baro majoriteti olendar so sine ki akaja istraga na gele ki škola.

O švedikane roma šaj sine te izdržinen pes ko ple tradicionalnikane zanatia sar soj kalajdžluko, lunaparkia hem bakrdžie dži ko 1940 – šeliberš. Ama keda o švedikano društvo modernizirindžape hem o bare fabrike sine poobično, našavdilo o rodibe palo e romengoro zanatluko. Pobut taro o švedikane roma, posebno ola so bešle ko sakone barake ko Stockholm, šaj sine iako bizo šukar khera te len buti bilo kote, ko misal ko otpadia. Akala šaipe isto našavdile sepebi e društvoskiri promena so andža dži ko odova so hem o lokhe butja rodindže eduakcia.

I Katarina Taikon podžindža o maripe

Iako e romengiri situacia sine butfar zapazimi telo o 1900 – šeliberš, o pučibe sakofar ali dži ki periferia. I debata na ljljape ozbilno ko obzir hem tiknardžape odobor sigate sar so ali. Rodindžape so jek romani romni so akhardžape Katarina Taikon so bešlja anglal o barikade hem rodindža e romengere hemosnovnikane hakia sar švadikane themutne – te šaj te džan ki škola hem te ovel olen khera – so i debata podžindža te napreduinel. Akava

kerdža o švedikane organ uprave te oven svesno, so sine jek grupa manuša ko društvo so ule grubo bidikhle hem diskriminirime. 1963 publicirindžape e Katarina Taikonakoro lil Zigenare. O lil šaj te dikhelpe sar jek podžiba ki jek nevi epoha. O lil izazivindža masivnikano hataripen/ uzbudlivost hem but hari novine na harmondže olakoro mariba baši e romengere osnovnikane hakia. Ko društvo sine procvetindža mitia so roma na mangena stalno te oven bešavne ko khera hem so ola pošukar trpinena o šudripa taro avera švedžanja sebepi so smatrindžape so e romen isi pothuli mortik. Ko lil i Katarina Taikon skroz menindža sa o prerasude hem mitia so o organ uprave kulandindže či te na den e romenge khera. Isto berš keda iklilo o lil, buteder švedikane roma dobindže čatija upro šero. O organ uprave isto podžindže te diskutirinen edukacia e pophurenge švedikane romenge, sebepi odoja nisavi škola ingardža so o majoriteti maškar olende sine bihramome/ nepismeno.

I Katarina Taikon smatrindža so šaj te bajrarelpe i svesnost hem o interes baši e romengere phare dživdipaskere uslovja. Barabar e Johan Takmanea hem e manušengere hakengere aktivisteja e Thomas Hammarbergeja i Katarina Taikon osnovindža jek organizacia e anavea "Zigenarsamfundet" (Romano udružiba). Jekheaverea ola dindže zahtevia e KN: re deklaracie (FN:s deklaration) bašo manušikane hakia sar osnova. Ola isto podžindže te razmatrinen sar jek romani uči narodno škola šaj te formirinelpe. Akate šaj sine te ovelpe šaipe preko talimdipe/pre-

davanje hem studiengiri vizita te len asavko džanipe so angleder na sine olen šaipe te len. O edukacie valjandže te podžinen taro so e romen več sine dživdipaskoro iskustvo ama so valjandža te kompletirinelpa formalnikane džanipaja. 1964 podžindžape jek šovekurkengoro kursi e pophureder romenge ki Skrekhytta uči narodno škola. O kursi sine but manglo maškar o roma ama na sine nisavo produžibe. Vakerdžape so na sine love. Odole vakteskiri opština kiri školakiri uprava lilja i odgovornost edukaciake hem 1966 phravdžepe pobut neve škole e romane sikljovnenge. But džene sine kritično akale školenge, jek olendar sine o profesori pedagogikake Arne Trankell so sine ko "Romano udružiba". Ov kerdža oceniba ko škole hem smatrindža so sine but tikno nivo ki siklana/nastava. Telo 1970 -šeliberš phanlepe o škole specifikane fokusea ko roma. Disave roma gele angle ko avera edukacie, disave pokušindže te izdržinen pes kobor šaj bikibaja vrda. Odova izložiba kote so o roma sine primorime hem bidovolno škola rezultirindža so o socialnikano ažutipe/pomoč sine bari. Ko jek čani akava šaj te dikhelpe so o društvo kompenzirindža e manušen so sebepi o predrasude hem Diskriminacia dživdindže

Severno Romano godidejbakoro beršeskoro khedipe 1975. O šerutno Aleksa Stobin. Christa Berg skroz ko dahinal/desno tani sekretarka.

ki margina e društvoskiri. O manuša so olengoro sastipa uništindžape hem sine smatrimo sar avera klasakere themutne.

E Stockholmeskoro Finsko romano udružibe

Na sine sade i Katarina Taikon so mardžape e romenge ki Švedia. Telo maškar ko 1960 – šeliberš jek finskoromani grupa sine osnovimi ki Švedia ama isto ki Finska. E butjakiri grupa ljilja iniciativa bašo turbo/razno rodiba/istražiba. 1972 e butjakiri grupa pretvorindžape ki *E Stockholmeskoro Finsko romano udružiba (Stockholms Finska Zigenarförening)*. O šerutnipa menindžape telo o jekhutne berša maškar o Armas Lind hem Aleka Stobin. 1973 ljela o tegatutno šerutno Yrjö Tähtelä, so sine pendžardo akteri ki Finska, iniciativa te osnovinel *Urarig /Severno Romano godidejbe ko Stockholm (Nordiska Zigenarrådet i Stockholm)*. Tegani sine skoro 1200 finsko roma ki phuv hem ola prestavindže i hembari romani grupa ki Švedia. Isto sine ki Švedia avera roma so ale avrialdan tari Skandinavia so podžindže te phraven plo udružiba so pohari uključibaja ko Romano godidejbe. 1998/1999 preosnovindžape *Urarig/Severno Romano godidejbe ko E romengoro themutno savez (Romernas riksförbund)* O savez panda egzistirinela, ama 2004 jek grupa iklili odotar jek osnovindža plo savez e anavea *E romengoro themutno savez ki Evropa (Riksförbundet romer i Europa)*.

Šaj te tvrdinelpo so o finsko roma ki organizirimi forma lile o bariba so i Katarina Taikon podžindža. Odoja romani udružibaskiri buti na sine diso nevi. Ki Evropa o roma sine organizirime telo savone periodia či te keren buti e romane hakonge ko društvo. Sade ki Švedia hem ki Finska so o roma dobindže pobut odziv taro društvo.

Škola pali i Katarina Taikon

I opšto školakiri dužnost podžindža te važinel ki Švedia 1842. Valjandža te adžikerelpo pobut taro 100 berš angleder akava oficialnikane važindža isto e romane čhavenge, ja pošukar odlučimo dži ko 1960 – šeliberš. Iako e školakiri situacia sine pošukar e romenge ko angluno 1970 – šeliberš, dokažindžape čače o suprotno. But far sine jek opravdimi dar ki dadengiri/dajengiri generacia te mukhen ple čhaven ki škola. Akava na sine odoleske so o dada/daja sine protiv o čhave te sikjlon te drabaren hem te hramonen – naprotiv. Namesto odova sine jek dar so i romani kultura hem osnovnikano molutnipe/vrednost ka našavdžoven keda e školaki-

ri siklana saikerdža e majoriteteskoro društvoskoro osnovnikano molutnipe hem čačipaskoro dikhibe/vid. Jek čačipe tano so e romen isi pristup tek akana. Sine isto jek dar so o romane čhave ka oven asimilirime hem so ka len pobut i švedikani "kultura". Buteder taro o romane čhave isto sine maltretirime taro o avera sikljovne. E školakere naporja ja trudo ko plo primibe e romane čhaven značindža butfar jek baro bibahtagoripa/neuspeh. Iako sine šukar kamipe maškar o sikavne ama buteder olendar nedostaindže olenge džanipa sar valjani te dodžakeren e sikljovutnen hem e daden/dajen bizo iskustvo taro džajba ki škola.

Neve romane grupe ki Švedia

1970 – šeliberš sine jek šeliberš so označindžape taro neve grupe roma so isto kerdže rodibe bašo ple hakia. Več telo 1960 – šeliberš o roma tari Finska podžindže te len khera ki Švedia. Barabar akalea vazdindžape jek sekiracia maškar o švedikane organ uprave so bi akava značinela ki praktika. Prema o skandinavianikano pasošeskoro mukhipa hem mukhlo skandinavianikano butjakoro pazari so uvedindžape 1954, o organ uprave našindže te stopirinen akale grupa te avel ki Švedia. O rajipe manglja o finsko roma te tretirinenpe sar obično finsko themutne, sebepi te na iskoristinen odola posebno mere so sine namerime e švedikane romenge. Ama akava sine pharo te suprostavinelpa keda jek 30 finsko roma več sine sikljovne ko odola škole phurederege so sine usmerime e švedikane romenge.

Telo isto periodi podžindža jek spontanikani imigracia taro avriskandinavianikane roma. Akava andža bari dar ko politikane šerutne so smatrindže so više na sine olen kontrola upro o roma. I Katarina Taikon hem o Thomas Hamarberg referirinena ko plo lil *Ursäkta att vi stör (Izvini so smetinaja)* ki jek parlamentarnikani debata kote so pojavinelape so i Švedia bi valjani te iranelpe ki jek regulirimi imigracia, so ki praksa značindža o švedikane službenikia sade ka odbirinel disave romen so sine ko priemno logoria. Okola avera spontanikane imigririme roma ka paldenpe iako ola šaj te sikaven so sine diskrimirime hem paldime ko odola phuvja kotar so naše.

Vizita ki India

1976 jek grupa finsko roma lilepe te džan ki India. O cili e druvoja sine te prisustvuinen ko jek romano lumnijakoro kongres

Finsko, polsko, jugoslovensko hem madžarnikane romane učesnikia ko Lumija-koro kongres ki India 1976 teli jek vizita ki themutni presedatelka Indira Gandhi.

ko Chandigarh, so tano foro ko jek themutno kotor Punjab, pandžlenakiri phuv, kaske isto vakerelape e romengiri phuv. Teli i vizita i grupa manglja isto te arakhen ple indikane korenia. Ki konferencia isto deluindže roma taro avera phuvja tari Evropa ama o finsko roma sine majoriteti. Iako nijek tari grupa na vizitarindža i India angleder napomeninelpe kobor sigate prilagodindžepe o roma ki indikane družibaskere mustre. Hari džene olendar džanle anglikane, ama šaj sine te haljoenpe maškar peste, obično e romane čhibjaja kote so o koreni tano ko sanskrit, so isto tani poteklo akale avdivutne ratjorigindikane/zapadno indikane čhibjenge punjabi hem rajasthani.

I romani čhib – romani chib

Iako ule but butja e romane pučibaja telo akala palune decenie na čičape disavo posebno fokus ki romani čhib. Akava menindžape telo 1980 – šeliberš keda i romani čhib zabeležindžape ki Švedia. O hemangluno romani sikajbaskoro lil ikaldžape andre ko Školakoro upravakoro projekti "Sikajbaskoro lil ko romane". Več i romani čhib sine zabeležimi ko disave evropanikane phuvja ama

O angluno romano lil ki Švedia prebutjarno ko Themutno zavod školenge tari jek grupa roma.

akava sikajbaskoro lil podžindža taro e aktuelno phuvjakiri hramobaskiri čhib, so andža ko odova so sine pharo te kulandinelpo ko sikavdipe ki Švedia. Namesto akava podžindžape o projekti te sniminenpe mujale paramisia či te šaj ko akava čani te arakhelpe jek edinstveno alavari/rečniko hem gramatika. E romen ko akava projekti sine but internacionalnikane kontaktia, hem savona institucienar hem poedinečno romencar. Panda ko 1977 disave tari i grupa prisustvuindže ki jek romani konferencia ko Pariz kote so prestavindže jek predlog bašo barabarikano pravopis (ortografija). Akava sine šukar primimo taro o manuša so učestvuindže ki konferencia. Khere kerdža e butjakiri grupa jek teksteskoro lil dodaibaja taro e romane grupakere pripadnikia so kerdže savona varietetia tari i romani čhib. Ple lilea sikadže sar olengoro pravopis šaj te primeninelpo ki praksa. O lil akhardžape Amari šib. Keda o lil lansirindžape ulo baro protiviba. Jek taro o sebestia sine so sarine na mangle te dikhen i romani čhib sar jek hramomi čhib. Ama akava angluno lil sledindžape taro pobut avera lila; jek baro paramisiakiri artistikani gili. Rutakoro lil taro o phurano testamenti hem disave švedikane čhavorikane lila romane nakhavipaja. O nevo hramopaskoro čani funkcirindža!

O romane sikajbaskere lila anglalisarena

Telo 1990 – šeliberš podžindžape jek svesno anglalisaripe romane sikavipaskere lila. I iniciativa bašo akala savona sikavipaskere lila butfar lilepe taro o roma. E školakere organ upraven sine ambicie

so sarinen kas isi ideje bašo jek romano sikavipaskoro lil isi šaipe te anglalisarel olen ažutipaja taro e Školakere organ uprave. Ako disavi idea odgovorinela disave valjanipaske so identifrinelape ko sikavipa, i idea konkretizirinela hem ovela jek lil. Disave misalia ko sikavipaskere lila so iklile telo 1990 – šeliberš ki romengiri iniciativa tane; *Amare anglune betivura* – jek snimino drabaribaskoro materiali ko lovara, *Akana ginas romanes* – jek drabaribaskoro lil neve hramome tekstencar ko savone varietetia ko romane hem *So amen kerdam* – jek sikavipaskoro lil čhvenge hem e ternenge ko kelderash. Anglalisaripaskiri buti produžindža telo o 2000 – šeliberš hem akana iklilo sikavipaskoro lil ko arli – Amaro ljil hem ko travelromane – *Miro rakkar romani* hem o materiali *Paramisi hem čačipa 1-2* so kerdžape prema Evropakoro ramkurseskoro plani ko romane hem so isi ko arli, kelderash, lovara hem švedikane. E dadenge/dajenge hem e personaleske ki angluni škola kerdžape o lil *Miritza och Sebastiani* ko kaaleroma, finsko hem švedikane. Maškar sa akava e Školakiri organ uprava dindža piko jekhe romane literaturakere historiake *Kale ruže* hem i antologia e romane artikane gilencar taro savona phuvja *Bikheresko bi limoresko* hem avera čhvorikane lila.

Roma taro Balkan

1990 – šeliberšengiri Evropa obeležindžape maribaja so menindža bute manušengoro dživdipa. I bivšo Jugoslavia skroz peli ko etape telo o 1990 – šeliberš. Sine baro daravipe hem dukh hem

2007 iklilo o angluno Švedikano – romano alavari. Akava far ko romane arli: Slično alavari kerelape ko kelderash hem lovari.

akava rezultirindža so o manuša našle ko avera thana ki Evropa či te stvorinen jek podnoslivo dživdipa. But taro akala manuša sine roma so ale ki Švedia. Te ovelpe iskreno ple romane identite-teja na sine olenge nisavo očitost hem akava stavi alo olencar hem keda ale ki Švedia. I situacia e romengiri ki bivšo Jugoslavia sine kompleksimi, ama bute dženen sine gimnazikani ja univerzite-tikani edukacia so lokhljardža o etablrība ki Švedia. Ama sine panda roma so na vakerdže plo identiteti ko misal ko butjakoro pazari nego o "nacionalnikano" identiteti istaknindže ko sakona situacie.

2000 – šeliberš

Telo o 2000 – šeliberš podžindže konkretnikane promene ki romengiri situacia ki Švedia. O poliččajra hem o manuša so anena odluke podžindže te posvetinen pažnja e romengere situaciake hem hakonge ki so pobari dimenzia. E organ upravengoro hem e romengoro organizaciakoro sombutipaja/sorobotiba intentifi-rindžape. Šaj bisumlivo te vakerelepe so pobut butja e romane puči-baja ule ko akala palune 10-15 berš nego telo soro 1900 – šeliberš.

O roma priznainenape sar nacionalnikano minoriteti

Ko 1999 berš ratifirindžape e Švediakiri Evropagododejbaskiri rameskiri konvencia bašo arakhiba e nacionalnikane minoriteten hem e evropakoro statut bašo e phuvjakoro kotor – ja minorite-tikani čhib. Akala saikerdže odluke bašo arakhiba e nacionalni-kane minoritetengiri čhib, kultura, tradicia hem religia. Ki odoja švedikani minoritetikani politika o cili tano te arakhel hem te anglalisarel o manuškane hakia. Odova ka arakhel e nacionalni-kane minoriteten ama hem ka horkerel o šaipa te oven delimično ko odluke so lenape ko društvo keda kerelape lafi olendar. Sa akava isto ka ingarel e nacionalnikane minoriteten te ovel šaipe te arakhen te anglalisaren ple čhibja hem ple kulture ko avutne generacie. Jek manuš so pripadinela ko jek nacionalnikano mino-riteti ka ovel barikano bašo plo identiteti!

Odola pandž nacionalnikane minoritetia ki Švedia tane jaudie, roma, laponcia, švedikane fincia hem tornedalcia. Odova soj tano ednako sa e grupenge tano, so ola sine ki Švedia telo baro vakti hem so ko grupe isi vakerdo pripadibe. Sa e grupen isto isi jek religioznikano, čhibjakoro hem kulturakoro identiteti hem jek

mangipa te ikerelpe plo identiteti. Važno te naglasinelpe so akale sopandž nacionalnikane minoritetenge važinela *korkoroidentifikano principii*. Akalea mangela te vakerelpe so o korkoro individia odlučinela ako ov ja oj smatrinela so pripadinela ko jek nacionalnikano minoriteti hem mangela odova arakhibe hem potpora so ka del o društvo. Znači taro individi zavisinela dali mangela te identifirinelp sar jek manuš so pripadinela ko jek nacionalnikano minoriteti.

2000 – šeliberšengoro rodiba romane fokusea

1997 alo jek izveštaj *Romer i Sverige – tillsammans i förändring, Ds 1997:49 (O roma ki Švedia – barabar ki promena)* Akava kerdžape taro Ministeriumo baši kultura hem sar hemangluno far sine o roma delimično ki akaja phuvjakiri rodibaskiri buti. Ko izveštaj varnanisarenape/opišinenape o sakona romane grupengere situacie ki Švedia hem vakerdilo so e romen mora te ovel aktivnikani uloga ko sa anglalingarde butja keda odnosinelape olenge. O izveštaj rezulririndža isto ko odova so o them odlučindža te anel *Godidejbe e romane pučibaske (Råd för romska frågor)* ko Rajipaskoro sekretariati. Ko akava godidejbe pripadindže prestavnikia taro o hembare romane grupe ki Švedia hem o ambicie sine te ovel ravnopravno deliba maškar džuvlja, murša hem terne. O avera prestavnikia ko godidejbe sine e Rajipaskoro sekretariati, o Zavod integriribaske, Zastupniko bašo etnikano diskriminiribe hem e Komunengoro savez ki Švedia. O cili godidejbaske sine te ljelpe o pučiba bašo e romengere hakia sar nacionalnikano minoriteti. I Mona Sahlin, so sine ministerka integraciake telo akava vakti, naglasindža so o pučiba tiknaribaske o deliba maškar savone grupe ko društvo sine hembari prednost ko themutno sekretariati. Ama akaja buti ipak ačhili.

Ko februaru 2007 ko odova than osnovindžape *I delegacia e romane pučibaske (Delegationen för romska frågor)* kote so i šerutni sine i Maria Leissner. E Delegaciakiri buti valjandža te agorkerel dži ko jek izveštaj e rajake/vladake konkretnikane predlogencar sar ka kerelpe pošukar e romengiri situacia ki Švedia. I delegacia e romane pučibaske isto valjandža te ovel odoja so nacionalnikane ka ingarel anglal e butjaja te kerel pošukar e romengiri situacia ki Švedia hem te doprinosinel te phagelpe e romengiri kulturnikani, politikani hem socialnikani marginalizacia.

Jek kotor tari e Delegaciakiri buti saikerdža te ažutikerelpe o komunalnikane projektia hem savone butja kas sine cili te šu-

I Delegacia dindža ko juli 2010 jek hempaluno izveštaj *Romers rätt till – en strategi för romer i Sverige; SOU2010:55 (E Romengoro hako ko – jek strategija e romenge ki Švedia)*. Odote predložinenape akala mere:

- Te šukarkerelpe e romengoro slabo zoripe zoraribaja e romengoro forutno društvo hem pobut roma te saučestvinen ki politika
- Te šukarkerelpe e romengiri ekonomikani slabost ažutipaja ki edukacia, buti, kher, sastipe, kultura, džuvlja hem terne.
- Te šukarkerelpe o poverenje maškar o roma hem o majoritetikano društvo jekhe predlogoja sar jek angluno korako te osnovinelpe jek "Čačikani komisija", (Sanningskommission).

karkerel e romengere dživdipaskere uslovja. Jek konkretnikano misali ki asavki buti tano o *Romano informaciakoro – hem džanipaskoro centro RIKS (Romska informations- och kunskapscentret, RIKS)*. O RIKS kerela buti te bajrarel e romengiri delatnost hem uticaj ko društvo hem avdive e centro isi komunalnikani saastardi direktiva ko soro Malme. Ola šaj te ponudinen informacie hem potpore e romenge keda valjani te kontaktirinen e društvoja. Šaj isto te den džanglipen/obavestiba hem godidejbe e romenge kola so mangena te phraven jek udruženje/amalipen ja te roden jek projekti. Isto kerelape buti te vazdelpe o džanipa baši e romengiri kultura hem istoria. Akava kerelape ki forma ko Informaciakoro khedipe hem tema- rača sombutipaja/sorobotipaja e organ upravencar, volonternikane organizaciencar hem romane organizaciencar.

Škole romane temaja

Avdive ki Švedia isi škole romane temaja. Agnesberg narodnikani uči škola ko Geteborg so tani i hemangluni narodnikani uči škola ki Skandinavia. Ki škola e sikljovnen isi šaipe te kompletirinen ple fundalnikane školakere ocene hem te studirinen ko gimnaziakoro nivo. I IRIS-škola ko Malme več sine phravdi taro 1990 – šeliberš. Ki odoja škola e sikljovnen isi šaipe te studirinen i švedikani čhib e jabandžienge (SFI) hem švedikane sar dujto čhib. E sikljovnenge delape isto džanipa baši romani istoria, e romengere divesa ki Švedia, e minoritetengoro kanunidejbe hem ko demokratikano pučiba. Ko fundalnikano nivo isi Roma kulturnikano odelenie ko Stockholm so več phravdžape 1990.

I izložba Romane avazia kerdžape sombutipaja e romencar ko jek projekti ko Upplandsmuseum ki Uppsala. I fotoizložba turnirindža ko pobut maškarutne švedikane dizja. Akaja slika tani tari Eskilstuna.

Sa o personali so kerena buti ko akala thana tane roma hem o sikavipen/ nastava delape ko švedikane hem ko romane. I ambicia tani o roma te hošinenpe barikane ko plo romano hem ko plo švedikano identiteti – hem te šaj ačhakerel o solduj. O sikavipen sabale tano ko romane a o sikavipen paloručko tano ko švedikane. O phureder sikljovne ki škola ka funkcirinen sar mentoria hem misalutne/primeria e potikne sikljovnenge hem e škola isi paše sombutipe/sorabotiba e sikljovnengere dadencar/dajencar.

Romani media

Jek mahati/važno kotor ki švedikani majoritetikani politika značinela so e nacionalnikane minoriteten ka ovel šaipe te arakhen hem te anglalisaren pli čhib hem pli kultura. Či te šaj te arakhen akava e romane media isi mahatnikani uloga. Švedikano radio internacionalnikani programa ko romane (Sveriges Radio Internationals program på romani) mukhelape telo ekvaš sahati sako dive hem saikerela aktualnikane švedikane hem romane

haberia so phenenape ki romani čhib. I programa saikerela isto intervju e romencar hem reportaže baši e romengiri situacia ki Švedia hem Evropa.

Le Romane Nevimata tani jek romani gazeta e ternenge. O artiklia tane hramome hem ko švedikane hem ko romane. E gazetakororo cili tano o terne romane čhave te arakhen pli čhib ama isto te bajraren plo haljovkeriba. I ambicia tani o romane terne te šunen nevipa, savone romane priredbe, bare nevitetia, informacie bašo edukacie a isto te bajraren o romane uzoria. I redakcia mangela te ovel ola paše kontaktia e drabarutnencar, odoleske bičhavelape jek nevitetikano lil ki e-pošta otprilika jekfar ko masek te informirinel e romane ternen so ovela telo o aktuelnikano masek.

Radio 123 tano jek radioprogramo, taro hem e romane ternencar. E ternenge delape šaipe te deluinen hem te vastingaren o saikeriba ki programa. Buča so vazdena hošiba hem so dotakninen a buteder romane ternen tani e radioprogramakiri šerutni čerejin. O romane terne lenape sar disavo naturalnikano kotor ki radioprograma hem tane delimično diskusienar hem mangipaja save gilja ka mukhenpe.

Angluni rig taro Kvällsposten 23 septembro 2013.

Jekla taro o pobut khedipa maškar o roma hem organ uprare sebedi e Malmepoliciakoro regitriřibe e romen.

Dajakiri čhib anglalisarela hem ovela interaktivnikani

Telo 2000 – šeliberš anglalisarelape lilengoro publiciribe hem ovela pointeraktivnikano. Avdive istemalkerelape kompjuteri hem internet sa pobut, hem ko sikavipa. Akana isi internet – temelime kursia ki romani čhib ko savone varietetia arli, kelderash hem lovara. I ambicia tani o kursia te funkcirinen sar jek komplimenti keda o komune našti te arakhen romane sikavne.

Tema Modersmål administririnelape taro o Themutno zavod bašo škole hem tano jek khedibaskoro than ko internet so saikerela informacie hem alatia kote o fokus tano ki čhib, kultura hem edukacia. O cili tano te anelpe anglal o sikavipaskoro material so več isi ama isto te kerelpe lafi pučibaja keda odnosinenape hem avera čhibjakere grupe. Ki Tema Modersmål avdive isi 45 čhibja so vastingarenape taro sikavne ki dajakiri čhib ko sako čhibja. I romani čhib tani predstavimi ko pandž varietetia; arli, kelderash, lovara hem travelroma.

Isto avdive isi jek Evropakoro kurseskoro plani ki romani čhib. Odova značinelas o sikavipa hem e sikavipaskere lila so anelape ki romani čhib ka obeležinelpe romanipaja – jek romani perspektiva. E kurseskoro plani ka istemalkerelape sar temeli anglalisaribaske o sikavdipe ki romani čhib ki Evropa.

Parno lil ja čačipaskiri komisia

E Rajipaskiri komisia romane pučibaske predložindža ko plo paluno izveštaj *E Romengoro hako baši – jek strategia e romenge ki Švedia, 2010 te šaj jek čačipaskiri – hem pomiribaskiri komisia (Romers rätt till – en strategi för romer i Sverige, 2010)* postavinelape te šaj te promeninel hem te savladinen e romengoro poveriba prema o majoritetikano društvo hem te rodelpe o pučiba bašo kompenzacia bute beršengoro zoriben/nasilstvo tari e društvoskiri rig prema o roma. O rajipen odbirindža akava pučiba te razmatrinel ko jek parno lil, so prema o plania ka anelpe ko anglunipa ko 2014.

O cili e parne lilea tano te dokumentirinelpo o predrasude hem zoripen ko palunipa. Ama otkrijbaja e Malmepoliciakoro registri-riiba milje romen hem e Stockholmeskoro registririba e romen so kerdžape panda ko 1960 – šeliberš hem kote so o roma karakterizirindžepe sar soro hem ekvaš Z dži ko 1996, slično registriribas-kere sistemea e Z- kodea ki Socialnikani uprava ovela čitko, so o patjivipe/časno dukhavipa hem zoripen nae diso so ulo angleder nego so panda ovela. Isto but tano čitko so akale dukhavipen hem zoriben isi korenja ko stavja so šaj te ingarenpe dži ko odola raskere biologiakere prestave so sine raširime ko švedikano društvo.

E parne lileskoro projekti razjasninela ki odoja došalikani prestava so o oficialnikane sankcionirime predrasude hem zori-pen protiv o roma tane jek historianikane fenomenia. Odova so akana otkrivindžape bašo cidikano, sumniba hem kontrole taro o manuša sebepi olengoro romano palunipa našti te dikhelpe zanemarime.

O parno lil ka svatinelpo sar bidovolno, iako o gravirime faktia bašo o purane dukhavipa bizi veza kobor sa akava ka saikerel.

Romane grupe, khedipen hem disave poedinačno terne hem phure roma telo o anglonilaj 2013 ple kontaktencar e rajipaja hem e mas-mediencar iznesindže plo uveriba, so odova so akava valjani tani jek bizavisimi čačipaskiri komisia taro rajipe. Akava mora te postavinelpe so posigate, nae absolutno nisavo soskipe te adžikerelpe o parno lil.

Mirelle Gyllenbäck

Nakhavdža ko arli Fatima Bergendahl

Förslag på arbetsuppgifter

Tema 1

Fundera på vad det betyder för dig att du är rom? Skriv gärna ner det!
Vilken av de olika texterna stämmer bäst in på dina egna erfarenheter?

Har du någon gång undvikit att tala om att du är rom? I så fall i vilket/vilka sammanhang?

Fyll på vad du som rom är bra på i Katis Tio i topplista!

Har du någon romsk förebild/idol? Ung eller gammal – känd eller okänd?

Tema 2

Beskriv ditt drömröllop!

Skriv en egen kärleksdikt!

Samtala kring vad du tycker är lämplig ålder att gifta sig.

Om man enbart gifter sig "på romskt vis" motsvarar detta samboförhållande enligt svensk lagstiftning. Vad innebär detta när det gäller vårdsnaden av barnen? Vad behöver man tänka på när det gäller vem som äger vad av det man köper till hemmet? Vem står som förmånstagare i försäkringar? Vad måste man göra för att man ska ärva varandra?

Tema 3

Vilka religioner känner du igen från texterna? Känner du till ytterligare religioner?

I flera texter påstås att romerna är ett religiöst folk även om man känner tillhörighet med olika religioner. Vilken är din erfarenhet?

I texten om Husvagnen i Tema 8 undrar Kati över ikonerna som finns i vagnen. Vilka romer har ikoner och kanske en "bönehörna" i sina hem?

Tema 4

Vilket är ditt "drömyrke"? Vad krävs det för att du ska nå dit?

Vad tror du att du kommer att syssla med om 10 år?

Utgå från anvisningarna och skriv din CV!

Skriv ett svar på en platsannons. Välj en annons från en tidning eller Platsjournalen!

Vilka förmåner har man som arbetstagare om man tillhör en fackförening?

I en hemförsäkring ingår ersättning vid inbrott och stöld och brand i hemmet. Dessutom ingår ansvarsförsäkring, rättskydd och personskydd. Personskyddet ger dig möjlighet till ersättning vid rån och överfall och reseskydd utomlands (med en bra hemförsäkring behöver du inte teckna extra reseförsäkringar eller sådana försäkringar som affärerna brukar erbjuda när man köper exempelvis tv eller tvättmaskin). Hemförsäkringen är dyr, så det gäller att jämföra priserna hos olika försäkringsbolag (kolla på Internet!) Ofta har fackförbunden tecknat avtal med något bolag och det brukar innebära viss rabatt.

Tema 5

Ta reda på var man kan få den utbildning som du är intresserad av. Du kan söka information genom att googla på t.ex. bagare/konditor utbildning, skraddare/sömmerska utbildning, lokförare utbildning osv.

På www.studera.nu hittar du info om utbildningar på högskolenivå.

Testa hur du klarar Högskoleprovet. Provet och anvisningar hittar du på www.provtips.com

Tema 6

Varför bildade ungdomarna föreningen Framtidens unga romer?

Varför ska man bilda en förening? Varför ska man vara medlem i en förening?

Kolla på Romska ungdomsförbundets hemsida www.rufs.org vilka aktiviteter som pågår där och vad de planerar att göra!

Har du koll på vad de olika riksdagspartierna anser om frågor som du tycker är viktiga?

Tema 7

Hur firar du Romernas Internationella dag den 8 april?

Vad känner du till om romerna och Förintelsen?

Vilka romska filmer känner du till? Tycker du att romerna framställs på ett juste sätt i dessa?

Om du inte är svensk medborgare hur kan du då skaffa dig ett svenskt id-kort?

Från januari 2013 gäller delvis nya bestämmelser för körkort. Kolla på www.korportsportalen.se

Tema 8

Hur länge har din familj/släkt bott i Sverige? Av vilken anledning kom de/ni till Sverige?

Har dina föräldrar eller mor-/farföräldrar bott i husvagn eller läger?

Vilken var den viktigaste förändringen för romerna i Sverige när de på 1960-talet får flytta ifrån den ambulerande lägertillvaron?

Vilken grupp romer tillhör du? Vilken varietet/dialekt av romani chib talar ni i din släkt?

Vad känner du till om övriga romska grupper i Sverige?

Diskutera texten om Tiggare. Hur reagerar du på de romska gatutiggarna?

Hur reagerar du på information i tv och tidningar om hur svårt romer har det i olika länder i Europa?

Samtala kring vilka klädkoder för kvinnor och män som finns i din grupp eller familj och hur klädkoderna har utvecklats från det din mamma/pappa respektive mor-/farföräldrar var unga.

Vilka 3-4 maträtter gillar du mest? Vilka kakor och efterrätter? Är någon av dessa typiskt romsk? Vilka 3-4 maträtter och kakor skulle du välja ut om du skulle presentera "romsk mat" för andra romer och icke-romer? Fråga dina föräldrar och äldre släktingar vad de tycker måste vara med!

Känner du igen dig i de frågorna som flickan ställer till skolsköterskan om hur svårt det är att gå ner i vikt? Vad föreslår sköterskan att flickan ska tänka på när det gäller maten?

Vad äter du själv "en vanlig" dag?

Använder du sociala medier (facebook, twitter, e-post, Skype osv.) för att ha kontakt med romska ungdomar i din närhet, på andra platser i Sverige eller i andra länder? Vilket/vilka språk skriver du på?

Fakta hem Avutnipa

Tekstia terne romane čhavenge

Jek sarkeribaskoro lil e romane ternenge. Ko akava lil arakhea tekstia so tane hramome taro roma baši romani kultura thaj bašo thana so tane važno e ternenge ko družtvo. O lil štampinelape ko švedikane, romane-arli, kelderash, loviri hem polsko romane.

Skolverket